

21/12 1922

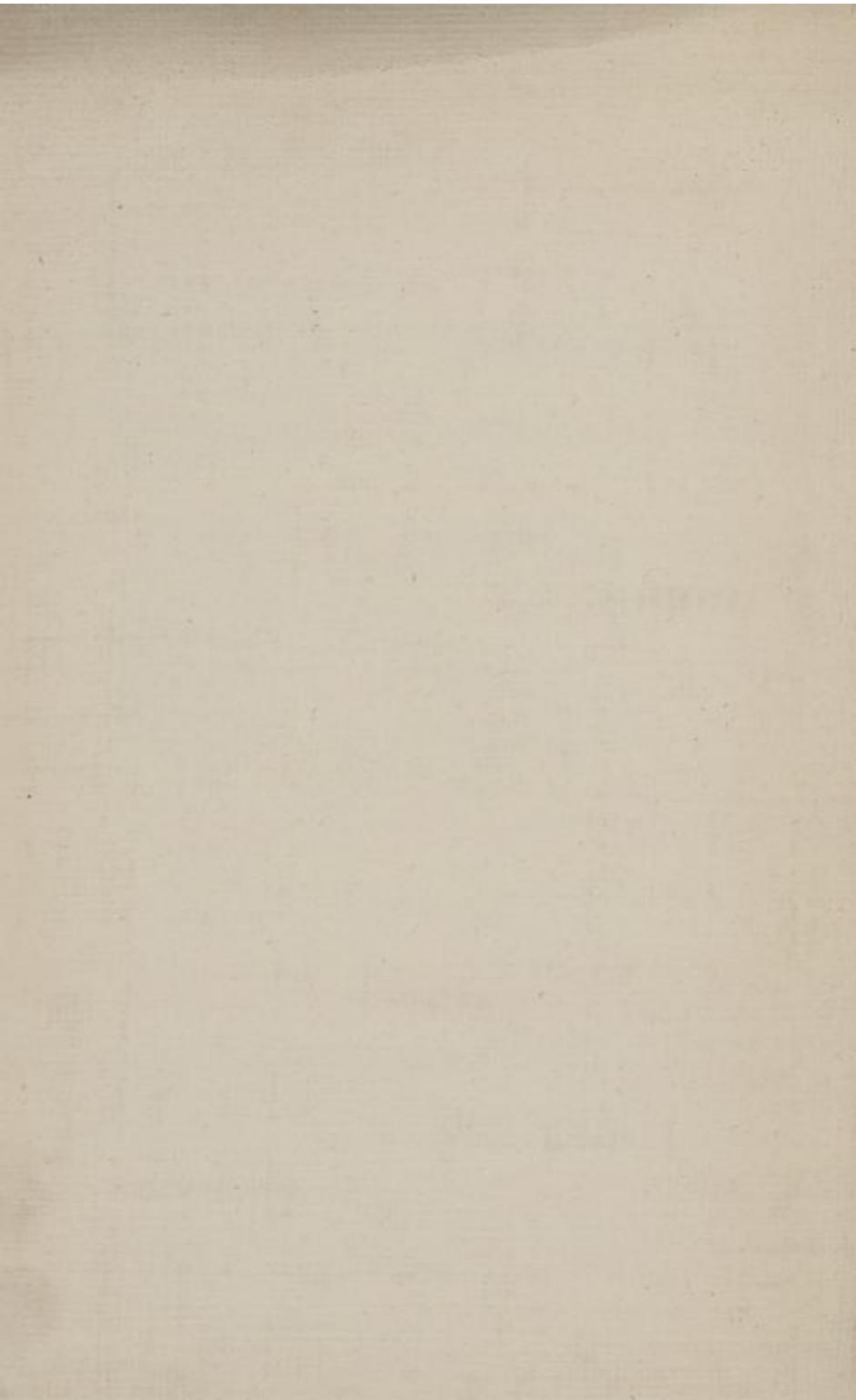
HENRIK GREVENOR

SILHOUETTER

MCMXXII

NORSK FOLKEMUSEUMS SÆRUTSTILLING
NR. XIII

6. Conferenceraad Jørgen Flood.

Apoteker J. W. Flood Trondheim.

NORSK FOLKEMUSEUMS SÆRUTSTILLING NR. 13

HENRIK GREVENOR

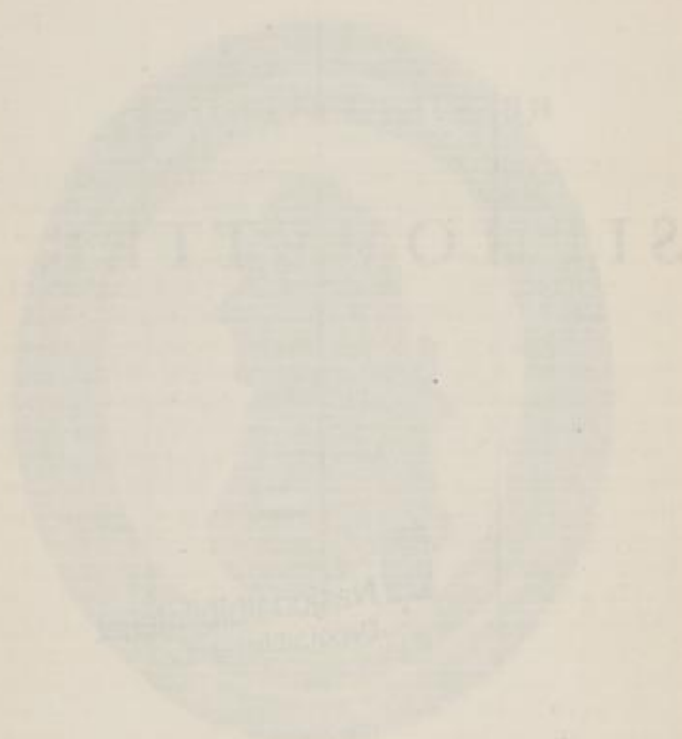
SILHOUETTER

 Nasjonalbiblioteket
Depotbiblioteket

MCMXXII

NORSK FOLKEMUSEUMS FORLAG
KRISTIANIA

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

KIRSTES BOKTRYKKERI
KRISTIANIA

Klippekunsten har gamle ahner i menneskenes historie. En årtusengammel ubrutt tradisjon kan den se tilbake på i Orientens gamle kulturland, og her i Europa dukker den op med mellemrum helt siden antikens dager. Formene veksler, stedene skifter og den sammenbindende utviklingslinje er vanskelig å finne rede i før bevegelsen vokser sig sterk som et ledd i reaksjonen mot rokkokoen. Silhouettekunsten fra 1700 årenes slutning bæres frem av en almeneuropéisk tidsbølge. Den er et lite men karakteristisk trekk i den overgangstid som skiller to tidsaldre fra hinannen. Portrettsilhouetten er et produkt av de samme strømninger som politisk skapte den franske revolusjon, som socialt førte fra laugenes og monopolenes tid frem til den fri konkurranse, filosofisk fra den kollektive tankegang til hevdelsen av individets fri selvbestemmelsesrett. Og kunstnerisk fra den faste regelbundne form frem til naturalismen og romantikken. Rokkokoen var en ferdig stil, ufruktbar og uten elastisitet. Den hadde overlevet sig selv og bød ikke menneskene annet enn tomme formler og uforståelige regler. Riktignok hadde den vært den ypperste og sikrest gjennomførte tidsepoke i nyere tid, men nu hadde den tømt sine kilder til bunnen. Nye og fremmede idealer vokser op, en ny tid er ved å utforme sig. Det formidlende overgangsledd mellom disse epoker blev den klassiske oldtid. Antiken bryter frem over Europa som et nytt og befriende livssyn. Lenge hadde den ligget og ulmet i menneskene som en seig og utholdende opposisjon. Nu får den ny næring ved opdagelsen av de klassiske byer Herculaneum og Pompei,

og bevegelsen tar fart gjennom Winckelmanns geniale forkynnelse. Ønsket om å kaste av sig rokokkoens brogede flitter blir aktuelt, nu man hadde fått noget nytt å sette i stedet. I motsetning til barokkens og rokokkoens utpregede sans for det maleriske og linjens fantasifulle bevegethet, åpner der sig i antiken en ny verden, hvor en harmonisk og streng enkelhet utfolder sig for tidens blikk. I denne sunkne verden så de sine vake og tåkede lengsler fullbyrdet. De drømte sig tilbake til dette arkadien som til et rent og uskyldig hyrdeliv. Tiden var fylt av sentimentale lengsler og smektende melankoli. Disse mennesker med den gjennemførte holdning og kjølige slepne tone hadde et drag av smeltende vemod og en næsten ærlig trang til dyd og inderlig venskap, til menneskelighet og broderskap. Antikens renslighet, dens humanitet og harmoniske forsoning av livets motsetninger måtte forhekse denne blasserte og livstrette slekt. Her så de sin trang til «sannhet og natur» fullbyrdet. «Skjønnhet og edel simpelhet» blev deres løsen. Midt i sin luksuriøse ødselhet — og sin pengemangel, følte de sig uhyre tiltalt av oldtidens enkle vaner og nøkternhet. Deres svermeri og deklamasjon om denne tarvelighet var fra først av et koketteri, men blev snart nok en dyd av nødvendighet.

Tidens nye og dype følelse for mennesket får næring fra de samme kilder. Oplysningstidens arbeide for å gi individet dets verdighet tilbake, former sig til revolusjonens krav om menneskerettighetene. Man svermet for venskap og preket humanitet og filantropi. «Höchstes Glück der Erdenkinder sei nur die Persönlichkeit» var uttrykk for en hel tidsalders fornemmelse, og den måtte sette sitt preg på kunsten — i første rekke på portrettet. Rokokkoen hadde dyrket representasjonsbilledet, hvor den maleriske form og holdning var kunstneren mer vesentlig enn den intime portrettlikhet. Nu fikk man et nytt avbildningsmiddel i silhouetten, som til en begynnelse ialfall forenet den dekorative holdning med en skarp og mer treffende karakteristikk enn man tidligere hadde kjent. For første gang fikk man et meka-

nisk middel som var uavhengig av tilfellet. Den åpnet uanede muligheter og blev straks satt i forbindelse med antiken som man mente å skyldte alt som var godt og smukt. Likheten med de gamle vasebilleder som efter utgravningen var blitt sprett over Europa, falt straks i øinene. Dermed var det gitt at de gamle grekere og romere hadde dyrket denne kunst. Det var meget om å gjøre for tidens mennesker å understreke dette faktum og derigjennem påny knytte «eine frühere Epoche an eine spätere, die durch einen ungeheuren Risz von einander getrennt scheinen», som Goethe sier ved mottagelsen av noen silhouetter. Oprinnelsen var altså fastslått, nu gjaldt det å rydde den gamle kunst til side og bane vei for den nye. Og i den anledning skamroste man silhouetten på den tidligere kunsts bekostning. En ivrig og begeistret forfeker som utgav en lærebok i skyggeavtagning 1780, betenker sig ikke på å sette et godt tegnet profilbillede over portretter av Rubens, van Dyck og Rembrandt. Han begrunner denne sin påstand med at profilinjen er ansiktets hovedlinje som gir det dets individuelle preg. Og, fortsetter vår dogmatiker, på denne karakteristiske linje ser man sjelen like som sveve op og ned. Han gripes av en hellig gysen, den gode mann, hver gang han står overfor en samling profiler av kjære mennesker. Noget riktig er der i hans resonnement. Enhver kunst som bygger på forenkling og vil fremheve det karakteristiske må betone denne hovedlinje, men betraktningsmåten er like ukunstnerisk for det. Den uttrykker tidens interesse for individet og dets psykologi, det var den side som fanget oppmerksomhet, kunsten gav de en god dag i. Denne interesse var så stor at den fremkalte en ny videnskap — physiognomien. Et meget vesentlig hjelpemiddel i dennes arbeide blev silhouetten, som på sin side igjen vant i utbredelse og betydning. Den mann som forsøkte å gi denne bevegelse videnskapelig berettigelse var Joh. Casp. Lavater 1741—1801. Han var prest i sin fødeby Zürich og som den moderne teolog han var for sin tid, kom han i skarp opposisjon til rasjonalismen ved sin følelsesbe-

tonte kristendom. Hans voksende ry som teolog gjorde ham snart til en slags sjelesørger for store deler av Tyskland. Hans rikdom og storartede gjestfrihet bragte ham i kontakt med en rekke av tidens mest fremragende personligheter. Mange av dem kunde han også kalle sine venner. Samtiden betraktet ham med den største beundring og Lavater var også en rikt utrustet personlighet. Men han var uavballansert med hang til fantasteri, og hans kritiske sans var sviktende. Sin største berømmelse opnådde han ved sitt veldige arbeide: «Physiognomische Fragmente zu Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe», som kom ut i årene fra 1775 til 78, og hvori han ved hjelp av en uendelighet av bilder forsøkte å klargjøre sine ideer. Hans tanke var den at man av et menneskes ydre trekk skulle kunne slutte sig til vedkommendes karakteregenskaper. Særlig var profilen av den største viktighet. Derfor fikk også den nye skyggekunst i ham en lidenskabelig forfekter. «Keine Kunst reicht an die Wahrheit eines sehr gut gemachten Schattenrisses», forkynner han og tilføier: «Aus bloszen Schattenrissen habe ich mehr physiognomische Kenntnisse gesammelt, als aus allen übrigen Portraits, durch sie mein physiognomisches Gefühl mehr geschärft, als selber durchs Anschauen der immer sich wandelnden Natur. Der Schattenriss faszt die zerstreute Aufmerksamkeit zusammen, konzentriert sie blosz auf Umriss und Grenze und macht daher die Beobachtung einfacher, leichter, bestimmter, die Beobachtung und hiermit auch die Vergleichung. Die Physiognomik hat keinen zuverlässigeren, unwiderlegbareren Beweis ihrer objectiven Wahrhaftigkeit, als die Schattenrisse».

Det er store ord, som hadde sin mangedobbelte virkning fordi de kom fra en mann, som ansåes som en profet i tiden, og som stod i brevveksling med gud og hvermann. Det var dessuten hans hensikt å gjøre den hele menneskehet til sine medarbeidere. Hans hus skulde bli som i våre dager et byrå, hvortil man innsender sin håndskrift. Forskjellen var bare at man dengang sendte sin silhouette inn og på det grunnlag fikk man sin skjebne

bestemt av den gode pastor som besat «die Fertigkeit durch das Äuszere eines Menschen sein Inneres zu erkennen». En god slump av tidens fremrakende ånder sluttet sig til ham, og blandt dem var den unge Goethe. I en årrekke stod de i livlig brevveksling med hinannen og dikteren har uttalt sig med den største venerasjon om Lavater, som han betraktet som sin lærer i menneskekunnskap. Goethe forfattet en del usedvanlig treffende karakteristikker på grunnlag av silhouetter og utgav på egen hånd i 1775 et lite skrift «Physiognomische Fragmente». Senere stillet han sig mer kjølig og tvilende overfor profeten i Zürich. Lavaters verk gjorde i mellemtiden sin runde i Europa og blev oversatt til forskjellige sprog. Overalt vakte det røre, og delte menneskene i to leire med standpunkt for eller imot. Endog herhjemme var det kjent. Professor Wilse som formodentlig har støtt på boken under sitt Berliner-ophold i 1776, uttaler sig meget skeptisk om Lavaters fremgangsømte så tidlig som i 1779.* Og da han ved sitt besøk på Tomb herregård to år efter finner verket i generalmajor Lützaus rikholdige bibliotek, roser han sterkt de mange kobberstikk, men finner at «den hele Forklaring derimod er baade grillemæsigt og farlig.»** Men bortsett fra denne kritikk hos enkelte, så undlot ikke Lavaters agitasjon å gjøre sin virkning. Hans kamp for silhouetten som «das wahrste und getreuste Bild, das man von einem Menschen geben kann» gjorde den uhyre populær i alle kredser.

Ved siden av disse mer almene årsaker er naturligvis skyggerissets prisbillighet en vesentlig grunn til den store utbredelse. Tiden var i evig pengemangel, og måtte med begge hender gripe dette middel som kunde avløse de store portretter og de små, men kostbare miniaturer. Borgerstanden og de lavere klasser blir dens mest trofaste støtter, efterat det første moteraseri hadde lagt sig. Her hjemme betyr de knappe pengeår omkring 1814 meget for dens popularitet og sikrer den tilhængere blandt høie og lave. Ved silhouetten hadde man

* Wilse: Spydeberg Prestegjeld. Ny utg. s. 462.

** Wilse: Reiseiagttagelser II s. 44.

omkostningsfritt en letvint form for kunst som falt helt i tidens smak. Dertil kom den lettkjøpte fremstillingsmåte, som gjorde at nær sagt hvermann kunde utføre kunststykket. For en tid som i så høi grad var et diletantismens århundre, måtte silhouetteringen bli en ny og kjærkommen, selskkelig beskjeftigelse som kunde optas og øves av alle. Men heri lå spiren til det forfall som hurtig bragte hele kunsten nedover til den ender som markeds kuriositet. Årsakene var flere og henger sammen med den oppløsningsprocess som innenfra gjorde denne overgangstid usikker og holdningsløs. Under rokokkoen har vi for siste gang et samfund som fra sine minste bruksgjenstander til sine ypperste åndelige yttringer, var preget av en ensartet stil. Den kan være tynn og svak, men formår dog ennu å gjennomstrømme hele samfundslegemet ut i de ytterste fibrer og de innerste nerver. Næste generasjon manglet denne enhetsfølelse. Det var ikke bare tiden som var uttømt, også menneskene var stagnert i deres evne til ny formskapning. De visste det ikke selv, og mente som alltid at de gikk fremover. Goethe har engang gitt et uttrykk for denne tids kunstneriske teori. Han som selv var et produkt av rokokkoens århundre forstod hvor det bar hen. «Der echte gesetzgebende Künstler», sier han, «strebt nach Naturwahrheit der gesetzlose, der einen blinden Trieb folgt, nach Naturwirklichkeit, durch jener wird die Kunst zum höchsten Gipfel, durch diesen auf die niedrigste Stufe gebracht.» Det var dette siste som fra århundreskiftet omtrent, efter hvert fullbyrder sig. Under innflydelse av de klassiske strømninger ombyttes den dekorative formel med en sentimental naturforherligelse som munder ut i naturafterligning. Et skritt på denne vei er silhouetten. Dens største fortrinn var dens sanndruhet. Tiden selv blir aldri trett av å prise dette faktum, i deres øine dens beste egenskap. Men denne abstrakte og strenge billedkunst, som var stillet op mot den flagrende maleriske rokokko, var selv opprinnelig et produkt av rokokkoens århundre. Den hadde holdning, dekorativ fasthet, men i sig bar den en spire som var fremmed og uforenlig med den form

som preget dens ydre. Tidens mennesker hadde gjenopdaget antiken. De mente i den klassiske oldtids kjølige formverden å finne et fast holdepunkt, noget de kunde klamre sig til, nu da de følte grunnlaget under sig svikte. De begrep ikke at de ved dette sitt reproduksjonsforsøk av en form, som for en annen og forskjellig tid hadde vært et fast og gyldig formuttrykk, hos dem var et uttrykk for stagnasjon. Antiken har ikke alltid hatt denne virkning, ofte har den vært til fornyelse og renselse, men fattigdommen på nyskapende krefter har heller aldri vært så stor. Klassicismen innebærer dessuten i sig selv, i sin kunst og menneskebetragtning, elementer som på en usikker og famlende tid måtte virke skjebnesvangert. Det blir nettop disse farlige trekk som datiden fant i slekt med sig selv og som de understreker og idealiserer. Det fører på det kunstneriske område til tapet av den instinktmessige sans for en sikker form og baner vei for det følgende århundres anarki. Det var en historisk prosess som måtte ha sitt lovbestemte forløp, og silhouetten, den følger med tidens kurve som typisk og illustrerende eksempel. På sitt høidepunkt, hvor de gamle, sikre tradisjoner rent mekanisk virker efter, preges skyggebilledet av en streng og fast holdning. Det behandles som en dekorativ kunst som gis sin egen betydning, bortsett fra all ydre likhet med modell. Silhouettene fra denne tid har sin formale og kunstneriske egenverdi. Mange av dem, især blandt glassilhouettene, har nær overensstemmelse med tidens høit utviklede miniatur- og emaljemaling. Denne side taper efter hvert i interesse og man legger hovedvekten på den individuelle likhet og naturtroskap. Allehånde oprinnelig unødvendige og forstyrrende biting brer sig mer og mer. Trær, blomster og dyr tilføies og silhouettøren betjener sig av alle mulige knep for å få det hele til å se så skuffende og riktig ut som mulig. Resultatet blir at billedene taper i balanse, fordi utføreren ikke lenger ser deres begrensning. Den gode silhouettekunst forsvinner og erstattes med små snurrepiperier, sirlig og småpent gjort, i beste fall kunstferdige, men aldri kunst.

Silhouetten virket direkte videre på andre kunstarter, særlig maleri og skulptur. Det er ikke bare tilfelle hos de malere som selv dyrket silhouetteklippingen, men den har virket ansporende på hele tidens maleri, og befordret dens hang til en hård og farveløs profilkunst. I skulpturen blir den en forgjenger for klassisismens reliefer, og har ved siden av de antike originaler vært medbestemmende ved utformningen.

101. Hofagent G. S. Kielland m. hustru.

Justitssekr. A. Kielland, K.a.

64. Pastor Urdahl med familie.

Fru H. Urdahl, Vinderen.

I Orienten er utklippningskunsten i første rekke knyttet til skyggespillet, hvis figurer var klippet eller skåret ut i lær eller papir. Skuespillene som opførtes på disse teatre gir uttrykk for religiøs mystikk og står gjerne under prestenes opsikt. I Indien går skyggespillene tilbake til forbudhistisk tid, i China, Siam og på Ceylon kan de følges til 11te årh. Derfra har de bredt sig vestover til Persien, hvor tradisjonen er meget gammel og hvor enkelte har ment å finne deres egentlige opprinnelse. Etter Muhammed blir utklippningskunsten og teatrene en spesiell tyrkisk foreteelse, og vi hører at utklipperne i 1582 endog hadde sitt eget laug i Konstantinopel. Over Egypten og Tunis bragtes de til Italien, hvor de har spillet en betydelig rolle. De brer sig videre over hele Europa uten at vi har nærmere rede på utviklingsgangen. På Shakespeares tid var de kjent i England og omkring 1700 fantes et teater i Hamburg. Men de har lenge før den tid stått i de religiøse mysterispils tjeneste. Fra nyere tid kalte man dem med henblikk på den orientalske opprinnelse for Theatre chinois, og de nød stor popularitet. Romantikken nærer en merkelig dyp interesse for dem, og i våre dager henger ennå

litt igjen av den gamle skikk i Chat noir. Men klippekunsten har ikke vært innskrenket til teatret alene. Helt fra oldtiden skar man ut ornamenter i pergament. I

1. Chr. F. Wamberg.
R. Eriksen, Krs.

middelalderen og ennå lenge frem i en ny tid var det en yndet beskjeftigelse i klostrene, særlig i Mellem-Europa. Et lite malet helgenbillede omgaves med sirlig klippede blomster, og helgenen selv kunde undertiden være skåret ut på samme måte som de senere silhouetter. Helt oppe i Norden er bevart et sådant kunstverk signert av en svenske i 1713.* Til profan anvendelse tas klippekunsten i bruk tidlig. Allerede i det 16de århundres Venedig var det skikk å forarbeide vifter i denne smak, under innflydelse fra den blomstrende knipplingsindustri. Fra midten av 1600 årene finnes en god del slike arbeider i Tyskland. Eldst blandt dem er et datert stykke fra 1631 og i

1653—54 utgav en tysker ved navn R. W. Hus et «Heft mit heiteren Schnitten weisz auf schwarz». Motivene var de samme som i tidens ornamentikk, bladranker, dyr og jaktscener med halsende hunder efter vilt. Arbeidene har en merkelig god ornamental holdning og en kraftig linjeføring. De benyttedes som albumblad, bokmerker eller, hvis innholdet syntes dertil egnet, som gaver mellom kjærestefolk. Med tiden blir klippene elegantere med sirlige og kompliserte mønstre. Under portrettsilhouettens senere tid får de en sterk om ikke særlig heldig innflydelse på disse arbeider.

Ved 1700 årenes begynnelse er klippearbeide blitt en européisk motesak. Alverdens damer er grepet av mani efter å klippe ut, ikke på frihånd som tidligere, men efter mønstre og bilder. I Frankrike går hele det gode selskap med saks i lommen. Der utgaves billedbøker som direkte var beregnet på å klippes istykker. Forfatterne

* Sjøgren i Fataburen 1920 s., 35.

angav selv i titelen at heftet inneholdt »mangt og meget til utklippning», og det er neppe få endog verdifulle billeder som på denne måte er gått tilgrunne. En samtidig fransk dame forteller fra 1727° at alle både store og små var grepet av dette raseri. Der lagedes skjerm-bretter, lampeskjermer og mangfoldige andre gjenstander til pryð for hjemmet. Der fantes endog damer som klippet ut billeder til 200 fr. stykket, og hun tilføier engstelig at hvis det skal vedvare på samme måte ender det med at de klipper Rafael istykker.

Ved denne tid var de første portrettsilhouetter allerede kjent. Riktignok er de ikke så gamle som en senere tid gjerne vil gjøre dem til. Den fant nemlig ut at både Rubens og Dürer skulde ha klippet silhouetter. Men kunsten kan da føres tilbake til før år 1700. De eldste vi kjenner er et par papiersilhouetter som en mrs. Pyburg i 1699 laget av den engelske konge William III og hans dronning. Men der er neppe noget i veien for å anta at kunsten også var kjent i andre land, f. eks. i Frankrike. Der finnes et gammelt fransk stikk efter et maleri av Brunyn som fremstiller det greske sagn om den korinthiske pottemaker Dibutades datter som fester sin elskedes skygge på veggen. Det viser at arten og måten var kjent allerede i det 17de årh., men forholdene er ikke undersøkt og de engelske kongeportretter vedblir ennå lenge fremover å være de eneste vi kjenner. Men silhouetteklippning har nok vært drevet ialfall i England. Nogen små spøkefulle dikt som vekslades mellem J. Swift og hans venner fra omkring 1720? gir et fingerpek i denne retning. Et av dem heter: «On Dan Jackson's Picture, cut in Silk and Paper»,⁹⁹ og forteller hvordan dennes hustru med sin saks klipper ut gemalens portrett. Allikevel skulde det bli Frankrike som kom til å skape muligheten for silhouettekunstens enestående utbredelse, skjønt England alltid har budt den bedre vilkår. I et øieblikks lune knesatte Paris den nye kunst. Ved et bon mot blev den med ett slag

* E. Hannover i Tidsskrift f. kunstindustri 1886 s. 166.

** Works of Jonathan Swift I, 1870 s. 763.

høieste mote, samtidig som den ondskapsfulle brodd i spøken nærmest gjorde den umulig som monden foreteelse innen landet selv.

I 1750 årenes Frankrike inntreder der en liten periode av besinnelse i den vanvittige ødselhet og håpløse pengeforvaltning. En trang til sparsomhet i statshusholdningen gjør sig gjeldende og det er denne nøkternhetsbølge som fører Etienne de Silhouette op på taburetten som finansminister i året 1759. De Silhouette var født i 1709 og hadde under et lenger opphold i England lært det finanssystem han nu aktet å velsigne sitt fedreland med. Det er ikke umulig at han ved samme anledning mottok den forkjærlighet for den sorte profilkunst han senere viste sig som en stor beundrer av. Det faller godt i tråd med hans kritikk over den samtidige franske kunst, hvis kunstneriske luksus han kraftig trer op imot. Selv var han en fruktbar dilettant på området og smykket sitt slott ved Brie sur Marne med denne sin beskjedne yndlingskunst. I den første tid efter sin tiltredelse, da han nød en enestående popularitet fordi befolkningen anså ham som Frankrikes redder ut av elendigheten, kan det godt hende at han lanceret den nye sobre kunst på Bouches bekostning. Men han fikk snart annet å tenke på. De restriksjoner han vilde innføre til besparelse i statshusholdningen rammet også de toneangivende kredser, og finansministeren blev straks lagt for hat, som hurtig gjorde ham umulig. Otte måneder efter sin tiltredelse fikk han sin avskjed, og nu fikk han skylden for alt som i de siste halvhundre år var gjort av galskaper i Frankrike. Samtidig drev pariserne ubarmhjertig gjøn med den falne storhet. Alt hvad der var smålig, enkelt og fattigslig, ubetydelig og intetsigende kaltes med en spotteglose à la Silhouette og derfra gikk navnet over på hans egne kjære skyggebilleder. Det er betegnende hvad landgrevinne Caroline von Hessen året efter skriver til en prøissisk prinsesse, idet hun oversender nogen prøver på den nye kunst: «L'on prétend que la misère les a fait inventer, ainsi on les nomme d'après l'auteur.»

Disse forhold har hemmet sterkt silhouettens videre utbredelse i Frankrike. Det er også ganske forståelig at motstanden måtte bli sterkere i dette land enn annetsteds. Frankrike var rokokkoens hjemland. Her var dens kunstneriske tradisjon ennu fast og levende. (Det var vanskelig å tilegne sig det nye livssyn så radikalt som denne farveløse, fattigslige kunst forlangte det.) Ennu vilde man ha farver, lys, letthet og gratie, ikke strenghet og askese. Bare langsomt vinner den terreng og nærmest på en annen basis. I 1771 åpnet Seraphim Dominique François et skyggeteater i Versailles: Teatre Seraphim og skrev som prolog til åpningsforestillingen den muntre lille opsang: *Venez garçon, venez fillettes voir Momus à la Silhouette*. Teatret flyttet senere inn til Paris og holdt sig gjennom hele den franske revolusjon. Nu hadde også tidene skiftet. Bruddet med fortiden var skedd, dypt og gjennomgripende. En ny generasjon av borgere og borgerinner som følte sig som det gamle Roms sønner og døtrer, gav fra nu av tonen an i Paris. Revolusjonstiden hadde en eiendommelig forkjærlighet for alskens utklippede og brokete dukker og det er vel nærmest på dette tidspunkt at vi finner «des faiseurs de portraits en silhouette» på Palais Royals promenade. Med henblikk på denne tid eller den nærmest foregående er det at Mercier skriver i sine *Tableau de Paris* som begynte å komme ut 1781: alt fremtrådte à la Silhouette. Moten fikk i sitt mønster preg av magerhet og fattigslighet, tobakksdåsene blev laget av rått tre og portrettene blev til sorte profilbilleder «efter den skygge som en kjerte kaster på veggen». På denne tid finner vi også Frankrikes dyktigste silhouettør François Gonard. Billeder kjennes alt fra 70 årene, men for å livnære sig hadde han måttet ty til utlandet. I Wien averterer han i 1781 en kjempesamling av 1024 silhouetter under titel: «Collection de l'illustre Noblesse de Vienne, d'Hongrie et de

4. Ukjent.
Fra A. LORANGE, K. 2.4.

* E. & J. de Goncourt: *L'Art du Dix-Huitième Siècle* 1882 s. 267.

Prague.» Men nu er han tilbake i Paris og averterer at han har sin bod under arkadene i Palais Royal. Foran hans dør henger en lykt som er prydet med skygebilleder, og publikum kan hos ham få alt hvad de ønsker. Han lager silhouettes à l'anglois så vel som silhouettes colorées, kameer og miniaturer. Ute blandt publikum dyrkedes den nye kunst så ivrig av amatører at Goethe i 1792 kan skrive i sin *Campagne in Frankreich*: »Jedermann war darin getübt, und kein Fremder zog vorüber, den man nicht Abends an die Wand geschrieben hätte; die Storchschnäbel dürften nicht rasten.« Under keiserdømmet hører vi at Napoleon forærte sin silhouette malet på glass som erkjentlighetsgave til sine generaler. Ut over århundret fører så silhouetten en skinntilværelse som et helt mekanisk avbildningsmiddel uten alle kunstneriske pretensjoner for til slutt helt å dø bort.

Det var England som blev tilfluktsstedet for de fatige, franske silhouettører som i sitt hjemland ikke fant søkning. Her var jordbunnen fra gammel tid lagt godt til rette. Tidlig var de klassiske strømninger kommet til utbrudd og kunsten hadde fra første øieblikk vunnet anerkjennelse på høieste hold. Gang på gang ser vi engelske kunstnere i sine avertissementer betegne sig som: »Silhouettist to the Royal Family» eller som patronisert av den. Ved hoffet var det en yndet underholdning å klippe silhouetter, særlig under Georg III, og prinsesse Elizabeth, den senere landgrevinne av Hessen-Homburg, var selv en dyktig dilettant. Å dømme efter et brev fra Walpole fra 1761 benyttedes silhouetten tidlig som gave blandt det gode selskap. Gjennem hele århundret har kunsten vært anerkjent og benyttet, men høidepunktet faller i de senere tiår. Ved denne tid og fremover til 1830, opptreder en rekke fremragende dyktige kunstnere. Det er eiendommelig for dem at de gjerne betrakter sig selv som gullsmeder og juvelerer. To av de beste var John Miers og John Field som en tid var i kompani sammen i London. Begge var til fullkommenhet inne i alle metierens finesser og arter, men smykkene i edel innfatning har spilt den største rolle.

Av andre navn kan fremheves den franskfødte August Edouart. Hans verk er ganske kolossalt. Man antar at han må ha laget noget sådan som $\frac{1}{4}$ million silhouetter; bare i Glasgow utgjorde antallet 45000. Det album inneholdende kopier, som han mistet ved forlis på sin tilbake-reise fra Amerika, omfattet ikke mindre enn 100,000 av ham selv utførte billeder. Edouart hadde anledning å gjengi en stor del av sin samtids betydeligste menn, og han har utført deres billeder med beundringsverdig sans for karakteristikken. Overhodet var han ved denne tid en av de få som virkelig formådde å behandle silhouetten kunstnerisk. Derfor kom han også i sterk opposisjon til sine samtidige.

23. Skolebest.
J. R. Møller
D. M.

I sin bok, Treatise on Silhouettes, fra 1835, drar han kraftig til felts mot utartninger i kunsten. Særlig har farvelegningen og påmalingen forarget ham dypt. Denne farvelegning er et eiendommelig trekk ved de engelske silhouetter. De fremtreder som en blanding av miniaturmaleri og sort profilbillede. Mens nemlig ansiktet er sort, er drakten gjengitt i alle de brokete farver som moten forlangte. Uten komikk er disse billeder ikke, men man glemmer det lett, for den delikate måte som hver ting for sig er utført på. De mange mekaniske forbedringer som med tiden tas i bruk, trekker efter hvert kunsten nedover til en gjøglerware som selv en Sam Weller kan gjøre sig lystig over. Næsten alle profesjonister benytter sig av et eller annet instrument, like fra Mr. Tussaud, sønn av Madame Tussaud som grunnet sitt berømte vokskabinett ved under revolusjonen å ta sine voksmodeller som dødsmasker ved guillotinen, til den siste markskriker som drog om på provinsens markeder. Til de mer dyktige fra denne senere tid hører den unge master Hubard, som var «from the first Youth known to possess the extraordinary talent of delineating Profile Likeness with Scissor». Han forteller det ialfall selv bak på et billede. «I 1823» fortsetter han «Master Hubard was presented

with an expensive Silver Palette, by the Glasgow Philosophical Society, and by that Society his Exhibition was first designated the «Hubard Gallery» som han senere kaller sin forretning. Som et «Nursery of extraordinary puvinile talent» var hans galleri siden blitt viden berømt, ja så kjent at endog nogen billeder er havnet her hjemme i Norge. De er alle innfattet i firkantede sorte rammer med oval utskjæring for billedet. Holderen har et smukt lite beslag av messing i form av en ekenøtt eller rose. Det ene fremstiller portrettet, 1, av «Coff. Wamberg» og er tatt «May 15te 1839». På baksiden bærer det den tidligere citerte reklameseddel fra Hubbard. Et par andre, fremstillende legatstifteren Erik Børresen, Drammen, 2, og et medlem av familien Elligers, Arendal, 3, er utført i samme manér og stammer sikkert fra dette verksted. Alle er tegnet på kartong og de fremtredende partier pålagt med gul farve. Karakteristikk og likhet er god og levende, men maneren noget stereotyp.

Tyskland blir silhouettens egentlige hjemland. Da den først var blitt kjent, griper moten om sig som ild i tørt gress. Betingelser og forutsetninger var også de beste. Gjennem Winckelmanns glødende begeistring i skrift og tale, var landet blitt hovedcentret for de klassiske studier. Det nye livssyn hadde også lettere for her å slå igjennem, fordi den kunstneriske stil var løs og uselvstendig. Rokokkoen i Tyskland var i større eller mindre grad en provinskunst som dypere sett ikke var i kontakt med folkets lynne. Man levet videre på reminisenser fra barokkens dager og hadde ingen malerkunst som kunde yde nevneverdig motstand. De nye tanker fikk dessuten en god grobunn i en ung generasjon som ved sitt talent og geni gav dem betydning og gyldighet. I Tyskland dukker de første portrettsilhouetter op omkring 1760. Formidlingen foregikk gjennem de små tyske hoffer som skinsykt våket over enhver ny foreteelse i Paris. Hurtig blev den hele folkets felleseie som neppe i noget annet land. Det å kunne lage silhouetter hørte næsten med til et ungt menneskes opdragelse, og utklippingen var som et nødvendig ledd i den selskapelige

underholdning. Gikk man i selskap, tok man saksen med, og hadde ikke ro før man hadde sine bekjentes silhouetter i lommen. Selv ikke kirkens hellige grunn blev skånt. Det er sikkert tatt like ut av virkeligheten hvad Jean Paul beretter i en av sine bøker: «Während des Ringwechsels in der Kirche» avtok han, «unbemerkt von Ferne das Gesicht der Braut in sein Schattenpapier hinein.» Skyggebilledene samledes i store albums og utveksledes og tilbyttedes som i våre dager frimerker. Mange av disse samlinger er bevart, og inneholder meget av den største interesse, fordi denne bevegelse også hadde grepet tidens åndelige heroer. For dem spilte den videnskapslige side en stor rolle. Tidens brever beretter derfor ikke bare om «eine Wut von Schattenrissen» men like så ofte om et «physiognomische Raserei.» I Weimar klippet hele hoffet fra storhertuginnen og ministeren ned til lakeiene. Goethe var en fremragende silhouettør og mange av hans bilder er kommet inn i Lavaters verk. Betegnende er også den uhyre mengde bevarede silhouetter av dikteren, og helt oppe i sin høie alderdom vedlikeholdt han denne forkjærlighet. En lignende begeistring gjenfinner vi i Goethes omgivelser, og spesielt de mindre ånder utfoldet en kolossal geskjeftighet for å få innlemmet enhver betydelig mann i sine samlinger. De eldre tyske silhouetter er enkle og strenge, en kaligrafisk kunst med faste og sikre regler. Først omkring 1775 begynner helfigurbilledet å opptre, og et høidepunkt kan vi iaktta i 80 årene. Ved denne tid, da bevegelsen hadde grepet hele landet, utkommer der en rekke lærebøker, i 1780 ikke mindre enn tre på en gang. Tyskeren gjør det grundig når han først tar fatt, og silhouetten fortrenger snart helt tegningen. Hertil bidrar ganske vesentlig de forskjellige arter av mangfoldiggjørelser — kobberstikk og tresnitt — som muliggjorde oplag i tusener av et enkelt billede. Forfallet melder sig nokså raskt og dermed glir silhouettekunsten ut av det gode selskap. Borgerstanden holder ennu en stund fast ved den prisbillige kunst, inntil fotografiet helt fortrenger den. Bare i studenterkredser med deres faste tradisjoner kan vi påvise silhouetteklipp-

ning helt op til våre dager. De fornemme dilettanter forsvinner, men ennå lenger sitter der profesjonister i hver by bortefter, foruten de mange omreisende. En

25. Ukjent.

Frk. D. Klock, Kra.

av de betydeligste var Friedrich Anthing som i årene 1783—1818 bereiste hele Europa. Opprinnelig var han teolog fra Jena universitet og ble senere sekretær og adjutant hos feltmarsjal Suvarow i Petersburg. Anthing var en av de første som anvendte skyggebilledet som bokillustrasjon. Mange av disse folk bar preg av charlanteri og blandt dem er en mann ved navn Näther typisk. Også han startet som teolog, men ble snart en omreisende altmuligmann, som forstod å slå mange penger av folk. Foruten å være glasssliper, bedrev han kjemi og mekanikk og opfant en «Universalsprachschreibekunst».

I 1809 forteller Meusels leksikon at «gegenwärtig reist er als Silhouetteur, Profilmacher und Pansigraph». Blandt den store mengde kan nevnes Wendt og Adele Schopenhauer, filosofens søster, til hvis silhouetter Goethe har skrevet flere dikt. Etter århundreskiftet blir landskapssilhouetten den man setter høiest. Alle hånne små scener og realistiske situasjoner som i en dyktig mesters hånd fikk en viss ynde, men som kom til å virke skjebnesvanger på portrettsilhouetten. De betydeligste er Karl Fröhlich i Berlin, W. Müller i Düsseldorf samt Paul Konewka. De to førstes arbeider var godt kjent herhjemme, dels i original, dels i hjemmelaget kopi. Alle har de forarbeidet en mengde bokillustrasjoner i denne manér, en mote som i Tyskland over Diefenbach og i England til Rackham kjennes ennå i våre dager. Konewka var dessuten en fremragende portrettør som fra 1840—71 skapte en renessanse for silhouettekunsten. For tyske forhold er det eiendommelig hvor mange mer eller mindre betydelige malere og

billedhuggere det er, som har klippet skyggebilleder. Helt fra Chodowiecki og Runge som hadde en merkelig, oprinnelig begavelse i denne retning, frem til Schwindt og Mentzel.

Fra Tyskland spredte kunsten sig til nabolandene. Vi hører om hvorledes den i Lausanne innførtes av den kjente silhouetteklipper og samler Ayres i 1777—78. Forresten hadde den i Genf ved dette tidspunkt vært kjent lenge. Jean Huber, Voltaires protégé, mente man var dens grunnlegger. Det er for så vidt riktig som Huber ingen forbilleder hadde sett da han begynte å klippe. I 1750 årene avtar han Voltaire i alle mulige situasjoner og stillinger og om disse gikk der i samtiden et stort ord. De gav ham ry av silhouettekunstens Watteau eller Callot. Som en kuriositet kan nevnes, at der i 1840 årene fantes en skole i silhouettering for unge damer i Biel i Schweiz.

Forholdene i Østerrike svarer omtrent til dem i Tyskland. Delvis er det de samme kunstnere som optrer i begge land. Eiendommelig, som et utslag av tiden, er den såkalte Löschenkohl's silhouettefabrikk i Wien. Hieronymus Löschenkohl var rhinlender av fødsel og gullsmed av fag. Gjennem nieloteknikken kom han inn på kobberstikket og grunnnet snart et kunstforlag. Hans plan var å skaffe wienerne de siste nyheter i naturtro billeder. For å opfylle dette skydde han ingen møyie. Han kan endog være forut for sin tid og foregriper begivenhetenes gang. Billedene fremtrådte som en blanding av silhouette og kobberstikk, idet ansiktet var sort, kroppen tegnet i strek. I en kalender han gjentagne ganger publiserte, bragtes silhouetter av lærde menn, kunstnere og teaterstørrelser. Byens borgere satte ikke alltid like meget pris på sin tjenstivrige illustratør. De skjeldte ham ut for kolportasjekunstner og «gehorsamsten Diener des schlechten Geschmacks», men eftertiden har fått et nært og livfullt bilde av tidens Wien. I 1790 hadde en silhouettør ved navn Schmid stor

24. Ukjent.
Folk. D. Knoch, Kr.a.

søkning. Han var også en fremragende kunstner på området, som har etterlatt sig nydelige og delikate små glassilhouetter. Et enkelt bilde av en ung dame er på en eller annen måte kommet til Norge, 4. Billedet har form som en rund medaljong med en dekorativ bladranke i gull på rød bunn. Portrettet er anbragt på brunlig voksbunn — alabast — og signert: «Fecit Schmid de Viall 1796°: Prag.» Av en mer rustic kunstner, G. Schrott fra Mähren er kjent et herrebillede i full figur satt op mot et interiør utført i gull. Det er signert med hans navn, 5.

Om forholdene i Danmark vet vi lite. Efter de par småting som har vært publisert, ser det ut som saken tar fart i 1780 årene, og blir meget populær. Særlig middelklassen satte pris på denne kunst, men vi finner bilder både av høie embedsmenn, lærde og kunstnere. To antagelig tyske kunstnere, C. Limprecht og Weitlandt, opholdt sig i Kjøbenhavn ca. 1780—82. Fra deres hånd er bevart flere hundre tildels meget dyktige silhouetter, innfelt i små, nette, kobberstukne rammer. I 1795 laget Rothermundt en glassilhouette av kronprinsen, men de fleste arbeider regnes for utført av diletanter. Her som overalt ellers er det kun de ferreste bilder som er signert. Både H. C. Andersen og Thorwaldsen skal ha klippet silhouetter.

Sveriges intime forbindelse med Frankrike i det 18de århundre bragte den nye mote op til landet umiddelbart efter at silhouetten var blitt kjent i Paris. De første bilder stammer fra omkring 1760, og blandt dem er Bellmans foreldre som døde 1765. Silhouetten er fra først av diletantarbeider, profesjonistenes avertissementer dukker op så sent som i 1780 årene. Både helfigurbillede og gruppene er relativt sjeldne i Sverige, til gjengjeld finnes en mengde av de små, raffinerte glassilhouetter. Utøverne var tildels, som i Danmark, de samme omreisende kunstnere, vi senere treffer på i Norge. Efter 1850 får silhouetteringen i Sverige, likesom i Tyskland en renessanse, båret frem av den dyktige klipper Ernst Ljung. Han var en elev av Konewka og har også arbeidet i Norge.

* Årstallet har ved et par tidligere anledninger vært lest 1746.

De allerfleste silhouetter er fremstillet ad mekanisk vei. Fritt klippede påtreffes meget sjelden og da gjerne fra et senere tidspunkt, hvor interessen hadde samlet sig om gruppebilledet og de hele figurer. For tidens mennesker gjaldt portrettenes sandruhet mer enn deres kunstneriske verdi. Fremgangsmåten var så letvint som vel mulig. Den bestod ganske enkelt deri at den som skulde avskygges blev plasert foran et tendt lys. Skyggens kontur blev så risset op på et papir festet til veggen. Selvfølgelig var det nødvendig å ha litt øvelse. Lyset skulde stilles riktig og modellen være i den passende avstand, men var man først opmerksom på dette så forsikrer Lavater at resultatet blir et billede: «das getreueste, weil es ein unmittelbarer Abdruck der Natur ist wie keiner auch der geschickteste Zeichner einen nach der Natur von freier Hand zu machen imstande ist». En av de tidligere nevnte lærebøker som kom ut i Tyskland i 1780 bærer titelen: «Ausführliche Abhandlung über die Silhouetten und deren Zeichnung, Verjüngung, Verzierung und Vervielfältigung». Bokens anonyme forfatter var hamburger-silhouettøren Jacob v. Döhren. I førtse avsnitt gir han et trøstesløst billede av samtidens tegnekunst, som han ut fra sitt standpunkt betrakter som mindreværdig, fordi den ikke kan opnå den absolute portrettlikhet. Etter så med nogen velvalgte ord å ha rost sin egen kunst, kommer han i annet avsnitt med teoretiske direktiver for fremgangsmåten. Han samler sine erfaringer i tre teser som man under ingen omstendigheter må undlate å opfylle. 1. «Die Fläche worauf man abschatten will, musz senkrecht sein

und 2. Dem Profil des Kopfes vollkommen parallel sein. 3. Die Linie, die man sich aus der Flamme des Lichtes durch die Mitte des Profils bis auf die schattenauffangende

28. Fru Marie M. Berg.

Telegrafst. Wessol-Berg, Kr.a.

Fläche vorstellt, musz wagrecht sein und sowohl auf dieser Fläche als auch auf der Fläche des Profils perpendikulär stehen. 4. Das Licht musz so weit als möglich vom Kopfe entfernt sein und dazu im Gegensatz die Fläche der Zeichnung dem zu silhouettierenden Kopfe so nahe als möglich.» Han anbefaler å bruke tykke, store stykker papir og tilføier «wegen des ungeheuren modischen Turmkopfsputzes der Frauenzimmer» kan papiret bli for lite, og må man da sette to ved siden av hinannen. Vokslys er de beste, bedre enn talglys og bare i

nødsfall kan man benytte en lampe. At han i sin grundige gjennomgåelse fraråder modellen å hoste og nyse under operasjonen er naturlig og rimelig. Papiret som skal være fuktig, anbefaler han spendt over et staffeli så tegneren kan følge profilen gjennom dette. Hvor papiret er spent fast på veggen, skal modellen anbringe sig slik at den lener sig mot rygstøen og med venstre skulder til veggen. Under tegningen føres først blyanten langs ansiktet ovenfra og nedad, siden tas baksiden, og det hele er gjort i løpet av «zwo Minuten». Disse silhouettstoler var der mange typer av og deres tekniske forbedring optok sindene sterkt. Den endelige løsning blev en stol, hvori den sittendes hode blev fastholdt med klemmer, mens skyggen blev avtegnet på et med olje gjennomtrukket papir bak en glassrute. Stol og staffeli var bygget i ett.

Når så profilen var tegnet ferdig i full legemsstørrelse, gjaldt det å forminske den blandt annet, fordi «der physiognomische Ausdruck in einer verjüngten Silhouette pikanter ist». Til dette bruk benyttet man hovedsakelig

pantografen — storkesnabelen. Instrumentet var opfunnet i 1603 av den tyske jesuit Christoph Scheiner og publisert i Rom 1631 som parallelogramum delineatorium. Utbredelse vant det først etter en forbedring fra 1740 i Frankrike og siden arbeidet silhouetterne stadig på å gjøre det mer praktisk brukbart. Ved gjentagen bruk av storkesnabelen kunde man få silhouetten så liten som «et knappenålshoved». I senere tid tok man også i bruk camera obscura og det geometriske nett. Blandt de mange mekaniske oppfinnelser som i årenes løp blev gjort, kan nevnes at en mrs. Beetham benyttet sig av et apparat som straks gjengav silhouetten i den nødvendige forminskelse. Det bestod av en eske omtrent av størrelse som en cigarkasse og ved hjelp av speil fikk man derigjennem reflektert den forminskede skygge. Russeren L. H. Hessell laget sig en maskine, den såkalte «Hesselischen Treffer» «um bei Tageslicht eine Silhouette abzunehmen». E. C. Specht i Gotha bygget sig med det samme mål for øie en egen innretning av glass. Englenderen Kennedy forbedret et av Chretien opfunnet apparat «Physionotrace», hvormed han laget billeder i tusenvis, og på markedene i 1820-årenes England figurerte en automat som skulde kunne ta silhouetter, men den var det rene humbug.

Det ferdig forminskede billede blev forsynt med sort farve. Denne bestod i almindelighet av kinesisk tusj som blev fuktet med brennevin og blandet med gummi eller øl. Ennu hyppigere var det å klippe silhouetten ut og farve et underlag med tusjen. Derved hadde man straks et letvint kopieringsmiddel. Farvelagte silhouetter var ikke helt sjeldne, hvor meget de enn blev angrepet av tidens rettroende silhouettører. A. Edouart sier endog om dem i sin Treatise: «Profiles with gold hair drawn on them, coral earrings, blue necklaces, white frills, green dresses are ridiculous; the representative of a shade can

27. Justitsråd
N. Berg.
Telegrafist. Weasel-Berg,
Kr. A.

only be executed by an outline.» Hos oss ser vi hyppig at håret eller fremtredende trekk ved drakten, et bånd eller en blomst er fremhevet med en smule dekkfarve. Derimot er aldri påtruffet at silhouetten er blitt forsynt med ekte hår, hvad tilfelle var i England. Hvad man la stor vekt på var, å få silhouetten til å virke plastisk. Dette opnådde man ad to veier. Enten bearbeide profilbilledet gjennom flere lag papir så billedet med tidens stortalende ord kom til å virke «als ob es eine von einem Bildhauer ausgearbeitete Marmortafel oder wenigstens doch ein Gipsabgusz wäre,» eller de mer iøinefallende linjer opdreves på baksiden med en stump meisel. Denne metode som endog fremkalte et engelsk verk: «Papyro-Plastics, or the Art of modelling in Paper, with Directions to cut, fold, join and paint the same,» var mere letvint og opnådde stor popularitet. I Basel var det mote å gjennemprikke billedene, så der opnåddes en viss virkning når de holdtes mot lyset. Biedermeyertiden klippet silhouetter av gullpapir og la dem på sort, likesom der også forekom røde og hvite silhouetter på mørk bakgrunn.

Hånd i hånd med den mekanisk fremstillede silhouette gikk den fri utklippning. Man var begynt med å lage helfigurer — i full positur; men størst betydning får denne teknikk i landskapssilhouettene. Her sammenstilledes de enkelte figurer med trær, busker og blomster, bohaver og bygningsdeler. I de større bilder, og mer efter som tiden går gjaldt det om å opnå størst mulig illusjon. Ikke alene blev figurene gjort så naturalistiske og livfule som mulig, men papirlandskapet omkring gjordes flerdobbelt for å få dybdevirkning. Bakgrunnen tonedes i flere farveavskygninger eller hele interiører maledes op. Figuren selv forbedredes med farver og tusj og efter orientalsk mønster markertes ansiktstrekk og draktdeler ved små klipp. Til slutt fortrenger landskapet figurene helt og silhouetten er utartet «so wie übrigens jede Sache in müszigen Händen in eine Spielerey.»

På et tidligere tidspunkt, og for brystbilledenes vedkommende også senere, festedes den ferdige silhouette på en ensfarvet bakgrunn. Det almindelige var å klebe dem

op på hvitt papir eller silke, men den kan både være rød og gul. Sjeldent og kostbart var det å feste dem til perlemor. Bakgrunnen blev gjerne forsiret på en eller annen vis. Kobberstukne innfatninger i tidens grasiøse, antikiserende stil med små sløifer, roser og guirlandre, var de vanligste. Ofte bærer disse henrivende rammer berømte kunstneres signatur. Hadde man ikke råd til denne luksus, laget man selv noget hjemme i tusj og kolorerte bakgrunnen med perle og stenkulører. Foruten sort papir treffer man også en sjelden gang på dypsort fløiel.

Tilsammen regner man at der forekommer fire arter av silhouetter: de klippede, de tegnede, glassilhouetten og de kobberstukne. Av dem var glassilhouetten den som stod kunstnerisk høist. De fleste og beste tilhører tiden før århundreskiftet og henger sammen både med miniaturen og underglassmalingen. Denne siste arbeidet sig ved disse tider op til å bli en moteretning. Endog her hjemme kan vi i 1790-årene påtreffe figurfremstillinger malet på glass. I Norge er næsten alle bevarede glassilhouetter små brystbiller innfelt i ovale og pressede messingrammer, som i avertissementene betegnes som engelske. Den høie kvalitet er betinget også av at den kompliserte fremgangsmåte krevet en profesjonists øvelse. Dilettantarbeider er sjeldne, men forekommer dog herhjemme. Fremgangsmåten med avskygning og forminskelse er den samme som ved de vanlige silhouetter. Forskjellen består deri at man istedenfor å risse det forminskede bilde op på papir, overfører det til en glassplate. Teknikken skildres på følgende måte hos den førnevnte læreboksforfatter: «Man nehme ein schönes, helles und gleiches Glas und reibe dasselbe mit darauf geschabter Kreide oder Trippel und einer reinen Leinentuch recht sauber ab, dasz nicht die geringste Fettigkeit oder Unreinigkeit mehr darauf befindlich sei. Dieses Glas bestreiche man auf der einen Seite mit schön fein geriebenen Bleiweisz oder, welches noch besser ist, mit Cremnitz- oder Schieferweisz, welches mit Gummiwasser, doch nicht allzu stark, gemacht wird, damit es nicht abspringe. Wenn dieser Anstrich recht trocken geworden, so nehme man die nach

der zweiten Manier aus starkem Papier (am besten aus Kartenpapier) ausgeschnittene Silhouette und lege sie auf die Mitte des Glases. Man fahre hierauf mit einer

38.

Dorothea Lange.

Pro Vibø, Kr.a.

Nåhnadel an dem Umrisz der Silhouette herum, so wird dieselbe dadurch auf dem weissen Anstrich nachgezeichnet. Ist dies geschehen, so nehme man das Papier hinweg und schabe mit einem Federmesser oder mit einer breitgeschnittenen Schreibfeder, die keinen Spalt hat, alles weisse, was sich innerhalb der Zeichnung befindet, hinweg. ... Man erhält alsdann eine durchsichtige Silhouette. Diese ist aber bald in eine Schwarze verwandelt, wenn man ein Stückchen schwarzen Samt von der feinsten Sorte dahinterlegt.» Har man ikke tõi

kan også papir eller taft brukes eller man kleber selve den utklippede silhouette fast med venedisk terpentint. Den omstendelige beretning har sin store interesse om det kunde ferrestes ilhouetter herhjemme som helt er laget efter denne opskrift. Her gikk man frem på følgende måte: Baksiden av glasset blev overtrukket med sort farve eller tilsotet med røk. I dette sorte overtrekk risset man så profilen op og farven utenfor denne linje skrapedes vekk. Til utsmykning av silhouetten anvendtes farver, eller deler av drakten, kniplinger, halstørklær og hattepynt samt håret gjordes mer gjennemsiktig. Når bakgrunnen ikke dannedes av almindelig hvitt papir, lagdes for at hindre inntrængende fuktighet, et vokslag over baksiden av glasset. Voksen kunde igjen farves så den opnådde en skuffende likhet med marmor eller alabastesplater. Meget almindelig var også lyserød eller blå farve. En bakgrunn av sølv og gull ansåes som det verdifulleste og benyttedes alltid ved mindre arbeider, ringer, medaljonger og annet gullsmedarbeide. Silhouetten gir på denne bakgrunn et reliefaktig inntrykk som forsterkedes ved å gjøre dekkglasset konveks. Til forsiring av billedet omgaves det med en dekorativ ranke eller annet ornament, utskrapet i den mørke eller gyllne bakgrunn og ifyllt med andre farver.

I mer sjeldne tilfeller kunde de være anbragt på fint til-
slepne glass. I de fleste eksempler fremstiller glassilhouet-
ten bare en skikkelse, sjeldnere to mot hinannen stillede
profiler, og de er vel neppe nogensinne
utarbeidet fritt uten mekanisk hjelpemid-
del. Dette må derimot være tilfelle med
de større, sammenstilte gruppebilleder.

Undertiden er silhouetten blitt malt på
finere og kostbart materiale. Elfenben,
perlemor og emalje møter man ganske
hyppig i engelske samlinger. Av frem-
med opprinnelse er vel også den fortrin-
lige silhouette av commerceraad Jørgen
Flood, 6. Profilen er her malt på av-
pusset gips. Noget lignende er tilfelle
med tre profiler, 7, innrammet av en flerfarvet, deko-
rativ innramming, hvor disse er anbragt på en svakt,
blågrønt tonet, kridert grunn.

Så står tilbake å se litt på den fjerde metode — de
kobberstukne. Og ved dem kommer vi inn på et spørs-
mål som optok datiden meget sterkt, nemlig mangfoldig-
gjørelsen av silhouetten. Kobberstukne silhouetter fore-
kommer optatt direkte efter den levende modell, men
benyttedes mest til utbredelsen av særlig bekjente bille-
der som reproduksjon. Gjennem kobbersticket blev silhou-
etten innført i bokillustrasjonen og fra og med Lavaters
store arbeider trykkes der en masse bøker med disse
illustrasjoner. Men som mangfoldiggjørelsesmiddel var
metoden ikke ideel. For det første opnådde man aldri at
silhouetten blev helt sort, og for det annet var oplaget
begrenset. Platen blev hurtig slitt op. En tid prøvet man
med tresnitt, senere med litografi, men om dem gjaldt
det samme. Selvfølgelig, det var et fremskritt fra den
håndgjorte kopi, hvor man hadde sitt negativ eller klip-
pet gjennom dobbelt papir. Det kunde være bra nok for
en omreisende kunstner som i en fart skulde effektuere
en efterbestilling, men det imøtekom ikke den kolossale
efterspørsel. Det gjaldt om å opfinne et middel som kunde
utnytte silhouetten industrielt. Blandt dem som arbeidet

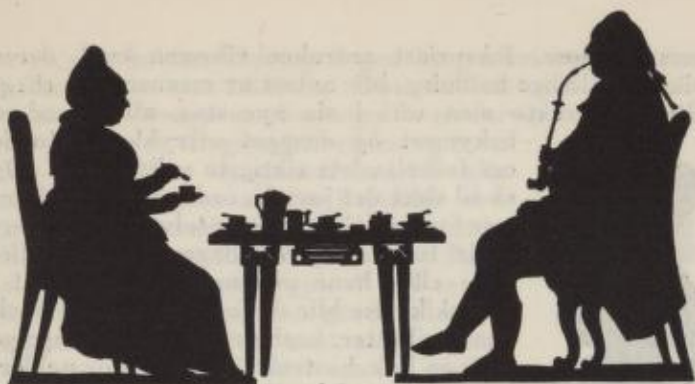

34. W. A. Lange.
Fra Vibø, Kr.a.

hermed var berlineren Johan Georg U n g e r. Prof. Wilse som traff på ham dernede i 1776 har i sine Reiseiagttagelser gitt følgende skildring av metoden*: «siden er han og faldet paa at udskiære Silhouetter i Tin og Træe, jeg har nogle Prøver deraf, der forestille nogle tyske Lærdes Silhouetter eller Skyggestykker, som ere artige. Der er den Fordeel ved den, at man af een Plade kan have over 5000 Aftryk, da Kobber ei tillade over 1000.» Et av de tidligere omhandlede tyske verker fra 1700 er betitlet: «Beschreibung der Boumagie oder der Kunst, Schattenrisse auf eine leichte und sichere Art zu vervielfältigen». Det mystiske navn dekker ikke over annet enn en uhyre letvint måte å chlichéere silhouetter på så «sogar jedes Frauenzimmer, das Silhouettieren kann ebensogut als der geübteste Künstler wird in Ausübung bringen können.»

Silhouetten, som hadde bredt sig over Europa som en dragtmote, kunde snart ikke mer nøie sig med den vanlige form. Meget hurtig blev den optatt som orneringsledd ved bruks- og luksusgjenstande. Vi har allerede nevnt dens anvendelse som smykke, i ringer, slipsnåler og armbånd, nu optok også porselens- og fajansefabrikkerne silhouettekunsten. Wedgewood har vel her gått i spissen og vist vei. Motivet finnes på arbeide fra de første verksteder, Meiszen, Wien, Ludwigsburg, Berlin. Sèvresfabrikken bragte blandt annet i handelen kopper med Mirabeaus hode, ved Worcester og Kjøbenhavn tas den likeledes op. Det blev moderne å bestille sitt servise smykket med sin egen silhouette og benytte dette som gave til venner og bekjente. Noget lignende var tilfelle med glass, særlig hyppig efterat melkeglasset var kommet i bruk. Men forøvrig ser vi silhouetten benyttet på Mildnerglass og Potsdamerpokaler, på schlesiske så vel som på bøhmiske glassvarer. Over hodet empires hjem kom til å stå i de sorte billeders tegn. Foruten at være en pryd for husets vegger, blev den et kjærkomment ledd i møblenes utsmykning. På stoler, spill, sekretærer o.s.v. anbragtes de sorte profilbilleder som centrum i en ornamental utsmykning. Innlagt i en lys tresort hadde de en diskret, fornem virkning.

* Wilse: Reiseiagttagelser IV s. 376.

249. Kjøbm. N. Hamm m. hustru. V. K.

I Norge hadde silhouetten stor utbredelse, men det er visstnok riktig hvad Lexow antar, den blir ikke hele befolkningens almeneie som i Tyskland. Til å forøke billedenes popularitet har deres prisbillighet spillet en stor rolle. Forholdene herhjemme, især i årene omkring 1814 var trykkende og pengeknappheten stor. For den almindelige borger måtte silhouetten bli det surrogat han grep til, når han vilde anskaffe sig et portrett. Hvad Castelli skriver i sine memoirer, IV s. 120, om forholdene i Østerrike har sin fulle gyldighet også for Norge: «Es gab wohl in früheren Zeiten gute Mahler,» sier han, «welche ein menschliches Antlitz ähnlich darzustellen verstanden, aber man konnte sie nicht bezahlen, daher waren in meiner Jugend meist nur Silhouetten gebräuchlich.» Efter som årene går efter 1814 og der blir flere penger i landet, er det karakteristisk hvor malernes avertissementer forøkes på de omreisende silhouettørers bekostning. Forholdet har neppe alene sin grunn i at skyggekunsten var ved å gå av mote.

De bevarede profilbilleder gir et eiendommelig og fyl- dig bilde av tiden. Ikke alene forteller de om klær og moter, om husets utstyr og innbo, men de gir oss den skiftende mennesketype. Vi ser hvordan l'ancienne regi-

mes sorgløse, luksuriøst antrukne rikmenn med deres sikre og ledige holdning, blir avløst av mennene fra 1814. Stive, korrekte men ufri i sin nye stas, alltid med et

57. Christiane
E. v. Cappelen.
Statsmin. G. Knudsen,
Borgestad.

bekymret og anspent uttrykk, vaktende om fedrelandets viktigste anliggender. Og så til slutt det jovialt, ordinere, men uhyre mer fortrøstningsfulle og selvtilfretse bourgeois fra senempirens dager. I gruppebildene eller hvor personen er fremstillet i full skikkelse blir de forsynt med forskjellige attributter, husherren med sin langpipe eller en bok, hustruen med sytøi og nøkler, barna i deres lek. De gir, disse bruksgjenstander fra det daglige liv en forunderlig intim føling med datidens mennesker. Den raske utførelse og på tross av al manér, blir silhouettene betydningsfulle øieblikksbilleder, langt personligere enn de malte portretter. Motsetningene i levevis trer tydelig i

dagen. Vi ser det engstelige jag hos hovedstadens befolkning etter alltid å være på høide med tidens siste skrig og så den konservative bergenser som pleier sine solide vaner og promener sin piskeparykk og sin langskjøtede frakk og lar verden gå sin gang. Silhouetten hadde også gjort et dypt grep inn i tidens tro og skikker. Den var ikke bare et skilderi på veggen, men et troskapspant vekslet mellom venner. I stambøkene hvor tidens sentimentale venskapsdyrkelse har satt sig et monument, dominerer de sorte bilder. Forlovelsesringen fikk den angjeldendes billede, og syerskens profil blir festet på de små, yndefult broderte lommebøker, 8. Mangan gang er «en sort utklippet silhouette og en hårlok omvundet med et lyseblått bånd» blitt vekslet som pant mellom to som syntes om hinannen. Man hadde sans for den billige sentimentalitet og måtte sette pris på et så beskjedent venskapsbevis. Derfor grep også datidens mennesker til saksen med den samme fortrøstningsfullhet som den hvormed de laget sine dikt. Og resultatet blev gjerne det samme. I hjemmene var silhouettene ved siden

av et par kobberstikk og noen litografier omtrent den eneste luksus, man tillot sig. Den går i ett med det sparsomme og strenge empireutstyr hvor farvene var stengt ute, men hvor til gjengjeld orden og holdning var militær og gjennomført. Dagligstuen hadde «som eneste Prydelse over Canapeen et stort Silhouettebillede under Glas og Ramme, forestillende hele Familien, utklippet i sort Papir,»^{*} det er den rike og gjestfrie Fornebo gård det her er tale om. Ja, ennu så sent som omkring 1850 var veggene dekket næsten utelukkende med silhouetter og tegninger på et sted som Billerud.^{**}

De eldste beretninger jeg kjenner om silhouettekunsten i Norge er hvad professor J. N. Wilse forteller derom i sine reiseiakttagelser.^{***} Både i Spydeberg prestegård og senere i Eidsberg hadde han en sal som var bekledd med «en Række Silhouetter av lærde Mænd». Billedene var blitt kjøpt under hans Berlinerophold i 1776 og var utført av den tidligere nevnte Unger. Denne laget også Wilses eget portrett, hvilket vel er det samme som er gjengitt på omslaget. «Uventet,» forteller han, «sendte Professor Bernouilli mig min egen Silhouette udskåret; men den burde været gjort efter en bedre Tegning, end den han fik,» tilføier han. Fra omkring 1780 finnes noen silhouetter som måskje er utført av dilettanter eller fremstilt i utlandet. Dette siste er rimeligvis tilfelle med sorenskriver O. B. Heibergs, 9, og Cancellie-Sekretaire J. W. Heibergs, 10, portrettsilhouetter innfelt i kobberstukne rammer datert 1782. Disse utmerkede silhouetter og et par andre fra samme familie som mangler årstall 11, 12, tenker jeg mig kan være utført i Kjøbenhavn. Manéren er den samme som de to derverende tyskere

51. Dorothea
Rebbinder.
Statuett. G. Kunders,
Borgeret.

^{*} A. Munch: Barndoms og Ungdoms-Minder s. 68.

^{**} E. Aubert: Dage som svandt s. 20.

^{***} Wilse: l. c. II s. 135 og 181 IV s. 376.

C. Limprecht og Weitlandt benyttet, og jeg anser det for meget rimelig at det er en av dem som har avtatt billedene, selv om signaturen mangler. Fra samme tid og måskje fra samme hånd stammer de fornøielige og karakteristiske silhouetter av President d'Eickstedt, 13, med hustru 14 og to døtre? 15, 16. Meget senere er vel heller ikke de andre med kobberstukne innramninger 17, 18, eller de hjemlige efterligninger 19—21. Men det er ikke mange nordmenn som har benyttet sig av anledningen til i rikenes hovedstad å la sig «afta i skygger». Man hadde ikke tilegnet sig den fremmede tankegang helt ennu, og profesjonelle utøvere er ikke påtruffet hverken i 1770 eller begynnelsen av 80 årene. Det er ikke helt begeistret, F. Schmidt skriver under sin silhouette i 1789: «To Ting man her kan se som ikke sige stort! Mit halve Fjes i sort, et Vers som slet er gjort». Og Wilse* anser det nødvendig å anmerke som noget ganske usedvanlig at to kunstnere av denne «særdeles» profesjon opptreder i samme år i Kristiania.

Den første sikre meddelelse om silhouetteurer i Norge får vi gjennom et avertissement i Norske Intelligenz Sedler for juli 1788 nr. 27—29: «B. I. Greve, Glas-Silhouetteur i Hamburg er i afvigte Uge kommen fra Kiøbenhavn her til Christiania og tilbyder det ærede Publicum sin Tieneste i at forfærdige alle muelige Sorter Silhouetter eller (Skygger) paa Glas, saa lidet eller stort som forlanges. Han tager hele Familier af 10 eller flere Personer, efter Behag, enten i Legems Størelse eller Bryststykker, og naar man forlanger kan han forestille Personer ganske kiendelige i en Bezirk af en ganske liden Steen, saasom: i Guldringe, Berlokker, Prælemtions til Armbaand for Damer; man kan befale til Grundfarve hvad man synes om, enten hvidt, rødt, grønt eller blaat ja om det forlanges paa Ducatguld, da man forsikkrer saavel Guldet som de øvrige Farver skal sidde ganske fast paa Glasset og ligne det masiv polerte Guld. Han har haft den Naade af det Højkongelige Herskab at tage Dem af i Skygger, hvilke faaes saavel paa Glas

* Wilse: l. c. I s. 169.

som paa Papir for særdeles billig Priis, endog paa Papir for 1 Mark. Af alt dette opgivne kan man tage i Øjesyn hos ham selv og naar Herskaber forlanger bringer han samme i Huset, da hans Kunst er roest saavel af de Højkongelige som fleere Herskaber; Han smigrer sig med Publici Yndest i den korte Tiid af 4 Uger han her opholde sig og logerer hos Madame salig Grubbe.

Boy Jensen Greve var født i Bredsted i Sønderjylland 1756 og egentlig utdannet som miniatur- og glassmaler i Hamburg. Efter å ha besett og bereist Tyskland nogen år, slo han sig ned i Kjøbenhavn i 1787 og blev boende der til 1790. Det er med andre ord under sitt ophold i statenes felles hovedstad at han avlegger sitt første besøk her i landet, for med ett slag å sette befolkningen inn i alle silhouettekunstens finesser. Av lang varighet blev Kristianiaopholdet ikke. Allerede den 30 juli averterer han: «Silhouetteur Boy Jensen Greve, er sindet at bortrejse om en 8 Dages Tiid; Dersom nogen imidlertid vil lade sig aftage i Skygger er han endnu til deres Tieneste.» Efter fristens utløp er han antagelig tatt bort og har gjort en liten rundreise under hvilken han også avlegger Kongsberg et besøk. Nogen uker senere er han tilbake i hovedstaden, som han bare passerer på gjennomreise med nogen dagers ophold. I avisen for 17. august meddeler han at «den fremmede Silhouetteur B. J. Greve er igjen fra sin Kongsbergs Rejse tilbagekommet og agter Fredag i tilkommende Uge at begive sig paa Rejsen igiennem Sverig til Kiøbenhavn og derfra til Hamburg; Skulde nogen have Lyst at give ham Selskab igiennem Sverig, udbeder han at samme vilde melde sig, 2 Hester har han selv, han logerer i Skippergaden hos Madame Grube». Av Kjøbenhavneravertissementer ser vi at han også der selger billeder av kongefamilien og at han vistnok har opnådd titelen «kongelig silhouetteur». Årene fremover tilbringer han mest i Tyskland, dels i Berlin, dels i Dresden hvor han i 1800 hadde en miniaturutstilling. I 1802 er han tilbake i Kjøbenhavn og blir boende der nogen år. Herunder foretar han sin anden Norges reise i 1806 som begyn-

ner med et flere måneders ophold i Fredrikshald. Ut på høsten når han frem til Kristiania og rykker straks en annonse inn i Intelligens Sedlerne nr. 42. «B. J. Greve,

60. Fru statsm. Scheel.
N. P. 3295 - 09.

Miniaturmaler. Har i endeel Aar opholdt mig i adskillige store Steder, saa og i Danmark, især i Kiøbenhavn og i en Tiid af 5 Maaneder i Fredrikshald, og der vundet mange Kunstskeres Bifald ved en stor Mængde Portraiter, jeg har forfærdiget i Miniatur, anbefaler mig nu ved mit Ophold her i Christiania til det høystærede Publicum, der vilde beære mig med Deres Bestillinger. Overbeviist ved de mange Bifald jeg allerede har vundet og nu seenest i Fredrikshald, har allerede recom-menderet mig her, at ingen vil bære Tvivl om min Duelighed i dette Fag. Til de Herrer Proprietairer og andre Landboere her i Omegnen er jeg villig til at indfinde mig, naar de besørger mig ført ved Deres Leylighed frem og tilbage. Enhver der vil give mig den Ære,

kan daglig komme hjem til mig i min Boelig, hvor forskiellige Prøver af mit Arbeide kan tages i Øjesyn, saavel i Miniatur som og en ganske ny Sort Silhouetter paa Rubin, Smaragd, Amatist, gule og blaae Glasstoffer indtil Størrelsen af et Knappenaalshoved, dog liig Originalen. Mit Logie er hos Madame Liebe». A dømme efter Greves egne uttalelser må han ha vært en teknisk vel utdannet mann. Man har heller ikke ved ham følelsen av at han hørte blandt de vanlige omreisende gjøglere. I sin samtid var han en kjent og benyttet maler, som

vel ikke hørte blandt de første, men som ved dette tidspunkt var blitt relativt velstående. Fra Kristiania kjører han i sin egen vogn, og den ydmyge og sleskende tone som preger så mange av avertisementene fra denne tid er hos ham holdt innenfor sømmelighetens grenser. Greve har vært en selvbevisst herre som kom fra den store verden, og derfor betragtet forholdene herhjemme med litt av en beskyttende mine. Det var befolkningen som hadde bruk for ham og ikke omvendt. Heller ikke denne gang stanser han lang stunden i Kristiania. Nogen uker etter på forteller han: «Ifald ikke nye Bestillinger forhindrer min Bestemmelse, har jeg fastsat min Afreise til den 1. Juli . . .» Og så drar han på en flere måneders reise til Sørlandet. Underveis må vi tenke oss at han slår sig ned på herregårdene og i småstedene som det var de omreisende kunstners skikk. Over nyttår 1807 er han fremme i Kristiansand, den første by hvor der igjen var anledning å avertere.* «B. J. Greve, Miniaturmaler, anbefaler sig med sit Arbeide til det høistærede Publikum etc.» Hele hans meddelelse går ut på å anbefale sig som miniaturmaler, så det er vel disse han først og fremst har funnet av setning for her syd. På reisen har han også medført et oplag av billeder som han har til salgs. Det er billeder «af alle Høi kongelige og Fyrstelige Familier saavel i Kiøbenhavn som Udenlands, som han har haft den Ære at aftegne med største Biefald». Han forsikrer til slutning at hans malerier er «forbunden med

59. Statsm. Scheel.
N. F. 229 a - 00.

* Kristiansands Adresse Kontors Efterretninger 1807 nr. 16 og 17.

godt Arbeide af uforbederlig Liighed». Nogen ukers ophold, så drar han bort. I nr. 18 forteller han: «Ifald ikke nye Bestillinger forhindrer det, saa reiser jeg næste Uge til Jylland.» Før sin avreise selger han sine effekter og blandt dem er «en liden firehjulet Vogn, som er meget net og stærk og overmaade let og magelig at reise med saavel i Norge som i Sverige, tilligemed en stærk Arbeidskjerre til Pargase». Dette er siste gang vi hører om at Greve har opholdt sig i Norge. Men som den dyktige og pågående forretningsmann han var, har han ikke villet la fordelene ved et vel oparbeidet marked gå fra sig. Han sender fremdeles billeder herop og lar dem selges gjennom kommisjonærer. I 1808 får han endog Bergens magistrat til å formidle salget. Bergens Adresse Contours Efterretninger nr. 31 for dette år bringer følgende avertissement: «Miniaturmaler Boy Jensen Greve har fra Rendsburg tilstillet denne Magistrat nogle Subscriptionslister paa et Kobberstykke, stukket efter en af ham forfærdiget Tegning, der forestiller hans Majestæt, høistsalig kong Christian den syvende paa Paradesengen, og derhos anmodet Magistraten om, her i Staden at samle Subscribenter paa ovenmeldte Stykke.

Idet man til Opfyldelse af Greves Ønske, kundgjør dette for Publicum tilføies derhos, til Underretning for Dem, som maatte ha i Sinde at Subscribere, at Planerne ere henlagte paa Raadstuskrivercontoiret, hvor de, alle Søgndage kunne erholdes til Gjennemsyn og Paa-tegning, at Priesen for hvert Stykke er 2 Rdl. 48 sz i sort og 5 Rdl. illumineret, som strax ved Prænumerationen erlægges, at Subscriptionsterminen udløber October Maaned førstkommende, og at en 3die Deel af Indkomsterne ere af Konstneren bestemte til offentlig Brug. Bergens Raadstue den 29 Juli 1808.» Denne veldedige tredjedel som Greve så edelmodig skjenker til det almene beste, tar han igjen næste år, da prisen er blitt forhøiet, hvis ikke kursfallet er begynt å virke. Hans representant er en ringere person denne gang som med al sømmelig ærbødighet forteller i Intelligens Sedlerne nr. 21 1809: «Miniaturmaler Hr. B. J. Greve i Altona

har over Fladstrand sendt mig i Commission 25 Exemplarer af Hs. Majestæt Høitsalig Konge Christian 7 i fuld Pragt liggende paa Paradesengen. Sort i Kobber for Ex. 3 Rdl. D. C. Kobberstykket er imellem 10 og 12 Tommer i Quadrat og er meget prægtigt. Imod constant Betaling og Portofrit behager Liebhabere at henvende sig til mig. Laurvig den 3die Marts 1809. C. L. Lund.» Dette er siste gang vi høre om Greve herhjemme. I Danmark blir han ennu en stund, men opholder sig i de kommende år hovedsakelig i Tyskland. Ved et besøk i Danmark døde han på Fredrics hospital i februar 1831.

Til bedømmelse av ham som kunstner og for å vise hvilken betydning det økonomiske utbytte hadde for den tids kunstnere, kan anføres hvad han selv har uttalt til det Danske kunstakademi. Greve innrømmer at hans portretter ikke var så helt gode, men «ingen bør kræve eller vente mer af et Stykke, som er malet for den lave pris af 25 Rdl.»*

I Norge er neppe meget bevart av Greve som silhouettør. Ingen er kommet inn til utstillingen og det eneste vi kjenner er en gruppe av Carsten Anker, 22, med familie. Billedet er signert: Boy Jensen Greve Fecit 1789 og er efter tradisjonen utført i Kjøbenhavn. Det passer også godt, da vi ingen underretning har om at kunstneren har vært her i landet på det tidspunkt. Glassilhouetten er et dyktig utført arbeide, med fin og nensom karakteristikk og god formal opbygning.

Det er ikke i Greves arbeider man først og fremst må søke hans betydning, men i den innflydelse han ved sitt første besøk fikk på forholdene i Kristiania. Han har ved sin optreden forstått å gjøre sin kunst populær ute blandt befolkningen. Meget tyder på at dilettantarbeidet nu for alvor tar fart. Byens bokhandler må ta hjem ny forsyning av sort papir for å tilfredsstille etterspørsel hos alle dem som nu hadde lært kunsten hos Greve. Blandt disse hans elever var også skoleholder Hans Petersen. Av avisene ser vi at han har vært informator på byens Waisenhus og mottatt «brave Folks

* Weillbach: Dansk kunstnerleksikon 1877—78 s. 207.

Børn» til informasjon «i Dansk Læsning, Regning, Skrivning og Christendom». «Til den Ende logerer» han hos Mads Dahls enke. En liten handel med barnebøker ser

96. Oberst
Drechsel.

N. F. T. 512—14.

vi at han har drevet ved siden av for å hjelpe på finansene. Men en skoleholder i de tider hadde ikke bare gode dager, og det er vel for å forbedre sine kår han gir sig ikast med den nye kunstart. Fra først av har han nøiet sig med kopier efter andre, og da folket dengang var lojalt og sitt kongehus hengivent, er det naturlig at han averterer:» «Papiir-Silhouetter af den Kongelige Familie er at bekomme for 12 sz. Stykket hos Skoleholder Petersen.» Efter hvert vokser hans tiltro. Han forsøker sig endog i den vanskelige kunst å lage glassilhouetter,

og som den pedagog han er, vil han samtidig benytte sin innvundne lærdom til berikelse for andre. I nr. 47 averterer han: «Skoleholder Petersen, lært af Silhouetteur Greve, tilbyder det ærede Publicum sin Tieneste i at aftage Skygger paa Glas i stoert og smaat m. m. Tillige tilbyder han at informere deri.» Det har neppe gått som han hadde tenkt, kanskje har han heller ikke vært synderlig dyktig. Han går snart trett og kort efter nyttår overlater han det hele til en av sine elever. «Vel har jeg,» siger han i Intell. S. nr. 4 og 6 pr. 1789, «for nogen Tid tilbydet mig at aftage Silhouetten, men nu overdraget samme til Hr. Kinck, til hvilken jeg rekommender enhver som maatte finde Lyst at lade sig aftage, da jeg er forsikred han vil forfærdige samme til Fornøielse, efterdi han som bekjendt er en god Tegner. Petersen.» Der er både skuffelse og resignasjon i disse linjer. Forholdene i Kristiania var dengang små og, har tross moten neppe kunnet skaffe en mann nok å gjøre, enn si når konkurransen var skarp. Og den var begynt alt om høsten av en mann som formodentlig både var dyktigere og langt mer pågående enn den beskjedne og stilferdige skoleholder. Petersen gir kampen op og overlater den

* Norske Intelligenz Sedler 1788 nr. 39.

til en som han visste var nødt til å utnytte de tilfeldige chancer.

Hans Ernst Kinck* var født 1761 og blev gift 1785 med den ti år eldre Clara Mortensdatter Schaaning fra Friedericia. Som enke efter den i 1782 avdøde tollvisitor Engebret Hansen har hun formodentlig vært et ganske godt parti og det er visstnok med konen Kinck har fått huset på Saugbanken, som han i 1786 averterer til salg. Denne annonse er det første vi hører om ham i datidens Kristianiaavis, hvor han senere blir en hyppig mann å treffe på. Foreløbig fikk han ikke huset avsatt, skjønt det både hadde tilliggende «Hauge-Tomt» og var forsynt med kornlofter og «fleere Bequemmeligheder». Han ser sig i det følgende år nødt til å avertere det til leie. Selv har han neppe hatt bruk for det, skjønt han var en mann av mangfoldige gjøremål i sine yngre dager. I 1787 finner vi ham som en slags medhjelper ved skatteopkrevingen, en beskjeftigelse som iøvrig ikke er ny for ham. Bekjentgjørelsen meddeler at han «ligesom tilforn giver Quittinger». Senere samme år efterat han endelig er blitt kvitt sitt hus, åpner han en liten kolonialforretning med kaffe, sukker og andre husholdningsvarer, og i 1789 blir han silhouettør, samtidig som han har nydt en slags berømmelse som tegner. I Intelligenz-Sedlerne no. 3, for 1789, står den første annonse: «Skulde nogen finde Lyst at lade sig aftage i Skygger, tilbyder jeg min Tieneste herudi, og lover største Acuratesse. Hans Ernst Kinck, logerer hos Jørgen Jansen.» Da adressen er den samme som hans forretning, må han ennu drive den ved siden av. Senere på året har han et nytt avertissement, hvori det nu heter^{**}: «Fra Klokken 1 til 3 om Eftermiddagen underviser jeg hjemme i Huuset i Tegning, ifald nogen dertil skulde finde Lyst. — Ligesaa er jeg forsynet med Engelske Silhouette Rammer. Hans Ernst Kinck, logerer hos Uhrmager Pless.» Han har nu byttet bolig og opgitt sin forrige handel til fordel for sin tegneundervisning og silhouetteforretning. Forøvrig er det ikke første gang vi hører

* Delvis efter velvillige meddelelser fra hr. Hans E. Kinck, Kristiania.

** Norske Intelligenz Sedler nr. 49—50, 1789.

om Kinck som lærer. På et tidligere tidspunkt omtaler Conradine Dunker ham^{**} og riktignok ikke i de mest rosende uttrykk. «Da jeg var syv Aar (1787) (jeg erindrер, Moder sagde: idag er Du syv Aar) gik jeg en kort Tid i Skole hos Kinck. Om Formiddagen lærte vi at sye af hans Kone. Der var flere Smaapiger . . . Kinck boede i Bierregaards Leiegaard, som blev kaldet Balja . . .» Konen har vært et strengt og drivendes kvinnfolk som var litt løs på hånden. Conradine Dunker «frygtede for Straf af Moder eller Madame Kinck, der engang lovede mig Riis» når hun hadde bragt sitt sytøi i uorden. Det er madamen som er det faste punkt i den pedagogiske virksomhet, mannen har tatt det med stor ro. «Min Moder havde lært mig at læse,» fortsætter fru Dunker^{**}, «og Fader førte mig hen til en ung Mand, Kinck, der skulde lære mig at skrive og tegne. Jeg var der nogle Gange, men Kinck var sjelden hjemme, og Konen lod mig gaae i Haven eller lege med Børnene. Jeg lærte ikke at skrive.» Samvittighetsfull i sin gjerning har han altså ikke vært, men han forstod å ta med hvad der bød sig. Som hele tiden var også han grepet av lidenskapen for teatervesen. Kinck var medlem av det dramatiske selskap, ikke av det eksklusive og fornemme, men det annet som bestod av håndverkere og småkjøbmenn. Fru Dunker så her sin «forrige Skolemester Kinck som Magdelone i Maskeraden.»^{***} Det kan ikke ha vært så meget senere, da selskapet blev opløst i 1793. Huitfeldt^{****} som omtaler episoden kaller Kinck for «engelsk Lærer», altså skulde han ha hatt enu en beskjeftigelse i tilgift til de øvrige. Næste gang Kinck er ute i avisen er i 1794. Der har vært brand hos hans mor som bodde ute i Oslo. I hendes Dragkiste, forteller han, fandtes «adskillig Linnet og Gangklæder, som ei tilhøre hende», og som eieren kan få igjen, mens hun selv savner meget av sit eget linnet. Dette aar mottar han også skoledisciple i sit hus. De får «Kost og Logis med Renlighed». Dessuten sælger han bøker.

* Gamle Dage, 1909, s. 52. ** l. c. s. 4—5.

*** l. c. s. 195. **** Theaterhistorie s. 137.

Ved denne tid har han fått en ny toleiligheters gård i Prinsensgate som han vil sælge i 1795. I dette år var han blitt forvalter hos kammerherre Peter Anker på Vekkerø. Det går ham nu bedre. Han driver med hus-salg i Kristiania og har en liten eiendom, Hængsengen, som sælges ved auksjon i 1811. Men alt vi hører fra ham i disse år gjelder kun forvalteren. Snart er det en tjenestepikeplass, eller tyveri som er begått, en gang «en liden guulblak Hoppe med avhugget Rumpe» som er kommet bort, en annen gang engelsk tobakk. Han er stadig ute i avisen, men silhouettøren Kinck er det stille om. At han ennu steller litt med sine gamle kunster viser en tegning fra 1809, men det er bare leilighetsvis. Han er blitt bonde og kjøper sig en gård på Nes i Hedemarken. Efter å ha avgjort sitt mellemværende og innkalt utlånte saker, alt gjennom pressen, forlater han Kristiania i 1812. Dessverre faller hans arbeide som selvstendig mann sammen med de vanskelige kriseår. De forbitttrer ham hans siste år inntil hans død på gården Sanderud i Eidsvoll 1819. Dødsannonsen i Intelligenz-Sedlerne nr. 94 for dette år er så kuriøs, og kaster et så betegnende lys over hele mannen at jeg tillater mig å gjengi den i sin helhet: «Hans Ernst Kinck er død paa Gaarden Sanderud i Eidsvold. Denne Mand kjendte jeg meget vel: Han var en af de sjeldne Mennesker. Menneskevenner kan ikke bringe det høiere end han i Overbærelser og sande Dyder mod sin Næste; gammel norsk Ærlighed fandtes i dennes Bryst, og hans Ord og Løvter vare sikkre som Obligationer. Sjeldne Mand! Jeg yder dig disse velfortjente Linjer, uden at tjene Styveren ved flaue og ufortjente Berømmelser. Jeg kjendte dig nøie i de sidste Aar af din Vandel; hvor ofte ønskede jeg ikke at lette dine Kaar, ved de sidste håarde Aar og de vanskelige Tider vi levede i; hvor ofte gik jeg ikke med et beklemt Bryst, fordi jeg ikke var i Stand til at gjøre mod dig, hvad jeg saa ofte og gjerne ønskede. Dine sidste Aar var ikke brillante, og Kummer tror jeg lagde dig i Graven. Ærlige og redelige Ven! Du kjendte ogsaa mig, som saa faa kjender, og som en Deel ikke vil kjende uden efter Rygter. Jeg glemmer mig selv

og mine uforskyldte, mange Lidelser ved Erindringen af dig.

Jeg finder dig igjen der, hvor ingen kaad Slyngel paa falsk Viis vil paalyve mig grove Forbrydelser, for at gjøre mig ulykkelig, at berøve mig Ære, Liv og Gods, at fratage mine den Hjælp de her i Livet saa høilig behøver. Hviil i Fred sjeldne Mand!

98. Lovise L. Meyer.
Boler. P. Eger, Kxa.

Av silhouetter fra Kincks hånd er ikke mange bevart. Måskje har han heller ikke laget så meget de få år han stellet med disse ting. Det vi kjenner er på en enkelt undtagelse nær, glassilhouetter. Silhouetten — brystbilledet — er stillet op mot en lyseblå bakgrunn og innfelt i ovale eller firkantede messingrammer, formodentlig fra hans eget lager. Billedene viser ham som en dyktig men litt plump tegner. Hodene har reis-

ning og god karakteristikk, men savner den ynde og det koketteri, som kan gjøre billeder av denne art så henrivende. Kinck er for tung på hånden, for massiv og sufisant, egenskaper som ikke hever ham synderlig over gjennemsnittet her hjemme. Billedet av skolebestyrer Jac. Rom. Møller, 23, er signert. På en merkelapp bak på rammen står skrevet: «Silhouetteret av Hans Ernst Kinck, Christiania.» De øvrige profilbilleder som tilhører familien, 24–26, er uten signatur, men i så nøie overensstemmelse med det nevnte, at tradisjonen utvilsomt har rett når den tilskriver ham billedene. Blandt disse er et av de eiendommeligste som overhodet kjennes her i landet, 26. Ansiktet er fremstillet sort, som på de vanlige silhouetter, men mannen bærer rød kjole og parykkens fall er antydnet med hvit dekkfarve. Billedet har med sin naive ufullkommenhet og ubehjelpelige klossethet en eiendommelig charme. Kinck har i dette arbeide søkt å efterligne miniaturmaleriet, hvis han ikke i det anglomane Kristiania har

påtruffet en engelsk silhouette som han har forsøkt å kopiere.

I Intelligenz-Sedlernes første nummer efter at skoleholder Petersen hadde sitt avertissement i 1788, finner vi den mann som skulde komme til å prege silhouettekunsten her på Østlandet ved disse itder, svensken Paul Heckens. I nr. 40 har han følgende annonse: «Behager nogen af det høystærede Publicum at lade sig aftage i Skygger, paa alle muelige Maader, enten i Store Rammer, i Guld Ringer eller i hvad Form forlanges, paatager jeg mig samme, logerende hos Uhrmager Sr. Pless. Paul Heckens.» Han er en mann som fra første øieblikk fører det store ord, og arbeidene som er bevart efter ham retfærdiggjør dem merkelig nok også. Det er bare påfallende at vi ikke tidligere har hørt fra ham som silhouettør. I Kristiania hadde han opholdt sig hele våren, og han pleiet ikke å stille sitt lys under en skjeppe. Er det Greves eksempel som har virket, eller har den tyske skyggeavtager også vært Heckens lærer? Noget bestemt svar er det umulig å gi, da vi ikke har andre opplysninger om hans tidligere liv enn at Sjøgren^{**} beretter at han har vært en virksom silhouettør i de to siste årtier av det 18de århundre i Sverige, Finland og Norge.

Da han første gang kommer til Kristiania paa vårparten 1788 optreder han som sjokoladefabrikant og forsikrer at hans produkt er «saa fiint præpareret at den visseelig overgaaer alle Udenlandske». Han strever visstnok hårdt for det daglige brød. I Intelligensen veksler hans to avertissementer med små mellemrum utover hele året. Hans kone må hjelpe til og hun «opsætter alle Slags Fruentimmer Stads, samt syer og opsætter Præste-

97.
Kjøbm. P. P. Meyer.
Sokr. P. Eggen, Kna.

* I manér står de hinanden til forveksling nær.

** Ur Anteckningsboken, 1921, s. 41.

Kraver», heter det i en bekjentgjørelse. Men det går da fremover og hans iherdighet krones efter hvert med held. Om høsten i nr. 48, kan han fortelle: «Efter mit forrige Løfte, tilbyder jeg det Respective Publicum min Tieneste i at aftage Skygger paa Glas, thi jeg har meget smukke ovale Rammer dertil faaet fra Engeland. Hos adskillige av det Respective Publicum har jeg aflagt Prøve og kan daglig hos mig ogsaa tages i Øiesyn. Jeg agter at bortreise om 8 Dage paa en kort Tiid udenfor Byen, hvor jeg er bleven forlangt.» At dette siste ikke bare er reklameskryt, viser de mange små billeder som stammer fra omkringliggende småbyer. Søkningen tiltar og for fremtiden gjelder det mest å reklamere op sjokoladen. Silhouetteforretningen går av sig selv. Vi har en hel del avertissementer om sjokolade utover våren 1789, men bare et om skyggeavtagning og det så sent som i nr. 21 og 28. «For mine Velyndere bekiendtgjøres, at jeg nu igien er forsynet med meget smukke Rammer til Skygge-Stykker; Jeg forsikkrer den største Accuratesse, prompteste Opvartning og solide Priser.» Offisielt er dette det siste vi hører fra Heckens, når undtas at han i nr. 30 bekjentgjør at han er flyttet til Niels Tostensen, Vognmand. Men landet har han allikevel neppe forlatt. Vi ser han har arbeidet i Kristiania og omegn ennu lenge fremover. Heckens hadde den prisverdige skikk å forsyne mange av sine portretter foruten med signatur ogsaa med årstall. Derav kan vi se at han i 1790 har hatt meget å bestille, og ennu fra 1792 og 93 er arbeider bevar. Han har funnet annonsering upåkreket, efterat forretningen var blitt innarbeidet og kjent. Riktignok finnes i Nordiska museet en glassilhouette fra 1791* som er »silhouetteradt af P. Heckens», men siste tall er forvansket senere. Skulde det være riktig, må man tenke sig at Heckens i disse år har vekselvis opholdt sig i begge land. Den absolutte og mistenkelige taushet i pressen, hvor han før var en hyppig gjest, tyder i denne retning. Men først høsten 1794 finnes et avertissement i Dagligt Allehanda, hvor Heckens meddeler «Hüge och

* N. M. Meddelanden 1895—96, s. 66.

Respective Herrskaper» at han «nu har slutat mina Resor och bor på Stora Nygatan uti Huset N:o 126, två Trappor up». Her undertegner han sig for første gang «Heckens Glas-Silhouetteur». Det svenske materiale er ikke publisert. Vi vet hverken når han er født eller død eller hvor han egentlig hører hjemme. Bortsett fra hans avertissementer må vi gjette oss frem om hans livsbaner og reiser. Og så alle hans prektige arbeider. Det er utelukkende brystbilleder på lyserød eller lilla, malet grunn i ovale rammer av presset messing. Undertiden er glasset klart og bakgrunnen dannes av et stykke hvitt papir. Prisen på disse medaljongaktige bilder har vært omkring 2 Rdl. som finns angitt på et svensk bilde fra 1797. Mange bærer signatur «P. Heckens fecit» og så årstall skrevet med en åpen og skjødesløs hånd bak på rammen. Andre har årstall eller navnet på den fremstillede, og en mengde er senere blitt så overskribet på baksiden, at ethvert spor av en opprinnelig signatur er forsvunnet. Men allikevel behøver vi ikke å være i tvil om kunstneren. Stilen og maneren er så utpreget og ensartet, i så full overensstemmelse med signerte arbeider, at billedene ikke er til å ta feil av. Heckens styrke ligger kanskje ikke så meget i karakteristikken, de gjenger hinannen påfallende mange av hans figurer. Til gjengjeld forstår han å gi sine bilder formelle egenskaper som hever dem til rang av kunst. Han er en artist, som fører en uhyre nensom og raffinert hånd. Ynde og fornemhet utmerker hans portretter, de har holdning og den delikate behandling av drakt og draktdele gir dem dekorativ enhet. Billedene er ekte utslag av rokokkoens århundre i sitt koketteri og sin sikre, intime smak langt mer i slekt med miniaturmaleriet enn den vanlige silhouette. Særlig har kunstneren godt tak på å fremstille barn. Han gjengir dem med en sart ynde, en uberørthet og uskyld som virker aldeles henrivende.

Eldst blandt Heckens portretter er de to av justitsråd Nils Berg og frue, 27—28, fra 1788, så følger fra 1789 signerte arbeider bl. a. av apoteker i Drammen Chr. Stillesen og frue, 30—31, og fra 1790 et så fortryllende

barneportrett som det er W. Michael Lange, 35. Fra 92 har vi likeledes nydelige barnebilleder, 37—38, fra Langefamilien og så kommer vi til en mengde udaterte, 40—49, dels av samme familie, dels av familien Cappelen på Borgestad, 50—57. Blandt dem finnes nogen yderst fornøielige dameportretter med høie hatter og vaiende fjerbuser. Ikke alt hvad Heckens har laget er naturligvis like fremragende gjort, men det er allikevel hans billeder som gjør at vi også hos oss kan tale om et høidepunkt i silhouetstekunsten før århundreskiftet. Så meget merkeligere er det da at ingen silhouettør er kommet med i hverken Weinrichs kunsthistorie eller kunstnerleksikon. Der hvor både perlestikkere og formskjærere o. s. v. er funnet verdige, lyder det forunderlig at ikke også silbouettøren fortjener kunstnernavn. Innholdet er ikke enestående, også i utlandet varet det lang tid før man vilde anerkjenne disse folk. I Meusels leksikon fra 1778 finner vi ingen nevnt, i annen del fra 89 er tatt med en eneste, men først annen utgave fra 1808—og bringer opreisning. Årsaken til disse

131. Fedrikke
K. Selmer.
D. M. 8722.

forhold må vi søke i at enten var silhouettørene rene dilettanter eller de hørte til en klasse omreisende gjøgglere av meget ubestemmelig art. Allerede Heckens har altmulig mannens preg over sig, den næste vi møter herhjemme viser tidens vandrende «artist» i renkultur.

I nr. 11 av Norske Intelligenz Sedler for 1793 finnes innrykket følgende annonse: »Tandmester J. L. Tenler har herved den Ære at bekiendtgjøre det respective Publicum: at han forstaar den Kunst at gjøre sorte Tænder saa hvide som Snee, rense Tænderne fra Skiørbug, udfylde hule Tænder, samt hindre Forraadnelse ved gode Midler, at de kan blive længe siddende. Han udtager Tænder og Stumper paa en let Maade, i en Hast, og sætter nye Tænder ind igjen, fæstede med Guldtraad

eller Engelsk Best(?) at de bliver lige saa nyttige som de naturlige; er de løse, befæster han dem med Medicin at de bliver faste. Han sælger Essentz for Tandkjød-Blodet og godt Tandpulver til 12—16—20 sz. Æsken efter Størrelsen.

Han forfærdiger Silhouetter eller Skygge-Bilder paa Glas i Guld eller Sølv-Grund; i Guldet eller Sølvet udstikker han Silhouette, saaledes at man kan se Haaret og Klæderne. Det kan skee i Bryststykker eller hele Positurer, alt efter nyeste Smag; ligeledes kan han forfærdige dem paa Papiir i saa stort eller smaat man vil have.

Man behøver ikke at incommodere sig medens han tegner dem af; thi han med en Sax kan udklippe Portraitet efter Begiær i faa Minutter saa accurat som om det var tegnet.

Jeg opholder mig her i 14 Dage og logerer hos Madame Sang i Slotsgaden.

Jeg smigrer mig med det Haab at fyldestgjøre Enhver i det av mig her anførte».

Det er første gang vi støter på denne markskriker, ikke bare her i landet, men overhodet i Norden. Johan Ludvig Tenler er antagelig født 1757, fødested er ubekjendt. Sjøgren* har forsøkt å gjøre ham til svenske, og har anført at navnet finnes gjentagne ganger i Stockholm ved slutningen av 1600 årene. Men hans resonnement virker ikke helt overbevisende, og det kan være like så riktig når han selv kaller sig »Silhouetteur Tenler från Strassburg». Hans optreden i Sverige faller også så sent som tidligst i slutningen av 1790 årene. Men hvorfra han så enn stammer, så er Tenler en mann som forstår å puffe sig frem. Han skyr enn ikke den groveste humbug i reklameveien og overfor sine kolleger var han

* L. c. s. 35.

125. B. M. Kinck.
Dr. Kinck. Tel.

en farlig og illojal konkurrent. Avertissementet som tannlæge er jo typisk og kaster lys både over ham selv som karakter og over tidens mennesker som har godtatt ham. Næste gang vi møter ham er i Gøteborg 1800 og derfra går turen til Kjøbenhavn, hvor han opholder sig 1802. Doktoreringen har han nu lagt av og isteden funnet på noget mer lønsomt. Han foreviser «med Kongelig allernaadigst Tilladelse» et av ham selv forferdiget vokskabinett, som har et broget og mangfoldig innhold. Her kan de skuelystne få se Bonaparte i konsuldrakt, filosofen Moses Mendelsohn og «den berømte Tanddoktor Lewin fra Amsterdam med sin Patient. Sideværelset inneholder «Friderich Friherre Baron v. der Trenk i sit Fængsel som forestiller Fængslet i Magdeborg, hvori han sat i 10 Aar og belagt med 74 Pd. Jern paa sig.» En eremitt som har levet «udi en Grotte i 30 Aar i Ørken udi Spanien» danner den velvalgte avslutning på rundgangen. Ved siden av er Tenler i full virksomhet som silhouettør og han underselger sine kolleger på det skammeligste. Med vokskabinettet drar han omkring fra sted til sted og kommer blandt annet til Jønkøping, hvor vi får høre at han også er istand til å lage silhouetter på elfenben til ringer, brystnåler og medaljonger. Desember måned 1803 er han i Stockholm og er nu også blitt «Wax-Pousseur». Hans vokskabinett har fått en ny attraksjon i et «mekanisk konststykke». D. v. s. det er eremitten som har undergått en forbedring. Men tilfellet vil at han av den grunn kommer i trittene på en «priviligerad Mekanikus» som nettop opholder sig på stedet. Det fører til konkurranse på kniven og en annonsekrig av moderne dimensjoner. Striden ender ikke før med begges avreise fra byen ut på sommeren 1804. Efter den døde sesong kommer Tenler tilbake og blir i Stockholm til våren 1805. Så er det lenge stille om ham. Først i 1812 dukker han op igjen i Gøteborg, hvor han døde på Sahlgrenska sjukhuset 22. juli 1813.

Tenler er som sagt typisk for tidens omreisende kunstnere. Frekk, pågående og skamløs, men med håndlag og dyktighet, og en mangehånde erfaring om å ta men-

neskene ved nesen. Hans silhouetter bærer vidne om ham som en dyktig silhouettør, med sans for karakteristikk. Utførelsen kan være meget nensom og delikat. Minst gode er hans gullglasssilhouetter, derimot er helfigursbilledene av stiftamtmann Scheel og frue, 59—60, to fortreffelige eksempler på denne kunstart. Tenler har ved disse anvendt sin almindelige fremgangsmåte og dekket grunnen med voks. Naturligvis er denne i årenes løp blitt medtagen, med ujevn farve og full av sprekker, men danner ennå en fortrinlig bakgrunn for de sorte profiler. Et fremragende arbeide er det store gruppebillede av familien Urdahl, 64. Det er datert 1795 og skulle tyde på at han har opholdt sig lenger tid her i landet enn hans avertering lar formode. Måskje kan han være kommet igjen senere, for vi har endog et brystbillede med hans signatur fra 1796, 65. Da stiftamtmann Scheel forlot Norge i 1789, er portrettene av ham og hans frue antagelig laget i Kjøbenhavn.

I begynnelsen av 1790 årene kommer silhouetten i bokhandelen. Nogen avertissementer fra vinteren 90—91 meddeler at «Kronprinsessens Silhouette faaes nu igjen i Bogtrykkeriet til Kiøbs for 24 Skilling». Rimeligvis har dette vært kobberstukne profilbilleder, hvorav et par er kjent, 66—67. Det er utmerket stukne silhouetter som har stor likhet med arbeider av kobberstikkeren J. G. Fridrich, hvis portretter av det kongelige hus også i Norge har funnet avsetning. Johan Georg Fridrich var født i Nürnberg 1742 og utdannet som kobberstikker. Til Danmark blev han innkalt av naturforskeren O. F. Müller for å stikke illustrasjonene til dennes verker. Efter Müllers død reiste han ikke hjem, men slo sig ned i Kjøbenhavn for godt. Foruten portretter har han stukket i kobber malerier av Corregio og Pauelsen. Hans blade synes å være kommet ut hos I. Lerra i Kjøbenhavn. De her i landet fundne silhouetter gir morsomme men litt stive og konvensjonelle billeder av kongefamilien og interessante interiører. De ser ut til å være efter naturen, uten å benytte andres billeder som modell, 68—72.

Fra tiden fremover mot århundreskiftet kjenner vi navnene på en del dilettanter. Silhouetteringen har grepet om sig og vi støter på mange vidnesbyrd om hvordan

163. Ukj. Aall.
Dir. H. Aall. Bygde.

den optar sinnene. Et avertissement som det følgende* gir neppe et enestående uttrykk for hvordan tilstanden var i Kristiania og utover landet. «For den eller de som er istand til at gjøre Brug deraf kan hos Oberst-Lieutenant de Seue faaes følgende Flittighedens og Virksomhedens Mindesmerker efter afdøde Jomfrue Ruhe . . . 4) Een ganske nye Storks-nabel af Messing med tilhørende Tegnebret, til Brug ved Skygge-Malerier eller Silhouets . . .» Blandt disse privatmennesker som drev kunsten som et underholdende tidsfordriv var også Oberst Ole Lyng i Værdalen, 1762—1823. Det fortelles at han skal ha opnådd stor dyktighet. På utstillingen i Trondhjem 1897 fantes et portrett av hans frue som han hadde tatt i 1796.** En annen trønder som beskjeftiget sig med silhouettering var Broder Lysholm Krogh, født i 1777, død som ritmester og veimester 1861. Han dyrket også pastellmalingen. Ho-

vedparten av hans portretter omfatter familien og er med få undtagelser utført i 1799 før Krogh ennå var blitt kornet. Merkelig nok er omtrent alle hvite på sort bunn. Blandt dem finnes hans selvportrett både fra 1799 og 1847, 82 og 88. Formatet er stort og portrettene er stive og ubehjelpelige, men ikke uten karakteristikk. At Krogh også behersket andre enn klippe-teknikken viser den lille glassilhouette på voksbunn av oberst Drechel, 96. Billedet er signert «laget efter

* Norske Intelligenz Sedler 1799 nr. 49.

** Katalog s. 175.

hans Død af B. L. Krogh 1799», og er en god silhouette om enn det karakteristiske, runde hode med den skarpt fremspringende nese, har budt en taknemmelig opgave for en skyggeavtager. Også Jacob Munch, 1776—1839 må man vel på dette område henregne blandt dilettantene, skjønt de to silhouetter som er bevart fra hans hånd hører til de beste vi overhodet kjenner herhjemme. De fremstiller kjøbmann P. P. Meyer og hustru, 97—98 og mannens portrett er signert «J. E. Munch fecit 1799». Begge er klippet i sort papir, men mannportrettet er pålagt hvit dekkfarve for å fremheve hår og konturer. Virkningen herav er fortryllende. Men selv bortsett fra dette lille raffinement, er begge silhouetter klippet med sikker og fast hånd, den utmerkede karakteristikk og måten de er laget på står så nær hinannen på begge bilder, at de må stamme fra samme kunstner. Silhouettene er utført i Munchs unge år før han ennå var blitt tegnelærer på krigsskolen og fem år før han kom til akademiet i København. De to profiler er de eneste vidnesbyrd om hans utøvelse av denne kunst. For den senere portrettmaler, har silhouettekunsten naturligvis vært noget lavtliggende, han selv ikke i fristunder har syslet med.

Den siste profesjonelle silhouettør vi kjenner før århundreskiftet er August Poulsson som i Bergens Adresse Contours Efterretninger nr. 39 for 1799 har følgende meddelelse: »Overbeviist om at der her paa Stedet gives Mennesker af begge Kiøn, som ønskede at kunne dandse, har jeg herved den Fornøielse at tilbyde dem min Veiledning i dette Fag, hvis det Antal som maatte melde sig, kunde blive saa tilstrækkelig at jeg herved kunde have mit Ophold. Fra min Side skal ingen Fliid

140. Kammerass.
D. W. F. Pechel.
D. M. 8732.

spares, for at danne Skolarerne saa fuldkomne som mueligt, saavel i Menuet, Engelsk som Contra dandse. Man behager at melde sig inden Onsdag 25de hujus, da Betalingen m. m. nærmere bestemmes. Ogsaa meddeler jeg Undervisning i Fegtning og aftager Silhouetter paa Glas, med Marmor og Alabastes Grund, saa og forfærdiger jeg nye electricer Maskiner til forskjellige Priiser og reparerer gamle. August Paulson logerende hos Hr. Capt. Rasmus Svendsen i Mathisens Gaard.» Om den beskjedne mann med de mange ferdigheter har fått sitt nødvendige antall elever, eller om bergenserne ikke har satt pris på hans nye påfunn får stå hen. Hans veltalende avertissement er det eneste vi kjenner til mannen som hverken optrer før eller senere.

Like efter 1800 møter vi så den kunstner som mer enn nogen annen har preget vår silhouettekunst herhjemme: »Premiersilhouetteur Franz Liborius Schmitz fra Bonn.» Ved gjentagne reiser som har omfattet store deler av landet og ialfall hele kysten fra Kristiania til Trondhjem, har han efterlatt sig et verk som utgjør — kanskje brorparten av hvad der finnes av silhouetter i landet. Men ikke det alene. Han har ved sitt arbeide også satt sitt preg på hvad andre har utført. Schmitz' silhouetter er aldri signert, men hans form er så utpreget, hans manér så gjennomført og bestemt, at man sjelden behøver å være i tvil om hvem kunstneren er. Dette gjelder i første rekke hans større arbeider, de prektige landskapsbilleder og store sammenstilte figurbilleder. Men også brystbilleder og enkelte figurer bærer umiskjennelig preg av hans hånd. Kunstnerisk står hans arbeider høit, han er en silhouettør av européiske dimensjoner. Billedene har en fin og fortreffelig ornamental virkning, figurene er ledige og sikre, utført med dristige klipp og fortrinlig karakteristikk. Riktignok har han i mellem vært sjusket og plump, og han har en svakhet hvor det gjeller mer livfulle bevegelser, særlig efterat der i hans senere år er gått for meget manér i ham. Men hans barn og unge gutter hører i sin slanke elastisitet til det ypperligste i silhouettekunsten. Ingen har

som ham, sans for et gruppebilledes fordeling av enkeltfigurer. Den virker så selvsagt og naturlig, at man ikke merker hvor kunstneren må ha arbeidet for å opnå denne skjønnne dekorative komposisjon. Lexow, hvis utførlige avhandling om Schmitz der her engang for alle henvises til,* fremhever spesielt som et fint kunstnerisk trekk, hans dyktighet i å opstille silhouettene mot en farvet solnedgangshimmel i friluft mellom trær og busker. Ofte har han løst denne oppgave på en måte som avkrever den største beundring og som røper at han er en kunstner med utpreget artistisk fornemmelse. Det store fast formede trær i mitten, grantrærne og buskene er behandlet med suverén forakt for den naturlige riktighet, men støtter til gjengjeld kunstneren ypperlig i hans intensjoner. Med årene slappes han noget og legger for meget vekt på det naturalistiske. Ved flere lag papir som er forskjellig tonet, fugler i trærne o.s.v. søker han å opnå perspektiv til støtte for sin naturimitasjon. Vibegruppen leverer et utmerket eksempel på disse forgjeves forsøk. Blandt kjendetegnene for ham, er hans utpregede manierisme i behandlingen av trærnes blade. De synes på forhånd å være ferdig på lager. Grantrærne har en eiendommelig tilspisset form. Farvelegningen er han så godt som alene om herhjemme, likeledes den ovale og klippede innramning av gruppene. De mannlige figurer er gjerne forsynt med et par hjelpeløse ben, ryggen har en liten skarp bøining øverst ved nakken, og fortil har omtrent alle en liten fremskutt borgermave. Mere ubehjelpelige er kvinnene, de knekker gjerne bakover i ryggen, og brystet er spendt og rundet unaturlig sterkt under de trange empirekjoler. Ved frisuren har han en egen frynset måte å behandle håret på også hos mennene. Men mest fremtredende er den velproposjonerte slankhet og elegante ledighet der er over hans beste figurer. Her ser man først tydelig hvor forskjellen er stor mellom den tegnede og fritt klippede silhouette. Brystbilledenes abstrakte avslutningslinje nedentil har en bestemt utformning som med små variasjoner i årenes løp forblir

* Festskriftet Kunst og Kultur 1908 s. 157.

den samme. Men som kjennetegn er dette trekk ikke å stole på, da den samme svungne linje er efterlignet og benyttet av andre. Mere sikkert er de gjennombrutte

234. Capt. P. Klow.
Kont. Fr. Hansen. Stegr.

partier utført med små sikre klipp, han benytter for å understreke og fremheve hårpynt, blonder og fremtreden de deler av en uniform. Noget for sig ved sin dyktighet og opfinnsomhet er hans evne til å variere attributter som kan karakterisere en person.

Nogen data vedrørende Schmitz' fødsel eller død kjenner vi ikke. Lemberger har i sitt store verk om skandinaviske miniaturer forsøkt å sette hans navn i forbindelse med tegnerne og malerne Henrich og Herman Schmitz fra Rhinlandene eller maleren Johan Joseph Schmitz i Hannover. Men det er alltsammen bare gjetninger. Utenfor Skandinavia er hans navn overhodet ikke påtruffet, bortsett fra hvad han selv

forteller om sine reiser og sitt fødested. Tradisjonen har forlenet ham med et skjær av mystikk. Han må ha vakt opsikt dengang han drog omkring i landet både ved sin dyktighet og sine hyppige besøk. Der har dannet sig legender om hans navn, og sagnet har villet gjøre ham om til litt av en forhekset prins. Han kalte sig »Schmith« fortelles det, men ingen fikk rede på hans virkelige navn. Umulig er det ikke at han selv har skapt sig denne nimbus, det mystiske skjær kunde være godt å ta med som reklame. For Schmitz var forretningsmann ut til fingerspissene. Han lot ikke nogen triks ligge unyttet hen som kunde være til hans fordel. Hans evne til å omtale og anbefale sig selv er fremragende, men hans fremgangsmåte er kanskje litt mer renset for åbenbar humbug enn enkelte andre vi kjenner. Han generer sig ikke engang for et så grovkornet lokkemiddel som at han kan klippe

med venstre hånd, med andre ord at han er kjevhent. Men for ham som for alle de andre omreisende artister, var kunsten en forretning, den var deres levebrød og en kunstferdighet hvis *raison d'être* var dens økonomiske utnyttelse. Schmitz' beretning om sine reiser i Tyskland og Frankrike er måskje også bare et reklameknep, stortalende skryt, beregnet på et avsides publikum som det han fant rundt i de norske småbyer. Han har stor erfaring og megen kunnskap i å behandle sine kunder. Det er likefrem forbløffende hvor han forstår med fin takt og beundringsverdig frekthet å fordele søt smiger og krypende høflighet på en så delikat måte at hver enkelt part får hvad han skal ha, men heller ikke mer.

Første gang vi støter på Schmitz' navn i norske aviser fra den tid er i Bergens Adresse Contoirs Efterretninger for 1803. I nr. 26 og 29 har han innrykket følgende avertissement: «Frantz Schmitz fra Bonn, første Silhouetteur, som allerede i Frankrike, Tydskland samt de Danske Provindser har med Held udklippet mange Herskabers og Borgeres Silhouetter meget lignende, tilbyder ligeledes her værende Herskaber og Kjøbmænd sin Tieneste. For et Par i Brystbillede tager jeg 1 Mrk. og i heel Figur 2 Mrk. danske, Ligeledes forfærdiger jeg og Familiestykker, og er paa Forlangende villig til at komme til Enhver i Huuset. Mit Logie er hos Martin Helt, men især at finde paa den Contoirske Viinkielder.» Schmitz er neppe kommet direkte fra sitt hjemland til Bergen, men har antagelig landet et steds på Sørlandet. Der finnes nemlig en rekke arbeider som sikkerlig er utført av ham, men vanskelig kan være laget senere enn i dette år. Deriblandt er en gruppe av den senere generalkrigskommissær N. A. Vibe med hustru og to barn*

* Lexow henfører den til Bergen.

232. P. W. Rosenkilde.
Kons. Fr. Hansen. Stvgr.

som er opgitt å være klippet i Kristiansand 1802? 99. Hvis de data jeg har å holde mig til er riktige, må vi anta at Schmitz er kommet til denne by, la oss si utpå vinteren dette år. Derfra er han så dratt vestover til Ekersund, hvor han har utført en rekke brystbilleder av amtmann N. H. Koren med familie, 100. Det yngste barn som blev født i 1804 er ikke med. I Stavanger har han formodentlig også stanset og her klippet medlemmer av familien Kielland, 101—103. Blandt dem er de ypperlige silhouetter av hoffagent G. S. Kielland. Med henblik på agentens vaner kan man vanskelig tenke sig at han har latt sig avbilde i denne drakt så sent som ved Schmitz' næste besøk. I Bergen opholder Schmitz sig til ut på sommeren. Nogen uker efter hans førte meddelelse til pressen, rykker han nu inn et nytt avertissement, hvori han forteller om sin flytning til «Wiesener i Halvkanden».

Nogen arbeider fra hans Bergensophold kjennes ikke, når undtas et helfigursbillede av apotekeren A. F. Walter som er opgitt å være tatt omkring 1800, 104. Men hele manéren og klippemåten taler mot at denne tradisjon er riktig. Billedet minner langt mer om Schmitz' senere arbeider. På veien nordover har Schmitz gjort ophold i de mellemliggende steder og vi finner ikke hans bekjentgjørelse om sin ankomst til Trondhjem før 2. september i nr. 70 av byens avis: «Franz Schmitz fra Bonn, anbefaler sig Alle og Enhver, som ønske deres Silhouetter udskaarne paa den hurtigste og mest lignende Maade. Priisen er 16 Skilling for et Par Brystbilleder og 1 Ort og 8 Sz. i fuld Positur. Han tilbyder sig paa Forlangende at opvarte Enhver hjemme, og opholder sig kun kort Tiid her. Logerer hos Madame Heschier.» Han har nu fiksert sin pris i norsk mynt. Av arbeider fra dette Trondhjemsbesøk har vi foruten de to grupper av statshauptmann Nicolai Lysholm og familie som Lexow allerede nevner, en av løse figurer sammenstillet gruppe av godseier Reinhold Johannes Schive til Elgesæter gård med hustru, datter og svigermor, 105. Datteren som blev født i november 1801 sitter ennu på morens fang, og skulde ved Schmitz'

ankomst være henimot to år, hvad der vel kan passe. Sorenskriver Lyth Ørum og familie, 106, må også være fra denne tid, likeledes nogen helfigurer, opklebet på lyse-rød silke med en tusjet antydning av gressbakke forneden, 107, og en samling portrettsilhouetter, 108—10, deriblandt av prost Withrup og frue, 111—12. Meget gode er et par større gruppebilleder hvor vi for første gang ser kunstneren anbringer sine figurer i fri luft mellem trær og busker mot en tonet aftenhimmel, som skifter fra blått til lyserødt. Allerede på disse to kan man iagttå den første antydning til hans manér å komponere sine figurer inn i en oval ramme. Trærnes grener og løvmasser strekker sig i bue fra begge sider fremover personene som er anbragt i midten. Klippningen av bladverket er nitid og om-sorgsfullt utført, den senere så letvinte manér har han ennu ikke tilegnet sig. På den ene gruppe fins fremstillet hofagentinne Hanna Langenfeld med datter og datterdatter, 113. De to eldre damer er plasert på hver sin side av et bord med samovar og kopper. Den annen, mindre fremragende, viser familien Schmitz i Trondhjem, 114. Schmitz blir i byen til ut i oktober. «De som behager at lade sig udskiære i deres Bopæl,» forkynner han i avisen nr. 81. «ville melde det i en skriftlig Seddel, hvorpaa er anført Gadens Navn og Husets Nummer. Han agter at reise herfra i næste Uge om Røraas til Christiania.» Nogen tid efter har han vel begitt sig ut, men hans spor kan vi ikke forfølge i pressen merkelig nok. At han imidlertid har utført sin plan om å reise sydover til Østlandet synes allikevel å bekrefte sig ved billeder som er bevart fra denne tid. Silhouettene gjengir alle Drammensfamilier, så man heri måskje kan få begrunnelsen hvorfor han ikke har avertert i Intelligenz-Sedlerne. Det største arbeide fremstiller kjøbmann på Bragernæs Caspar von Cappelen med hustru og otte barn, 115. De to yngste er født så tidlig som i året 1800 og kan vanskelig på billedet være mer

322. Provst
E. Andersen.
Fra C. Andersen, Lens.

enn tre år gamle. Men dertil kommer at silhouetten, som hører til Schmitz' ypperligste verker, har nær stilistisk overensstemmelse med Trondhjemsarbeidene. Det gjelder

33o. Toldkass.
W. H. Christie.
v. K.

både løvverket i de to guirlander på veggen og damenes frisure med de nedhengende krøller i nakken. Ved samme besøk må silhouetten av familien Omsted gruppet om kring en stor harpe, 116, være laget. Den yngste søster er født 1796 og er her neppe mer enn syv år gammel. Til slutning har vi et helfigursbillede av N. O. Omsted, 117, samt to versjoner av kjøbmenn A. L. Thorne med familie, på Strømsø, hvor det minste barn som moren ennå holder på armen er født i september 1801, 118—119. Jeg er også tilbøielig å henføre brystbilledene av kjøbmenn O. M. Thorne og hustru, 120, til dette Schmitz' første besøk.

Næste gang vi hører om Schmitz er i København, hvor han averterer sig som «den i Danmark og Norge bekiendte Silhouetteur». Han tar fra nu av standkvarter i denne by, men gjør hyppige utflukter både til Sverige og Norge, måskje flere enn vi gjennom pressen er istand til å kontrollere. Her i landet hører vi gjennom en tradisjon at han i 1806° opholder sig en tid i landet, uten at han av den grunn allarmerer pressen hverken i Kristiania eller i Kristiansand. Derimot er det innkommet fra Arendal et anbefalingskort som forklarer hvordan han har gått frem hvor ingen avis har kunnet gjøre reklame. Kortet ser nærmest ut som et avisutklipp, med åpen plass til utfyllning av den øieblikkelige adresse. Dets innhold som er nøiaktig det samme som i hans første Trondhjemsavertisement, samt prisen han forlanger for sitt arbeide, gjør det sannsynlig at kortet stammer fra dette eller første gangs besøk. Ved næste Norgesturné

* Efter tradisjonen er en fortreffelig gruppe fra Arendal, tilh. J. D. Fürst, klippet dette år. Den står nær Trondhjemsarbeidene.

har hans priser undergått en betydelig forandring som følge av den synkende kurs. Det kan tenkes at Schmitz har reist omkring på Sørlandet uten igjen å forlate landet inntil vi møter ham igjen i Kristiania 1807. Ut på høsten dette år har han i Intelligenz-Sedlerne nr. 89 følgende korte og fyndige meddelelse: «Silhouetteur F. Schmitz er nylig ankommen her til Staden, ønsker sig anbefalet og logerer for nærværende hos Hr. Tracteur Thoms.» Den overlegne tone i disse par linjer, så fri for hans tidligere blomstrende ord og krypende talemåter, mener jeg kan tas som uttrykk for at vi er ved avslutningen av en reise som har bragt rikt utbytte. — Schmitz kan endog tillate sig å ta inn på byens fornemste traktørsted. Men dernæst finner jeg det usannsynlig at han ved sin ankomst for første gang til et fremmed sted, ikke skulde fortelle litt mer om sig selv og sitt arbeide. Det ligner ham ikke. Jeg er derfor tilbøielig til å tro at han på annen måte har følt sig kjent i hovedstaden, og tar med andre ord avertissementet til inntekt for antagelsen om hans tidligere besøk i Drammen — og Kristiania i 1803. Av bevarede silhouetter fra dette hans annet Norgesophold* har vi to ovale rammer med brystbilleder av magasinforvalter C. A. Lange med barn og svigerbarn, 121—22. De foreligger i to versjoner med litt forskjellige portretter. Tradisjonen forteller at de antageligvis er klippet i Kristiania 1807, da familien var samlet i anledning Dorthe Langes bryllup med presten Lassen. «Silhouetteuren var en omreisende Mand ved Navn Schmidt,» sies der videre. Og måten billedene er utført på passer også svært godt på vår mann, særlig den flott klippede, dekorative innramning er uten al tvil utført med Schmitz' hånd. Av andre billeder finnes et av kjøbmann og stadskaptein M. Malling på Strømsøe med hustru og fem barn, 123, den yngste er født om høsten 1807. Drapperibehandlingen og løvverksguirlanden om speilet har nær overensstemmelse med den tidligere gruppe av familien Cappelen, men arten er også den samme som på de to Lange-billeder.

* Advokat Michelet eier to grupper som må antas å stamme fra dette besøk.

I Kristiania må Schmitz ha klippet ennu en så godt som nyfødt, nemlig ved utførelsen av familien K. Hansson, 124. Det vakreste resultat av hans reise er dog billedet av den unge kadett, Bernt Magnus Kinck*, 125. Det er en av Schmitz' finest utførte enkeltfigurer, og kan tas som et typisk uttrykk for hans kunst og tekniske dyktighet.

Mellem årene 1807 og 1812 hører vi intet fra Schmitz i Norge, men Lexow har ment at han i forbindelse med sin reise til Örebro og Göteborg i 1811 allikevel må ha vært en tur til Kristiania. Den store gruppe av familien Rasch kan vanskelig være utført senere enn omkring 1810, og den er et karakteristisk arbeide i Schmitz' manér. Sin store Norgesreise begynner imidlertid Schmitz i året 1812 og det er fra dette flerårige opphold at vi har de fleste bilder bevart. Han tiltreder reisen ved julitider i Kristiania, og dennegang har hans avertissement et annet smeld**: «Den i Danmark og Norge for sit heldige Træffen bekjendte Silhouetteur Frantz Liborius Schmitz fra Bonn boende i Kjøbenhavn, anbefaler sig til Herskaber og respective Publicum med sit Arbeide, for de bestemte billige Priser 1 Rd. Brystbillede og 2 Rd. heel Figur, klipper ogsaa Familiestykker; efter Forlangende er jeg villig at opvarte hjemme. Jeg opholder mig kun faae Dage og logerer hos Hr. Capt. Schou». Men de få dager blir en måned og mer og hans næste annonse er holdt i en tone som tyder på forretningens blomstrende trivsel***: «For De der kan ønske at utklippes, tilkjendegives, at jeg er hjemme den hele Dag i mit Logis hos Herr Capitaine Schou. Ligesaa giver jeg mig den Frihed at anmelde, at uden 20 Personer findes samlede paa et Sted, antager jeg ikke Budsendelse for at komme for at udklippe. Schmitz». Fra Kristiania begir han sig vestover til Drammen hvor han har fullt op å gjøre, blandt annet avtar han lodsoldermann Nickelsen og familie, 135. Lexow gjengir en familietradisjon som forteller at Nickelsen var så for-

* Tradisjonen vil vite at billedet er utført av hans far H. E. Kinck.

** Norske Intelligenz-Sedler nr. 104, 1812.

*** L. c. nr. 10, 1813.

nøid med kunstnerens arbeide at han sendte ham direkte med en av sine jakter til Mandal for der å klippe svigerinnen, enken efter skibskaptein Baardsen med hennes barn. Hvor usannsynlig hele beretningen lyder, later der allikevel til å være en kjerne av sannhet i den. Avertissementene i Kristiansands avis, som Lexow ikke kjente, viser sig nemlig å stamme fra et senere tidspunkt, enn dem Schmitz har innrykket i Bergensbladet. Det er derfor sannsynlig at han har vært på Vestlandet før han besøkte de sørlandske byer. Riktignok strider beretningen om at silhouetten av familien Sørensen fra Sandefjord skulde være klippet i 1813 herimot, men der er allikevel meget som taler for en direkte Mandalsreise. Og godtar vi den, må vi anta at han engang ut på våren eller forsommeren når frem til denne by, hvor store og vidløftige billeder holder ham fast for en tid. Han har så gått videre vestover med ophold på hvert sted kortere eller lengre eftersom han har fått meget å bestille og når endelig frem til Bergen 16. oktober og averterer straks sin ankomst i byens avis nr. 42: «Den i Danmark og Norge for sit heldige Træffen bekiendte Silhouetteur Frantz Liborius Schmitz fra Bonn, boende i Kjøbenhavn, anbefaler sig til Herskaber og respective Publicum med sit Arbeide (han klipper med venstre Haand) for de bestemte Priiser 2 Rbm. for Brystbillede og 3 Rbm. for heel Figur. Han klipper også Familiestykker, og, efter Forlangende, er villig at opvarte Hjemme. Han opholder sig her ikkun faa Dage og logerer hos Søren Bugge på Muren i 1ode Rode No. 15». Han får en mengde bestillinger og har masser å gjøre. Fjorten dager efter kan han avertere, 30. oktober: «Til behagelig Efterretning bekiendtgjøres herved, at jeg endnu i nogen Tiid opholder mig hersteds, men da jeg hjemme i mit Logie er saa beskæftiget med Familie-Stykker, saa kan jeg ude i Byen ikke opvarte, naar ikke 5 å 6 Personer paa engang maatte ønske min Nærværelse. Jeg besørger Ramme og Glas. Hver Aften er jeg i mit Logie hos Capt. S. Bugge paa Muren, hvor enkelte Personer kunne blive silhouetterede. Brystbillede koster 2 Mk. og heel Positur 3 Mk. Rbp. F. L. Schmitz.»

Hvor lenge hans ophold i Bergen ennu kan ha strukket sig, får vi ingen nøiaktigere beskjed om. Men han kommer ennu samme år til Kristiansand, hvor han i nr. 74 av

371. Ukjent.

Frk. K. Holst, Dnm.

Adresse Kontorets Efterretninger har nøiaktig samme annonse som i Bergen. I Kristiansand bor han hos en Th. Reinert, og blir der julen over og et stykke inn på nyttåret 1814. I nr. 18 for dette år gjentar han sitt tidligere avertissement. Fra Kristiansand av antar jeg han så har besøkt de øvrige sørlandsbyer østover, og blitt her i landet temmelig lenge ut over året. Vi møter ham ikke igjen før i nr. 195 av «Dagen» i Kjøbenhavn. På denne reise utfolder Schmitz sig i sin fulle prakt, og hans vesentligste arbeider hører hjemme i denne tid. For de store

farvelagte gruppebilleder har han funnet et stort publikum. De mange bestillinger fremkaller riktignok manér hos ham, som delvis skjemmer verkene. Men mitt op i denne masseproduksjon dukker der frem små perler av silhouettekunst. Fra Kristiania, hvor turen tok sin begynnelse, har vi først og fremst den store gjennomførte gruppe av zahlkasserer Schaft med familie, 126. Som motsetning for også å peke på de dårlige sider i hans kunst kan fremheves Vibegruppen, 127. Nevner vi så tilslutt de løst sammenstilte figurer av buntmaker Wyller og kone, 128, medlemmer av familien Dybwad, 129—30, en jomfru Selmer, 131, samt gruppen av familien Juel, har vi dermed alt som kan henføres til dette Kristianiabesøk. I Drammen og på Kongsberg har Schmitz klippet kjøbmenn Jens Kirkgaard, 132, og Andreas Hansen Kiær, 133, begge med familier. Av de to landskapsbilleder er den av familien Dietrichs, 134, den dyktigste, men den større av lodsoldermann Nickelsens familie, 135, hører til kunstnerens mest skjødesløse arbeider. Da er de enkelte figurer av samme families medlemmer, 136—37,

bedre i kontakt med hans dyktighet. Foruten disse større ting, er der blitt bevart en mengde enkelte silhouetter, som alle i manér står nær Schmitz arbeider fra senere år. Dels er det helfigursbilleder, dels små portretter. Mange av dem er ypperlige, men det vil føre for vidt å komme inn på hvert enkelt, 138—150. Nogen av dem, deriblandt billeder av familien Sæberg kan også stamme fra tidligere besøk. Fra Kongsberg er familiescenen av borgerkaptein Smith, 151, typisk. I nesten hver by sørover har Schmitz etterlatt sig silhouetter, i Holmestrand portretter av familien Holst^o og den ypperlige gruppe av Schrøder og frue, 152, som muligens er noget eldre. Fra Tønsberg har vi den eienommelige opstilling av Laurentius Foyns hustru og barn, 153. Bakgrunnen er kulisseaktig malet og ikke klippet som ellers hos Schmitz. I Sandefjord finnes den kjente gruppe av skibsreder Sørensen, 155, som er merket «En Borgerfamilie i Sandefjord fra Aaret 1813», i Larvik kjøbmenn Erik Schiøth, 160, i Brevik David og madame Chrystie, 161—62, Familien Cappelen og Aall er sterkt representert i Porsgrunn og Skien, 163—199. I Kragerø er en morsom, men klosset gruppe, muligens av familien Heuch, 202, og dessuten helfigurer av byfogd Lyng, 203, Abraham Georg Rømer, 204, m. fl. Under sitt opphold i Kristiansand har Schmitz utført silhouetter av kaptein Chr. Ludv. Thestrup og hustru med barn og en nevø, likesom billedet av general Tobiesen og hustru, 211, må antas å være laget av ham. Fra Mandal haves tre store havegrupper, hvorav den ene efter Lexows mening må være yngre. De to andre er av kjøbmenn J. A. Møller med familie, 212, og skibsreder Søren Pedersen også med familie, 213. Tradisjonen henfører begge til denne tid, som de stilistisk nøie henger

385. Sorenskr. Gløersen.
Th. Jensen, Hvalstad.

^o Graarud: Holmestrand. 141 o. 144.

sammen med. En avis som finnes innlagt i den ene og som har vært brukt til utforing, bærer årstallet 1813. Den siste skiller sig litt ut hvad farvene angår, idet himmelen er mer gul og rød enn på de andre. Av arbeider som er utført i Stavanger kan nevnes de små fortryllende brystbilleder av agent G. S. Kielland og frue, 214—15, og sønnen konsul Jacob Kielland, 216—17, de utmerkede helfigurbilleder av familien Ploug, 230, og brystbilleder av familien Sundt og andre, 231—246. Schmitz siste Bergensophold har resultert i to landskapsgrupper henholdsvis av Johan Herman Krohn med familie og Dankert Dankertsen Krohn, 248. På den siste gruppe er fremstilt foruten hustruen og seks barn også konens søster. Billedene av kjøbmenn i Bergen Nicolai Hamm og hans familie, 249—50, gir et livfullt inntryk av en kanskje noget original bergensfamilie. Silhouettene minner sterkt om Schmitz tidligere arbeider, men er ikke helt i hans manér.

435. Ukjent.
Fra Arnsten, Kr.a.

Siste gang vi med sikkerhet hører noget til Schmitz er i den nevnte annonse i kjøbenhavnerværket fra 1814. Flere billeder tyder imidlertid på at han endnu engang må ha opholdt sig i Norge. Foruten den store gruppe av familien Knutzen i Mandal, 252, som på grunn av personalhistoriske data vanskelig kan settes tidligere enn til året 1817, har vi i Kristiania en gruppe av regjeringsadvokat Morgenstiernes familie, 254, neppe tidligere enn 1816, samt en samling helfigurs- og brystbilleder fra Drammen, 255, hvorav de av P. H. Paulsson er fra samme tid som den Knutzenske. Det enkelte besøk i Mandal som Lexow henfører til 1817, utvider sig paa denne måte til en større reise i det sydlige Norge. Men hele teorien avhenger av om de personalhistoriske opplysninger er riktige og tradisjonen pålitelig, og den kan både i dette og andre tilfelle være gal. Det vi med visshet vet om Schmitz efter hans lange, mer enn ettårige reise fra 1812—14, er lik null. I et verk som Schmitz' vil der, hvor

utpreget formen og stilen enn kan være, alltid finnes en del arbeider som man enten ikke har nøiaktige opplysninger om eller som på annen måte er usikкре. De er her tilføiet tilslutt, og blandt dem finnes også en del, hvis data strider mot enhver antagelse av at de skulle være forarbeidet av ham. Likheden er stor, men de stilles sammen til de øvrige med alle forbehold, 256—311.

De silhouetterer som i ny og ne dukker op efter 1800 har nesten aldri efterlatt sig arbeider som vi med sikkerhet kan henføre til dem. I Kristiansands Adresse Kontors Efterretninger nr. 18 for 1803 er der f. eks. en ute som bringer følgende avertissement: «Skulle nogen ønske sig Deres Silhouetter udskaarne i Papir paa den hastigste og mest lignende Maade, anbyder jeg mig at opvarte med saadant hver Søndag, samt ellers hver Eftermiddag fra Kl. 6 til 7 naar de Lysthavende ved Bud hos Hr. P. Engelskjøn ville lade mig vide samme. Prisen er udi fuld Positur 2 Mk. 16 sz, Bryststykke 1 Mk. 8 sz. J. Brix». Annonsens form peker nærmest i retning av en amatør som på denne måte vil tjene sig nogen ekstra skillinger. Og bedre er det neppe heller bevendt med den underlige «Handelsmand og Kunstforfatter» som neste år optrer i Bergens Adresse Contoirs Efterretninger nr. 45 og 50. Han røber endog ukyndighet i silhouetterkunstens terminologi og skrivemåte, men er selvgod nok til å ville være lærer for andre: «Bortlærer jeg at silvitere saavel paa Glas, Pergament, Elfenben som paa Papir, samt paa en ganske ny opfundne Maade i Træe at silvitere som kaldes Ratsilvietter. Christian Solberg, Handelsmand og Kunstforfatter», og senere: «hos mig Liebhabere blive silviteret paa fleere Maader». I Trondhjem har Philip Kriebel ved siden av sin egentlige metier som prospect- og portrettegner antagelig virket i denne kunstart. Den annonse som jeg bygger min antagelse på, står i byens avis nr. 37 for 1805 og har følgende innhold: «Ph. Hr. Kriebel, boende i Prindsens Gade No. 929, maler Portraiter i Miniatur med Forsikring om bedste Lighed, samt historiske og symbolske Stykker til billigste Priiser, ligeledes Profiler, Portraiter

å 5 Rdl. paa den sædvanlige Kobberstik Maneer med Farver; giver ogsaa grundig Undervisning i Tegning og Maling; Lærer tillige Lærlingerne Farvernes Legering». Kriebel blev i 1805 Dallagers efterfølger som lærer ved realskolen og Waisenhuset i Trondhjem, og hadde borger-skap som malermester i byen. Han er kanskje den av tidens «kunstnere» som på den mest ubluferdige måte har forstått å utmynte sine evner til økonomisk fordel. Og denne hans evne kommer tydelig til orde gjennom pressen. Ikke nok med at han i nr. 32 for 1805 kan nedlate sig til å lokke med en setning som denne: «da Dagene nu længes bliver ogsaa mine Priiser saa meget billigere», men i 1810 — nr. 37 — får han endog avisen til å bringe følgende inspirerede og fornøielige annonse: «Kiel i Marts 1809. I nogle danske Blade berettes at Hr. Portraitmaleren Crøger i Kiel har heldigen malet Portraitet af en død Kone blot efter et Drømmebillede og det saaledes at enhver gjenkjendte Konen. Som noget der paa en fjern Maade grænser til dette, kan nærværende Blads Udgiver melde, at den herværende Tegnemester Hr. Kriebel, som er en særdeles heldig Portraitmaler, har nyeligen malet Portraitet af afdøde Hr. Klitzing, hvilken Mand han aldrig har seet eller kjendt. Til Veiledning betjente han sig af den Afdødes Silhouette i Sort, der kun viser ham en Profil, og rettede sig ellers efter den Beskrivelse som man gav ham om Mandens Udseende i levende Live. Portraitet som viser Originalen en Face, ligner ikke ganske nøie, thi dette er en Umuelighed, men det har dog saa stor Lighed, at Enhver der kjendte den Afdøde, strax gjenfinder ham i Billedet. — Den samme Konstner har Portraiteret flere Afdøde, saa kjendeligen, at de, som saa dem i levende Live, kjendte dem nu efter mange Aars Forløb igjen». Make til grovkornet humbug i reklame-veien skal man lete lenge efter. Avertissementerne og de omtalte billeder kaster et grelt lys over de kunstneriske forhold i datidens Norge. Det er synd at ingenting er blitt bevart, — heller ikke av hans eventuelle silhouetter. Kriebel lever ennu lenge i Trondhjem, og foretar mot slutningen av 1820 årene en reise rundt

kysten* — Arendals Museum er i besiddelse av en malet silhouette av en Mogens Groos, utført i 1805 av G. Helmer. Den er ganske nett laget og har en monumental innramning utført med vannfarver, 312.

Høsten 1806 støter vi så endelig igjen på en silhouettereur som later til å kjenne sitt fag til bunnen. Selv forteller han at han stammer fra Jena, og han reiser omkring som kombinert miniaturmaler og skyggetager. Dessuten arbeider han i hår. Første gang hans navn forekommer i norske aviser, er gjennom en annonse i Kristiansand, nr. 48, 1806: «Friderich Sachse fra Jena, Konstler-Silhouettereur og Miniaturmaler paa Elfenben, recom-menderer sig med alle Sorter Arbeide i denne Konst. Han forfærdiger Bryst- og Familiestykker paa Glas, med Guld, Sølv, Tudske og Vox i Ramme, Medail-

494. Ukjent.
N. P. 1131.

longs, Brystnaaler, Ringe og Tabaitiere; deslige paa Rubiner, Smaragd, Ametist med gul og blaa Glasflydning. Man kan ogsaa erholde Silhouetter med Skyggeomris som aldeles ligner Kobberstykker af fineste Sorter i Urner, Tobaser, Gravminder. Jeg smigrer mig forud med Bifaldet af enhver Konstelsker, og lover billige Priser; det staaer Enhver af disse Konstyndere frit at bese mit Forraad af alt dette Slags Arbeide fra om Morgenen Kl. 10 til Eftermiddag Kl. 4 Slet; ligesom og en eller

* Trondhjems Adr. Kont. Efter. 1823. no. 16. Bergens Adr. Cont. Eft. 1825, no. 89. Kr.sands Adr. K. Eft. no. 9 og 10, 1827 og 4 og 94, 1828.

anden Familie kan erholde nogle Stykker af mit Arbeide i Besigtigelse i deres Hjem, naar samme lader det afhente i mit Logie hos Hr. Capt. Prosgaard her i Byen. Til Slutning maae jeg anføre, at mit Ophold ikkun varer kort her». På den vanlige måte er han så herfra dratt vestover og kommer frem til Bergen litt over nyttår 1807. I Efterretninger nr. 16 finnes hans avertissement uforandret, når undtas at han har fått den fremmed klingende innledning forandret til «Konstmaler og Silhouetteur», og mot slutningen tilføiet at «fremdeles faaes og alle Slags Haararbeide». I Bergen har han visstnok hatt meget å gjøre, for det varer en stund før vi finner hans bekjentgjørelse i Trondhjem. Først ut på høsten er den der i tre på hinannen følgende nummer av byens avis nr. 65—67. Det er merkelig og beklagelig at intet er kjent eller bevart av denne kunstner. Han har dog opholdt sig her i landet i nær på et år, og synes både å ha gjort forretninger og vært dyktig i sitt fag. Blandt diletanter fra disse år er provsten og sognepresten til Borgund i Søndmøre, Lars Birkeland, 1773—1834. Efter ham er bevart to rammer med silhouetter. Det ene forestiller sundmørske embedsmenn og antas klippet i 1805 ved rekonstruksjonen av «Søndmørske praktiske Landshusholdningsselskap». Dette kan neppe være tilfelle å dømme efter personenes drakt. Rimeligvis stammer både disse, 313, og silhouettene av familien Baade, 314, fra tiden efter 1816, da Birkeland efter en forflytning var vendt tilbake til Borgund. Måten å anordne billedene på og innramningen med de små livfulle scener peker også med bestemthet hen på denne senere tid. En annen prestemann, sogneprest Aschehoug til Bamle, har likeledes klippet silhouetter. Tradisjonen henføres til ham nogen barnebilleder av familien Flood, 315. De skal være utført i 1807, forøvrig helt i Schmitz' manér. To glassilhouetter av A. K. Kaas og frue, 316—17, er på baksiden av rammen med en nyere hånd merket «taget av Hr. Plum». Oplysningen er øiensynlig skrevet efter en eldre utydelig påskrift. Nogen silhouettør av dette navn, hverken professionist eller amatør, har jeg

truffet på. Det er måskje dristig, men jeg er allikevel tilbøielig til å betrakte navnet Plum som resultat av en feillesning av Pram, og mener at silhouettene er utført av myntmester Johan Georg Pram, 1773—ca. 1825, som efter Lexows oplysning* var en «Dilettant, der ogsaa har gjort dygtige Ting». Disse to glassilhouetter står nemlig på ingen måte alene. De kan stilistisk bringes sammen med en hel del andre fra denne tid og fremover, og blandt de avbildede er også et par personer ved navn Pram. Silhouettene er utført med fremragende rutine, og utmerker sig ved sin renslige og klare profil, 318—29. Er min antagelse riktig og disse silhouetter virkelig utført av en dilettant, så har det vært en mann som har hatt særlige evner og behersket sitt liebhaveri til fullkommenhet. Både teknisk og som karakteristikk står disse små profillbiller betydelig over en mann som Werner Hosewinckel Christies arbeider, men denne har ved siden av utført opgaver som i betydning overgår de nevnte. Christie som var en bror av presidenten, var født i 1785 og utdannet som offiser. Han deltok i krigen som premierløytnant ved Bergenhusiske Regiment og gikk av på vartpenger i 1818. To år efter blev han tollkasserer i sin fødeby Bergen og døde i 1872. Silhouettekunsten dyrker kan hovedsakelig i sine løytnantsdager, men selv som olding satt øvelsen ennu i fingrene, og han kunde som 83 år gammel mann med dyktighet klippe en silhouette. Fra årene 1809—10 har vi en mengde portretter fra hans hånd, deriblandt hans selvportrett, 330. Hans artistisk best utførte arbeide er det billede han laget av familien Koren på Hovind 1809, og hvis tilblivelse vi kan følge i Moer Korens dagbøker.** Man kan trykt istemme med Moer

663. Just Wright.
Apotek. J. W. Flood, Thj.

* Kunst og Kultur 1910 s. 143.

** I s. 158 og 160.

Koren at «alle ere trufne ualmindelig godt selv de to, han aldrig har set» 339. Men hovedverket er tross alt det store gruppebillede av Christie-familien i Bergen, 340. Det er høit hevet over alt vanlig dilettantarbeide, og røber et visst slektskap med Schmitz' silhouetter som Christie vel har sett. Ellers omfatter hans verk hovedsakelig brystbilleder, portretter av kjente og ukjente størrelser i hans egen by, fra det øvrige land og i nabolandene. Hans silhouettebok omfatter ikke mindre enn 143 navngivne personer, foruten en mengde hvis navn han hadde glemt da han i sin høie alderdom skulde utarbeide fortegnelsen.* Christies portretter mangler ikke karakteristikk og liv, men konturen er ikke sjelden ulden og omtrentlig hvad der kan ha sin grunn i at han ofte klippet efter hukommelsen.

Høsten 1812 opholder sig i Trondhjem en Johan Schønberg. I nr. 65 av Efterretninger har han følgende avtissement: «Undertegnede har herved den Ære at bekjendtgjøre at han silhouetterer paa Guld, i Medailloner og Ringe, alt efter den nyeste Smag; tillige forfærdiges Chifrer og Deviser, anbragt paa Haar, efter enhvers Behag. Mit Logis er hos D'hr. Nordenstrøm & Falck. Johan Schønberg». Muligens står vi her overfor samme mann som Lemberger anfører som «Silhouetteur på Guld» og arbeidende i Lund år 1800. Han anser ham for tysker, hvad også navnet tyder på. Fornavnet er et annet, idet den tyske forfatter kaller ham Josef. Fra Trondhjem reiser Schønberg sydover til Bergen, hvor samme annonse finnes i nr. 26 for 1813, men arbeider av ham er ikke kjent. I Kristiania var ved disse tider en silhouetteur i virksomhet, hvis navn vi av gode grunne ikke kjenner.** «Et ungt Menneske her i Christiania tilbyder sig at give Information i Tegning for 72 sz. Timen, og at aftage Skygge-Stykker for 72 sz. Stykket. I Bogtrykkeriet gives Underretning om til hvem man har at henvende sig». Dr. Schweigaard har på en silhouette anført at denne skulde stamme fra en omreisende tysk maler Wölperding

* Velvillige meddelelser fra hans søn herr W. H. Christie, Bergen.

** Norske Intellig. S. 1812.

som var på Sørlandet i 1816. Weilbach har beskjed om at denne kunstner ganske riktig har gjort to Norgesreiser, men dette var først i 1836 og 38, og Wölperding var født først i 1815. Nogen grunn for denne antagelse foreligger altså ikke, og vedkommende silhouetter er et sikkert arbeide av Schmitz. I Trondhjem bekjentgjør i 1824 nr. 31, Galschjøtt at han lager silhouetter. Vi noterer ham første gang i Bergen 1819 nr. 24 hvor han gir undervisning i tegning samt maler portretter i pastell og miniatur. I mellemtiden har forretningen undergått en utvidelse: «Undertegnede maler Portraiter i Miniatur og Pastel, anbefalende sig til de respective Familier, som ville lade sig Portraktere enten i hele Familiengrupper, eller enkelte Personer som ville lade sig silhouettere i Tuskmaneer. For muligste Lighed og ziirlig Udarbeidelse vil jeg vorde ansvarlig». Den følgende del av avertissementet meddeler at han også gir undervisning i «dansk og tysk Grammatik med Stiløvelser, anvendende al Fliid for Elevernes Fremgang». Han undertegner sig på følgende mystiske måte «Gallschjøtt, Chymist og Miniaturmaler». Av dilettanter kan nevnes kaptein Fredrik Dahldorff som omkring 1820 klippet en silhouette av sin onkel major M. F. Dahldorff, 341. Et mindre fremragende brystbillede, 342, er utført av bryggerieier Ole Pehrson i Drammen, 1792—ca. 1867. En Billa Engbretsen har klippet en silhouette av presten Peder Abel og hustru som er signert «virgo fecit Anno MDCCCXXIII». I Bergen arbeidet 2 damer, frk. Martens og frk. Stuwitz, 343, i Holmestrand madame Maren Tax av hvem Lexow meddeler at han har sett en ramme på 14 billeder fra 1833. En meget smukk liten silhouette av kpt. Carl S. Bonnevie, signert H? Bull, 344, stammer omtrent fra denne tid. Omkring 1850 har en frk. Johanne Blom klippet silhouetter av familien Flood, og av ennu senere ting kan nevnes en mengde portrett-silhouetter av frk. Thaulow. Også den såkalte genrésilhouette var på dette tidspunkt kommet i yndest herhjemme og dyrkedes ivrig i de private hjem. Av mer kjente navn kan vi fremheve presten Alex. Bugge i

Larvik, senere assuransedirektør A. J. Fürst i Arendal, som visstnok hadde lært kunsten hos W. Müller i Düsseldorf, samt maleren W. Peters.

Men ennu ved disse tider besøkes landet fremdeles av professjonister. I Kristiania virket Ludwig Fehr, den bekjente litograf, Norges foregangsmann på dette område. I Intelligens Sedlerne nr. 29 og 96 for 1832 har han et avertissement hvor han foruten å anbefale sig som tegnelærer og portraitør, også meddeler at han lager «Silhouetter à 1 Mk.» I Bergen optrer i 1835 C. F. Widmann med en annonse i Bergens Adresse Avis nr. 70. «Skulde nogen ønske at blive silhouetteret eller afklippet i Sort, saa anbefaler undertegnede sig, der udfører samme i sit Logies eller i Vedkommendes Huse, om forlanges; ligeledes males gjennemsigtige Vindues-Jalousier og Rullegardiner med Landskaber og hvadsomhelst, for billig Pris; endvidere findes hos mig tilkjøbs adskillig Fyrværkeri-Pjese, alt for billig Pris. Mit Logies er hos Mad. Koren i Graamuren. C. F. Widmann». Men silhouetten holdt nu på å fortreges av andre avbildningsmåter. Litografiet dukker alt op i 1790 årene, men sit dødsstøt får silhouetten da i 1838 daguerotypien blir opfunnet. Dens skjebne er dermed beseglet, den trenges i bakgrunnen, blir en beskjeftigelse for fingerferdige damer eller i beste fall et taskenspilleri en maroder person kunde optre med på markedene. Typisk er følgende avertissement fra 1844 først i Bergens Adresse Avis (nr. 72—74), senere i Intelligens Sedlerne (270—71): «Undertegnede, Døvsstum fra Darmstadt, recommanderer sig til det ærede Publicum med sin Kunst i Silhouettering, og forbinder sig til i 5 Minutter at forfærdige et veltruffet Silhouette. Mit Logis etc. J. Mohrhardt. Det hører til undtagelsene at en kunstner som N. G. Rademacher, 1812—85, som «havde ogsaa Talent for at udklippe Silhouetter» beskjeftiger sig med denne kunstart. Den renessanse silhouettekunsten annetsteds oplever gjennom P. Konewka o. fl. arbeider når også til oss i en blek avglans så sent som i 1880 årene. Ved denne tid opholder den dyktige svenske silhouettør

Ernst Ljung sig i Kristiania hvor han hadde stor søkning til sin forretning. Ljung har laget mange utmerkede portretter i stil med sin tyske lærer. Hans kontur er noget flytende og løs, 345, og mangler den stilfulle holdning som gjorde silhouetten til den tidligere epokes uttrykk for dekorativ kunst.

Den store mengde av silhouetter som finnes i landet mangler signatur, og enhver tradisjon, om hvem der har utført dem. En enkelt gang vil uheldet at to gullglass-silhouetter, 346—47, bærer påtegning fra kunstneren, men denne er så fint skrevet at det ikke lar sig gjøre å tyde navnet. En viss likhet har det med Flint, og kunde eventuelt antas å være den danske kobberstikker av dette navn. Ingen av disse silhouetter forteller noget egentlig nytt utover hvad allerede tidligere har vært anført. Det hører til sjeldenhetene at der blandt den store mengde finnes virkelig kunstnerisk verdifulle ting. Av glasssilhouetter kunne man fremheve de to av Gulbrand Capion med hustru, 348—49 og den fornøielige av guvernanten, jomfru I. K. Dahl, Kragerø, 351. Silhouettene av J. L. Spärck og hustru, 352—53, må være laget i utlandet, det samme gjelder den av kjøbmenn Eger, 366, vel en engelsk glassilhouette, malet på konveks glass. Gruppebilledene, 367—68, har sin verdi for de morsomme interiører de gir, men er ellers jevnt gode diletantarbeider. Av papirsilhouettene er det en del som går tilbake til slutningen av 1700 årene, deriblandt de fortrinlige bilder av familien Tybring i Drammen, 369—71. Fornøielige inntrykk av embedsmenn av den gamle skole bringer de to tuschede silhouetter av sorenskriverne Gløersen og Lie, 385—86, og den visstnok engelske av Ole Clasen Mørch, 394. Behandlingen av de to utmerkede portretter av Anders Stang og hustru, 392—93, står meget nær Schmitz manér. Av fremmed oprindelse er de to av Peter Ancher og hans hustru, 383—84, som dessverre bare foreligger i kopi. På en plass for sig selv står de eiendommelige helfigursbilleder av den bergenske håndverksfamilie Kahrs, 397—402. Av Eidsvollsmennene er agent Jacob Nielsens silhouette den mest fremragende, 415, kraftig og karakter-

fullt skåret. Eiendommelig i sin ynde og charme er den av den ukjente unge pike, 435. Rammen med fjorten portretsilhouetter av familierne Bacher, Christensen og Tax, 445, hvoriblandt madame Tax, er muligens identisk med den Lexow nevner som klippet av nevnte dame. Mange av de senere bergensportretter, 536—653, har det vært antat skulde være klippet av den tidligere omtalte frk. Stuwitz. Flere av de mest fremtredende ting i vor norske silhouettekunst er utført i den såkalte relief-manér. Den må også hos os være tat relativt tidlig i bruk, idet billedet av Just Wright, 663, som døde i 1814 er utført på denne måte. Stor yndest opnår maneren senere, helt op til 30—40 årene. Fordelen ved denne linjeoptrekkning er blandt annet at den ensformige sorte masse derved får større lethed, ynde og naturlighet. Blandt de bedste er de to store av sogneprest N. F. Bøyesen og frue, 665—666, og de mindre av kammerråd Malthe og frue, 668—69.

At silhouetter som smykkegjenstande er blitt benyttet, er lite kjent. En ring, 687, fra slutningen av det 18de århundrede er dansk. Derimot er en slipsnål, 688, en medaljong, 689, og et større dekorativt stykke, 690, alle begrenset til Larvik. De er utført på sort bunn med guirlandre og amoriner i gull, og må tidfestes omkring 1814. Den fortrinlige utførelse, røber en sikker og øvet hånd tilhørende en omreisende kunster. Det kan tenkes en mulighet for at denne mann kan være Johan Schønberg, hvis avertissementer vi kjenner annetsteds fra omkring disse tider. Gjenstandenes høie kvalitet, forutsætter ialfall en mester som behersker sitt fag til fullkommenhet.

K A T A L O G

HUBARD GALLERY

1. Chr. F. Wamberg 1818—1874. K. Eriksen, Kr.a. sign. p.¹
2. Kjøbmand Erik A. Børresen 1785-1861. Bragernes. D. M. 1038. p.
- 3 a. Elligers?, Fru G. Elligers, Arendal. p.
- 3 b. Konsul Henry Hutchinson, Bragernes, 1791—1867. O.r.sagfører A. Juel, Drm.

SCHMID

4. Ukjendt. Fru A. Lorang, Kr.a. g.

SCHROTT

5. Ukjendt. Ellif Peterssen, Lysaker. g.
6. Conferenceraad Jørgen Flood, † 1800. Tøien gaard. Apotheker J. W. Flood, Trondhjem.
7. Ukjendt. V. K.
8. Lommebok. Fru Kammerherre Cappelen, Kr.a.
9. Sørenskriver O. B. Heiberg 1741—1803. D. H. S. 1782.
10. Cancelliraad W. Heiberg 1746—1828. D. H. S. 1782.
11. Foged G. S. Heiberg 1742—1831. D. H. S.
12. Provst A. C. L. Heiberg 1739—1823. D. H. S.
13. Præsident D'Eickstedt. Godseier Anker, Rød.
14. Eleonora D'Eickstedt f. de Wackenitz. Do.
15. Louise Wilhelmine Sophie Marguerite D'Eickstedt. Do.
16. Henriette Louise Philippine D'Eickstedt. Do.
17. Oberstleitnant L. Th. Segelcke 1751—1823. Ing. Segelcke, Holmenkollen.
18. Ukjendt. S. M.
19. Digteren Johan Vibe 1748—1782. Fru Vibe, Kr.a.
20. Fru Mette Sophie Sinding f. Ferslen. Fru arkivar Hammer, Kr.a.
21. Sognedegn Jens Sinding, Sjælland. Do.

¹ p = papir. — g = glassilhouette.

B. J. GREVE

22. Conferenceraad Carsten Anker 1747—1824 m. hustru og 2 barn.
P. M. Anker, Kr.a. sign. g.

HANS ERNST KINCK

23. Skolebestyrer Jacob Romanus Møller, f. 1753. D. M., sign. g.
24. Ukjendt. Frøken D. Kinck, Kr.a. g.
25. Ukjendt. Do.
26. Ukjendt. Fru N. Kinck, Rosendal. p.

PAUL HECKENS

27. Justitsraad Nils Berg 1738—1798. 1788. Telegrafbestyrer Wessel
Berg, Kr.a. sign. g.
28. Fru Maria Margretha Berg f. Flor, 1744—1817. Do. sign. g.
29. Ukjendt. D. M. 2385. sign. 1789. g.
30. Apotheker Christen Stillesen 1729—1795. Fru A. Flifleth, Kr.a.
sign. 1789. g.
31. Madame Gjerthrud Stillesen f. Gad, 1742—1768? Do. Do.
32. Ukjendt. Arbo, Gulskoven, Drammen. sign. 1790. g.
33. Ukjendt. Do. Do.
34. W. A. Lange. 1790. Fru Vibe, Kr.a. g.
35. W. M. Lange. 1790. Do.
36. Elen Dorothea Lange. 1790. Do.
37. Jacob Otto Lange, 1792. Do. sign. g.
38. Dorothea Lange 1792. Do. sign. g.
39. Anna Lucia Lange, 1793. Do.
40. Hanna Vibe. Do.
41. Ukjendt. S. M. g.
42. Hedvig Marie Elisabeth Berg, f. Wessel. Telegrafbest. Wessel
Berg, Kr.a. g.
43. Christiane Lange. Fru Vibe, Kr.a. g.
44. Lange. Do.
45. Lange. Do. sign. g.
46. Provst Johan C. Vibe m. hustru f. Lange og barn. Do. g.
47. Ukjendt. Konsul Johs. Sveaas, Drammen. g.
48. Mette Elisabeth Thaulow f. Stabel. Frk. Trine Borchgrevink,
Kap. g.
49. Presten Thaulow, † i Gausdal 1821. Do.
50. Grosserer Diderik v. Cappelen 1734—1794. Statsminister G.
Knudsen, Borgestad. g.
51. Dorothea Rebbinder f. v. Cappelen 1765—1834. Do. g.
52. Petronelle Borthig f. v. Cappelen 1774—1834. Do. g.
53. Ulrik Fredrik v. Cappelen 1770—1820. Do. g.
54. Diderik v. Cappelen 1761—1828. Do. g.
55. Peder v. Cappelen 1763—1837. Do. g.
56. Realf v. Cappelen 1791—1853(?). Do. g.
57. Christiane Elisabeth v. Cappelen, f. Boyesen (Ording). Do. g.
58. Anne Olsdatter Stang f. Bruun. Fru arkivar Hammer. g.

J. L. TENLER

- 59. Statsminister Scheel. N. F. 329 a. — 00. sign. g.
- 60. Fru statsminister Scheel. N. F. 329 b. — 00. g.
- 61. Cancelliraad Schwingel f. 1753. Fru G. Elligers, Arendal. g.
- 62. Fru Schwingel 1761—1796. Do. sign. g.
- 63. Ukjendt. Do. sign. g.
- 64. Pastor Urdalh m. hustru f. Lassen og søn. Fru Henriette Urdalh, Vinderen. sign. 1795. g.
- 65. Ukjendt. Arbo, Gulshoven. sign. 1796. g.

- 66. Ukjendt. K. K. p.
- 67. Ukjendt. K. K. p.

J. G. FRIDRICH

- 68. Christian 7, Juliana Marie, Frederik, Maria, Soph. Freder., Louvisa, Augus., Freder. Christ. N. K. 140—99. sign.
- 69. Fridericus. Ellif Peterssen, Lysaker. sign.
- 70. Sophia Frederica. Do.
- 71. Kronprins Frederik. Eidsvoldssml.
- 72. Marie Sophie Frederikke. Do. sign.

B. L. KROHG

- 73. Oberst og General-Veimester Nicolaus F. Krohg 1732—1801 paa Munkvold 1799. Arkitekt Gunnar Stabell, Trondhjem. p.
- 74. Oberstinde Anna Krohg f. Meineke 1743—1823 paa Munkvold 1799. Do. p.
- 75. Capt. Christian Krohg f. 1771 d. 1801 paa Munkvold. 1799. Do. p.
- 76. Oberstliutnantinde Maren Krohg f. Hofgaard 1751—1821 paa Munkvold 1799. Do.
- 77. Generaladjutant Bernt Krohg 1786—1855 i Kristiania 1799. Do.
- 78. Theodor Krohg 1787—1799. 1799. Do. p.
- 79. Statsraadinde Stine Krohg 1781—1843. 1799. Do. p.
- 80. Amtmand Hilmar Meineke Krohg 1776—1851. 1799. Do.
- 81. Martha Marie Krohg 1778—1801. 1799. Do.
- 82. Broder Lysholm Krohg 1777—1861 i Tr.hjem. 1799. Do.
- 83. Henrich Meineke. 1799. Do.
- 84. Mad. Henrich Meineke. 1799. Do.
- 85. Fru Agentinde Chatrine Lysholm f. Meineke. 1799. Do.
- 86. Generalinde Bang f. Lysholm. 1799. Do.
- 87. Grevinde Moltke. 1799. Do.
- 88. Broder Lysholm Krohg 1777—1861. 1847. Do.
- 89. Christian Krohg til Halseth, f. 1820. 1847. Do.
- 90. Oberst og General-Veimester Georg Anthon Krohg 1734—1798? paa Nitteberg i Sørum. Do.
- 91. Magdalene Krohg 1789—1870. Do.
- 92. Fru Sehested f. Meineke. Do.

93. Thrine Meinecke. Do.
94. Trine Bang. Do.
95. Christian Bang. Do.
96. Oberst Drechsel. 1799. N. F. T. 512—14. sign. g.

JACOB E. MUNCH

97. Kjøbmand Peter Petersen Meyer, Kr.a, 1745—1801. Sekretær Peter Eger, Kr.a. sign. 1799. p.
98. Lovise Lorentzdatter Meyer 1751—1820. Do. p.

F. L. SCHMITZ

99. Generalkrigskommissær Nils Andreas Vibe, † 1814, m. hustru f. Kierulff og 2 barn. N. F. T. 534—14. 1802. p.
100. Amtmand Ulrik Henrik Koren 1747—1826 m. hustru f. Stub 1773—1804 og 5 barn. Overlæge Aug. Koren, Kr.a. 1803. p.
101. Hofagent Gabriel Schanche Kielland 1760—1821 m. hustru f. Bull 1756—1818. Justitssekretær Kielland, Kr.a. p.
102. Hofagent G. S. Kielland. Byfoged J. Kielland, Ledaal. p.
103. Axeliæne Christine Schiøtz f. Kielland 1786—1856. Do.
104. Apotheker August Friedrich Walter 1755?—1820. Bergen. Overtrafikinspektør Walter, Drammen. p.
105. Godseier Reinholdt Johannes Schive, Elgesæter, m. hustru f. Gjertsen og datter og fru Thale Gjertsen. Fru Valborg Slang, Fr.stad. p.
106. Sørenskriver Lyth Ørum m. fam. Tr.hjem. H. Ørum, Grefsen. p.
107. Ukjendt gruppe. Tr.hjem. N. F. 953—10. p.
108. Ukjendt dame. Tr.hjem. N. F. 950—10. p.
109. Ukjendt herre. Tr.hjem. N. F. 952—10. p.
110. Ukjendt dame. Tr.hjem. N. F. 949—10. p.
111. Provst Lorentz Wittrup 1742—1811. Størdalen. Sørenskriver Schønheyder, Kr.a. p.
112. Birgitte Lucie Wittrup f. Bull. Do.
113. Hofagentinde Hanna Langenfeldt Sommer f. Meineke 1728—1834?, fru Bolette Monrad f. Meineke f. Sommer 1757—1806 m. d. Tr.hjem. B. M. 2390. p.
114. Familien Smith, Tr.hjem. N. K. 5—04. p.
115. Kjøbmand Caspar von Cappelen 1762—1823. m. h. f. Dorph og 8 barn. D. M. 2240. p.
116. Fra Niels Omsteds hus. Overlærer Tord Pedersen, Drm. p.
117. Niels Otto Omsted 1771—1808. Drammen. Hr. S. Th. Capjon, Fr.stad. p.
118. Kjøbmand Amund L. Thorne 1772—1827 m. h. Fredrikke Wilhelmine f. Schweneke 1771—1820 m. 3 barn og jomfru. A. Thorne, Hønefoss. Kopi.
119. Familien Thorne m. 4 barn. D. M. 2350. Kopi.
120. Kjøbmand Ole Meyer Thorne Br.nes 1772—1814 m. h. Marie Fredrikke Amalie f. Staib 1781—1860. O.r.sagf. Juel, Drm.

121. Christoffer Andreas Lange 1744—1809, Christiane Hansdatter, f. Holst, 1758—1817, Else Cathrine Lange 1799—1764, Albert Gude † 1801, Anne Lucie f. Lange 1776—1808, Balthasar Michal Lange 1782—1812, Ovidia f. Messell 1786—1883, Bernt Christoffer Lange 1777—1822, Martha Marie f. Bodum 1786—1869, Ivar Andreas Günther Holter 1787—1860, Elen Dorothea f. Lange 1779—1811, Dorothea Andrea Lange 1789—1867, Alexander Lange 1792—1867, Jens Lange 1797—1872, Jacob Otto Lange 1787—1800, Christiane Lange 1795—1885. D. M. 975. p.
122. De samme og Provst Albert Lassen 1781—1835. Brandchef Dybwad, Kr.a. p.
123. Kjøbmand og statscapitaine Micael Malling, Strømsø, † 1834, m. h. Maren Elisabeth f. Klein 1777—1856, 4 barn og Israel Peter Klein. D. M. 3851. Kopi.
124. Justitssekretær Rasmus Hansson m. h. Lene f. Conradi 2 barn samt Trine Conradi. 1807. Frøken Hansson, Kr.a. p.
125. Bernt Magnus Kinck f. 1792. Dr. Kinck, Bø, Telemarken.
126. Zahlkasserer Andreas Schaft m. h. f. Green og 5 barn. N. F. 1083—97.
127. Amtmand Niels Andreas Vibe m. h. og 7 barn. N. F. T. 505—14. Kopi.
128. Bundtmaker Michael Wyllers hustru, Bodille Sophie f. Schwencke, † 1840, m. 4 barn og svigersøn. Overlærer Hans Schjøth, Kr.a. Kopi.
129. Bertram Dybwad 1768—1844 m. h. Abel Margrethe f. Lefevre 1767—1849. Brandchef B. Dybwad, Kr.a. p.
130. Kjøbmand Erasmus Dybwad 1792—1854. Advokat Knut Dybwad, Kr.a. p.
131. Frederikke Kristine Selmier 1794—1885. D. M. 3732. p.
132. Kjøbmand Jens Kirkgaard 1774—1854, Kongsberg, m. h. Maren Dorothea f. Lorentzen og 3 barn. D. M. 2241. p.
133. Andreas Hansen Kier 1769—1838 m. h. Oline, f. Solberg, † 1850, og 4 barn. Fru Alma Solberg, Drm. p.
134. Bankkasserer David Dietrichs 1767—1825 m. h. Anne Cathrine f. Paulsson 1788—1856 m. 3 barn. D. M. 2117. Kopi.
135. Lodsoldermand Dietrich Oluf Nickelsen, Drm. 1774—1837 m. h. f. Hjorth 1774—1840 og 4 barn, Peder Torjesen Hjorth og Petrine Baardsen. Fru Hilda Nickelsen, Kr.a. p.
136. Lodsoldermand D. O. Nickelsen m. h. Fru Nickelsen, Kr.a. p.
137. Peder Torjesen Hjorth 1730—1813 Drm., Valborg Pedersdatter Baardsen f. Hjorth m. 4 barn. Fotograf Forbech, Lysaker. p.
138. Nicholine Pauline Fredrikke Blich f. Tybring 1811—1871 m. barnepike. Frøken Kirsten Holst, Drm. p.
139. Sara Martine Juel f. Fegth, Tangen 1791—1862. Overretssagf. A. Juel, Drm. p.
140. Kammerassessor Ditlev Wilhelm Falkenberg Peckel 1788—1867. D. M. 3733. p.
141. Petronelle Margrethe Borch f. Møller, f. 1786, m. søn 1811—1874. Fru Pehrson, Drm. p.

- 142—145. Helfigurbilleder av familien Seeberg†, Drm. Fru konsul Juel, Kragerø. p.
- 146—150. Brystbilleder av familien Seeberg†, Drm. Do.
151. Kjøbmand Mathias Smith m. h. f. Seeberg og datter. Kongsberg. Lektor Schenheyder, Bygdø. Kopi.
152. Hr. Schreder m. h. Holmestrand†. Dr. Kinck, Bø, Telemarken. p.
153. Fru Berthe M. Foyn f. Ager m. 5 barn og mor Karen Ager. Tønsberg. Fru Lena Foyn, Tønsberg. p.
154. Maria Magdalena Reinhardt f. Reinhardt 1779—1825. Tønsberg. Fru Scavenius, Kr.a. p.
155. Skibsreder Christen Lorentz Sørensen, Sandefjord, 1777—ca. 1857 m. h. f. Grøn og 4 barn. N. F. 22—98. p.
- 156—159. Medlemmer av familien Skibsreder Sørensen, Sandefjord. Agent Søderbye, Kr.a. p.
160. Kjøbmand Erik Schiøtt m. søn, Larvik. S. M. 429—13. p.
161. David Chrystie, Brevik. S. M. 28. p.
162. Madame Chrystie, Brevik. S. M. 27. p.
- 163—170. Medlemmer av fam. Aall. Direktør Hans Aall, Bygdø. p.
171. Diderik v. Cappelen, f. 1761, m. 2 barn. Fru Ragna Aall, Kr.a. p.
- 172—185. Grosserer Jakob Aall 1754—1826, Maren F. Lewenskjoeld f. Paus 1793—1854, Edel M. Ottesen f. Aall 1797—1861, Kirsten Dorothea Paus f. Boyesen 1758—1828, Anne Zackerine Jakobine Lewenskjoeld f. Paus 1786—1866, Mette Paus 1782—1854, Christian Paus 1785—1869, Realf v. Cappelen 1791—1853, Fredrikke Sophie Ottesen f. Aall, f. 1800, guvernante Elisabeth Schau, 1804—1880, Benedicte Henriette Charlotte Dorothea Aall 1810—1887, Diderikke Ottesen f. Aall, f. 1799. Frøken Lewenskjoeld, Kr.a. p.
186. Jakob Aall til Borgestad. Direktør Hans Aall, Bygdø. p.
- 187—188. Diderik Cappelen. Do.
189. Johanne Schlambusch. Do.
190. Petronelle Cappelen. Do.
191. Knuds-Kari, leiekone på Borgestad. Do.
- 192—199. Elise Cappelen, f. 1809, Marie C., Susanne Blom, Inger C., Mariane C., f. 1804, Hans C., f. 1803. Do.
200. Familien Miller eller Aall, Porsgrund. S. M. 38. p.
201. Ukjendt, Eidanger. S. M. 37. p.
202. Familien P. A. Heuch†, Kragerø. Agent Søderbye, Kr.a. p.
203. Byfoged Lyng, Kragerø. Fru Dr. Schweigaard, Kr.a. p.
204. Abraham Georg Rømer, Kragerø, 1781—1852. Do.
- 205—207. Ukjendte, Kragerø. Do.
- 208—209. Ukjendte medlemmer av fam. Tønder, Kragerø. Do.
210. Grosserer Johan Christian Heuch, Kragerø, 1794—1843. Do.
211. General Tobiesen m. h. f. Mørch, Kristiansand. Advokat A. Skjelderup, Kr.a. p.
212. Kjøbmand Jakob Asmussen Møller, Mandal, 1745—1828 m. h. f. Dedekam 1755—1835 og fam. Fru Hanne Dedekam, Mandal. p.
213. Skibsreder Søren Pedersen, Mandal, † 1824, m. h. f. Andorsen og barn. Do.

214. Hofagent G. S. Kielland. Justissekretær A. Kielland, Kr.a. p.
215. Johanna Margrethe Kielland f. Bull. Do.
216. Konsul Jacob Kielland 1788—1863. Do.
217. Axeliane Christine Kielland f. Zetlitz 1792—1855. Do.
- 218—229. Cathrine Scheel 1793—1866, Fru Arentz, Kirsten Zetlitz 1799—1878, Sørenskriver Eiler Hagerup Schiøtz 1775—1855, Konsul Jonas Schanche Kielland 1791—1852, Søren Gabriel Schiøtz 1804—1856, Axeliane Christine Zetlitz 1792—1855, Gabriel Schanche Kielland 1812—1863, Mille Zetlitz 1794—1853, Axeliane Christine Kielland f. Zetlitz 1792—1855, Johanne Margrethe Zetlitz 1797—1888, Mille Zetlitz 1794—1853. Byfoged J. Kielland, Ledaal. p.
230. Ole Smith Ploug den yngre og Hans G. B. Sundt den ældre m. husstand, Stavanger. Konsul Fr. Hansen, Stavanger. p.
231. Medlemmer av Familien Sundt. Do.
232. P. W. Rosenkilde, Stavanger. Do.
233. Charlotte Rosenkilde f. Winsnes, Stavanger. Do.
234. Captein P. Klow, Stavanger. Do.
235. Capt. Hans G. Terschilsen 1788—1830. Do.
236. Generalkrigskommissær Paul Terschilsen, Stavanger. Do.
237. Fredrikke Løwold. 1814. Stavanger. Do.
238. H. W. Sundt, Stavanger. Do.
239. Jacobine Lassen, Stavanger. Do.
240. Kontorbetjent Gulleng. 1814. Stavanger. Do.
241. Kontorbetjent Jens Pedersen, Stavanger. 1814. Do.
- 242—246. Ukjendte, Stavanger. Do.
247. Marthe Dorothea Arentz f. Bull 1757—1826. Hr. Gustav Arentz, Stavanger. p.
248. Dankert Dankertsen Krohn 1771—1859, Bergen, m. h. Synneve Christine f. p. Tornøe 1782—1815 m. søster og 6 barn. Fru ing. Krog, Kr.a. Kopi.
249. Kjøbmand Nicolai Hamm, Bergen, m. h. Anne Sophie f. Rosenquist. V. K. p.
250. D. s. samt pleiedatter og fruens søsterdatter. V. K. p.
251. Nils Anker m. h. f. Wackenitz og 3 barn. Godseier Anker, Red. p.
252. Konsul Mathias Chr. Knutzen, † 1823, Mandal, m. h. Mary f. Ainsly og 8 barn. Dr. Kierulf, Kr.a. p.
253. Fru Mary Knutzen, † 1834, f. Ainsly. Frøken S. Winge, Kr.a. p.
254. Regjeringsadvokat B. H. v. M. af Morgenstjerne m. h. Cathrine Elisabeth f. Friis og 5 barn. Prof. Morgenstjerne, Kr.a. Kopi.
255. Ingeborg Mathea Paulsson f. Moe 1791—1872, Emilie Paulsson 1816—1895, Paul Halvor Paulsson 1786—1862, Wiborg, Anne Kirstine Borgen f. Paulsson 1797—1835, Kjøbmand Peder Nilssen Wiborg, Ukjendt, Annichen Moe f. Næss. D. M. 21—18. Kopi.
256. Familien Schou. Advokat Aage Schou, Kr.a. Kopi.
257. Ukjendt gruppe. Fotograf Forbech, Lysaker. p.
258. Ukjendt. N. F. 1440—06. p.
259. Brockmann Fangen. Fru Kaarsberg Hansen, Kr.a. p.

260. Cathrine Tobine Fangen f. Tønnesen, f. 1774. Do.
261. Ukjendt. Direktør Hans Aall, Bygdø. p.
262. Ukjendt. S. M. 67. p.
263. Ukjendt av fam. Eger. Frøken Cathrine Eger, Kr.a. p.
264. Capt. Jens Christian Blich 1786—1857 m. h. Juliane Marie f. Bjerregaard 1784—1819. Divisionslæge Blich Holst, Kr.sand. p.
265. Juliane Marie Blich m. søn. Do.
266. Brandmester Mads Bjerregaard m. h. Marie Hedvig Hansdatter f. Do.
267. Sogneprest Peder Schelderup Nissen m. h. f. Museus. Frkn. Winge, Skovveien, Kr.a. Kopi.
268. Medlemmer av fam. Thestrup, Heidemark og Wrigt. Ritmester Knap, Kr.a. Kopi.
269. Fru Andrea Butenschøn f. Blom. Fru Cappelen, Kr.a. p.
270. Hans Chrystie 1750—180. N. F. T. 606—14. p.
271. Dorothea Lovise Chrystie f. Harboe. N. F. T. 520—14. p.
272. Lieutenant Chr. Dæhm, † 1834 i Fr.stad. Fru Dr. Pettersen, Drm. p.
273. Oberstinde Drechsel f. Motzfeldt, † 1820. N. F. T. 513—14. p.
274. Ukjendt av fam. Eger. Frk. C. Eger, Kr.a. Kopi.
275. Generalmajor Ole Elias Holek. D. H. S. p.
276. Maren Catharine Collin f. Thilligner. Fru Ragna Scavenius, Kr.a. p.
277. Johanne Cathrine Arbo f. Frisenberg 1737—1818. Arbo, Gulskoven. p.
278. Grosserer Hans Bang, Strømsø 1748—1815. Leif Bang, Drm. p.
279. Margrethe Marie Stockfleth Bang f. Pihl 1757—1817, Strømsø. Do.
280. Assessor Andreas Bang 1788—1829, Strømsø. Do.
281. Martha Christine Bang 1784—1815, Strømsø. Do.
282. Mette Marie Bang 1783—1852, Strømsø. Do.
283. Sussanne Johanne Bang 1785—1808. Do.
- 284—293. Fam. Eger, Stenersen. Frk. C. Eger, Kr.a. p.
- 294—303. Lovise Holst f. Vibe 1810—1843, Henriette Glückstad 1809—1859, Nicoline Thaulow f. Vibe 1807—1885, Johanne Cathrine Vibe 1805—1813, Ludvig Vibe, f. 1803, Andreas Vibe 1801—1860, Margery Vibe f. Kierulff 1775—1852, Ditlev Vibe 1751, Johan Vibe og Peter Vibe. N. F. T. 551—14. p.
304. Ukjendt gruppe. Dr. Kinck, Bø, Telemarken. p.
305. Ukjendt gruppe. Do.
306. Louise Vibe m. Ane barnepike. N. F. T. 519—14. p.
307. Ukjendt. K. K. 5992. p.
308. Maren Lovise Møller. Do.
309. Konditor Michael Peder Michelsen Strømsund 1814—1867. Overretssagfører Juel, Drm. p.
310. Konsul Isak Leth 1757—1831, Arendal. Fru G. Elligers, Arendal. p.
- 311 a. Marthe Sophie Leth f. Willumsen 1759—1822 m. barnebarn. Do.
- 311 b. Mathias Huun 1736—1807. Frøken S. Stoltz, Bergen.

G. HELMER

312. Mogens Grooss 1805. A. M. 51. p.

LARS BIRKELAND

313. Amtmand Sommerfeldt, Oberstl. Synnestvedt, Capt. v. Halle, Major Lohmann, Sorenskr. Kildal, Lensm. Sivert Aaflot, Foged Landmark, Lensm. P. C. Astrup, Provst Baade, Borgund. Søndm. Frøken S. Birkeland, Kr.a. p.
314. Familien Baade, Borgund, Søndm. Do.

ASCHEHOUG

315. B. J. Floods barn 1807. Apotheker J. W. Flood, Tr.hjem. p.

PLUM eller J. G. PRAM

316. Axel K. Kaas 1785—1840. Dr. Friman Koren, Kr.a. g.
317. Birgitte Eleonore Kaas f. Müller 1797—1863. Do.
318. Sogneprest Christian Teilmann, Modum 1743—1821. D. M. 2384. g.
319. Capitaine Peder Tandberg, † 1810. Hr. Thomas Jensen, Hvalstad. g.
320. Fru Tandberg 1753—1827. Do.
321. Provst Even Andersen, Vang Hedm., † 1841. Fru C. Andersen, Lena. g.
322. Do. Do.
323. Fru Andersen f. Stenersen. Do.
324. Provst Even Andersen, † 1814. Do.
325. Anne Christine Darre f. Pram, f. 1735. 1814. Fru A. Lewell. g.
326. Fridericia Cath. Darre, f. 1746. 1814. Do.
327. Ole Larsen Kobberstad, Ø. Toten. Fru Andersen, Lena. g.
328. Capitaine Jens Bull Arentz 1792—1836. G. Arentz, Stavanger. g.
329. Jens Finne Borchgrevink 1737—1819 m. h. Christine f. Bagge 1749—1821. Fru Gina Borchgrevink, Lillehammer. g.

W. H. CHRISTIE

- 330—338. Toldkasserer Werner Christie 1785—1872, Overkrigskommisær Aug. Chr. Mohr 1775—1845, Justitiarius Johan R. Bull 1749—1829, Foged Kjørboe, Stiftamtmand W. F. K. Christie 1778—1848, Stiftamtmand Edvard Hagerup 1781—1853, Overvrager I. A. v. Western Kahrs, † 1823, Ukjendt, Sorenskr. Ole Bøgh 1810—1872. V. K. p.
339. Sorenskr. Johan Koren 1758—1825 m. h. Christiane f. Diedrichsen 1764—1815 m. 5 barn. 1810. Stiftatmt. Koren, Kr.sand. g.
340. Familien Christie, Bergen. Kandidat Christie, Bergen.

F. DALDORFF

341. Major Michael Ferdinand Daldorff 1767—1831, Hobøl. Stud. philol. Tron Daldorff, Kr.a. p.

OLE PEHRSON

342. Bea Dahm f. Møller. Fru Dr. Pettersen, Drm. p.

FRØKEN STUWITZ

343. Kjøbm. Fredrik Dietrichson 1809—1847, Bergen. Frk. Lina Lindholm, Kr.a. p.

H.† BULL

344. Capt. Carl S. Bonnevie 1804—1856. Ing. Chr. Segeleke, Holmenkollen. p.

ERNST LJUNGH

345. Ukjendt. 1887. Direktør Aall, Bygdø. p.
346. Diderik v. Cappelen 1734—1794†. Fru Kammerherre Cappelen, Kr.a. sign. g.
347. Petronelle v. Cappelen 1737—1785†. Do. Do.
348. Gulbrand S. F. Capion, Drm. 1760—1815. 1796. S. Thv. Capjon, Fr.stad. g.
349. Anne Elisabeth Capion f. Schøt 1761—1835. 1796. Do.
350. Major Paul Licht, † 1810. Thomas Jensen, Hvalstad. g.
351. Guvernante, jomfru J. K. Dahl, Kragerø. Fru Dr. Schweigaard, Kr.a. g.
352. Johan Lorentz Spærek 1699—1770. General Spærek, Slemdal. g. utl.
353. Anna Henriette Spærek f. Küner 1705—1769. Do.
354. Fru Augusta Gløersen 1784—1822. Thomas Jensen, Hvalstad. g.
355. Major Hans Sigvard Arentz 1751—1820. Kapt. H. M. Arentz, Kr.a. g.
356. Anders Sveaas, f. 1778, Modum. O.r.sagfører Orning, Drm. g.
357. Dr. Johan Henrik Reinhardt, døbt 1741, † efter 1814. Bergkirurg Røros. Fru Scavenius, Kr.a. g.
358. Familien Gregersen, Modum. Frk. Sveaas, Drm. g.
359. Sørenskr. Thaulow m. frue. N. F. T. 518—14. g.
360. Nanna Bødtker, Skien. S. M. 428—13. g.
361. Professor Chr. Heiberg. D. H. S. g.
362. Styrmand Ole Bornemann Heiberg 1794—1819. D. H. S. g.
363. Rd. kapellan Arent W. Greve 1798—1880. Fru B. Greve, Bergen. g.
364. Major M. S. Darre 1765—1809. Fru Sewell, Kr.a. g.
365. Emanuel Becker 1779—1804. Kandidat Flifleth, Kr.a.
366. Kjøbmand Paul Eger 1790—1835. Frk. C. Eger, Kr.a. g.
367. Helvig Ville og senere sognepr. Carl Ville, Nøtterø. Fru M. Schnitler, Kr.a. g.
368. Ukjendt. Dr. Kierulf, Kr.a. g.
369. Sognepr. Søren Tybring, Bragerne, 1773—1822. Frk. K. Holst, Drm. p.
370. Caroline Christiane Adolfine Tybring f. Bülow. g. 1798. Do.

371. Ukjendt medlem av familien Tybring. Do.
372. Peter Thorne. O.r.sagfører Juel, Drm. p.
373. Ukjendt dame av familien Thorne. Do.
374. Hytteskriver Richard Floer 1767—1823, Røros. Ritmester Knap, Kr.a. Kopi.
375. Elisabeth Cathrine Bernhoft Oxholm f. Hegge 1776—1856. Do.
376. Godseier Otto Busch 1772—1830. Sorenskr. Knudtzon, Kr.a. p.
377. Anne Dorothea Busch f. Schjødtt 1773—1859. Do.
378. Amtmand Christen Heiberg 1737—1801. D. H. S.
379. Anne-Margrethe Heiberg f. Först 1737—1816. D. H. S.
380. Student Søren Heiberg. D. H. S.
381. Ubekjendt dame av familien Heiberg. D. H. S.
382. Conferensraad Carsten Anker, Eidsvold, 1747—1824. Godseier Anker, Rød. p.
383. Peter Ancher 1736—1776. Do. Kopi.
384. Anne Sophie Ancher f. Læd. Do. Kopi.
385. Sorenskr. Gløersen 1712—1788, Fr.hald. Thomas Jensen, Hvalstad. p.
386. Sorenskr. Lars Lie, Værdalen. Sorenskr. Schønheyder, Kr.a. p.
387. Cancellisek. J. W. Heiberg 1746—1828. D. H. S. p.
388. Johannes Maurer 1779—1833. Sorenskr. Schønheyder, Kr.a. p.
389. Iver Hesselberg 1762—1838. Eidsvoldsm. Eidsvold Sml. p.
390. Ritmester Iver Elieson 1762—1815. Eidsvoldsm. Eidsv. Sml. p.
391. Cornelius Angell 1757—1835. Frk. Lina Lindholm, Kr.a. p.
392. Anders Stang 1773—1843. Cand mag. Petersen, Kr.a. p.
393. Fru Christine Stang f. Mamen 1780—1818. Do.
394. Ole Clasen Mørch. Frkn. Winge, Kr.a. p.
395. Konsistorialraad Thorkil Aschehoug 1756—1838. Fru Sewell, Kr.a. p.
396. Anne Cathrine Aschehoug f. Olsen 1763—1839. Do.
397. Søren Kahrs 1715—1794. Bergen. Dr. H. Holm, Asker. p.
398. Margrethe Marie Kahrs f. Friele 1730—1819. Do.
399. Ditmar Kahrs 1753—1820. Do.
400. Cornelia Kahrs f. Rasmussen 1763—1827. Do.
401. Kristine Holm f. Kahrs, f. 1790. Do.
402. Marie Margrethe Holm f. Kahrs 1792—1887. Do.
403. Konsistorialraad Thorkil Aschehoug. Fru Sewell, Kr.a. p.
404. Anne Cathrine Aschehoug. Do.
405. Thorkil Halvorsen Aschehoug 1823—1909, 2 aar gammel. Do.
406. Provst Bernt Ancher, † 1812. Fru sorenskr. Paulsen, Tel. p.
407. Magdalene Krohg f. Schnitler, 19 aar gml. Prof. H. K. Stabell, Tr.hjem. p.
408. Ole Meyer Thorne, Bragernes, 1772—1814. O.r.sagf. Juel, Drm. p.
409. Petronelle Nicoline Tybring f. Rode 1784—1815. Frk. K. Holst, Drm. p.
410. Ukjendt. V. K. p.
411. Capt. Nils Røyem Heiberg 1791—1835. D. H. S. p.
412. Foged Erichstrup. Eidsvoldsm. Eidsvolds. Sml.
413. Byfoged Diriks 1775—1837. Do. p.

414. Sognepr. Jens Stub 1764—1819. Do.
415. Hofagent Jacob Nielsen 1768—1822. Do.
416. Ritmester Ramm. Do.
417. Capt. E. S. Hørjum 1775—1830. Do.
418. Capt. Ole Elias Holck 1774—1842. Do.
419. Prest Halvor Aschehoug til Id. Fru Sewell, Kr.a. p.
420. Kjøbmand Christen Mølbach 1766—1834. Eidsvoldsm. Eidsvolds. Sml. p.
421. Foged Johan Ludvig Spørck 1741—1819. General A. Spørck, Slemdal. p.
422. Elisabeth Christine Spørck f. Juel 1759—1829. Do.
423. Jens Bull Arentz 1792—1836, som løjtnant. Gustav Arentz, Stavanger. Kopi.
424. Major Hans Sigvardt Arentz 1751—1820. Do.
425. Jens Bull Arentz. 12 aar. Do.
426. Major Michael Smith Arentz. Do.
427. Capt. Hans Sigvardt Arentz. Do.
428. Anne Marie Menzler f. Arentz. Do.
429. Ukjendt herre av fam. Eger. Frøken C. Eger, Kr.a. p.
430. Sognepr. G. B. Gjessing 1767-1827. Eidsvoldsm. Eidsvolds. Sml. p.
431. Ukjendte. N. F. 330 a-b — 00. p.
432. Sognepr. Gerhard Severin Heiberg 1773—1835. D. H. S. p.
433. Cancelliraad Bredo Henrik v. Munthe af Morgenstjerne 1774—1835 m. h. Cathrine Elisabeth f. Fries 1781—1840. Prof. Morgenstjerne, Kr.a. Kopi.
434. Søren Johan Heiberg 1739—1822. D. H. S. p.
435. Ukjendt ung pike. Fru C. Arntzen, Kr.a. p.
436. Sognepr. Gabriel Heiberg, Manger 1769—1838. D. H. S. p.
437. P. Kaurin m. kjæreste, jomfru Backer. K. K. 5995. p.
438. Bea Dahm f. Møller. Fru Dr. Pettersen, Drm. p.
439. Ukjendt. S. M. p.
440. Sognepr. Carl Reinholdt Schønheyder, Lexvigen 1776—1820. Sørenskr. Schønheyder, Kr.a. p.
441. Ukjendt. Tr.hjem. N. F. 951—10. p.
442. Lars Paasche Holm, † 1833. Dr. H. Holm, Asker.
443. Ukjendt. S. M. 46. p.
444. Carl Thaulow. N. F. T. 10—17. p.
445. Medlem. av fam. Backer, Christensen, Tax. Ing. Hornemann, Bygdø. p.
446. Provst Andreas Hofgaard 1756-1826. Kapt. H. M. Arentz, Kr.a. p.
447. Guvernante jomfru Else Angell 1746-1824. Fru Scavenius, Kr.a.
448. Rosa Amalie Scharffenberg 1828—1886. D. H. S.
449. Jomfru E. Angell 1746—1824. Fru Scavenius, Kr.a.
450. Boye J. Flood, † 1872, m. h. Margrethe f. Cudrio Wright, † 1834. Apoteker J. W. Flood, Tr.hjem. p.
451. Generalinde Henriette Jacobine Aubert f. Thaulow. N. F. T. 546—14. Kopi.
452. Sophie Margrethe Hubert f. Knutzen, † 1838. Frk. S. Winge, Kr.a. p.

453. Cancelliraad Nils August Møller, f. 1739. Dr. Frimann Koren, Kr.a. p.
454. Maren Magdalena Møller f. Berg. Do.
- 455—467. Carl Thaulow f. 1803 i Schleswig—1868, Doris Thaulow f. Ingwersen, Gustav Thaulow f. 1817, Georg Phillip Thaulow 1821—18?, Caroline Thaulow f. Looft 1777—1851, I. F. Fritz Thaulow 1768—1833, Henrich Arnold Thaulow 1722—1799, Jacobine Thaulow f. Christie 1746—1818, Alette Wergeland f. Thaulow 1780—1843, Michael Glückstad 1758—1843, Sara Glückstad f. Thaulow 1792—1848, Henriette Suhr f. Thaulow 1801—1867, Line Iwersen f. Suhr. N. F. T. 552—14. p.
468. Maren Fürst Arentz 1801—1873. Gustav Arentz, Stav. Kopi.
469. Byfoged Gilbert Thaulow m. h. Frkn. Thaulow, Kr.a. Kopi.
470. Lagmand Jacob Bentzon Hvedding 1736—1819 m. h. Alette Marie f. Ferslew m. datter og 2 barnebarn. D. H. S. p.
471. Oberstl. v. Fries m. fam. Prof. Morgenstierne, Kr.a. Kopi.
472. Søren Dedekam. Fru G. Elligers, Arendal. p.
473. Jacob Wesenberg 1759—1832. Frk. S. Stoltz, Bergen. p.
474. Johanne M. W. A. Heiberg f. Silber 1809—1873. D. H. S. p.
475. Ukjendt. Frk. S. Stoltz, Bergen. p.
476. Ukjendt. Fru M. Helmsdorf, Kr.a. p.
477. Ukjendt. Do.
478. Nicoline Darre. 1827. Fru Sewell, Kr.a. p.
479. Anne Christine Aschehoug f. Darre. Do.
480. Generalmajor Otto Fredrik Christian Hegermann 1769—1841. Sørenskr. Schönheyder, Kr.a. p.
481. Birgithe Møller f. Wright 1793—1852. Apotheker J. W. Flood, Tr.hjem. p.
482. Ukjendt fra Gausdal. S. S. p.
- 483—484. 2 ukjendte. Godseier Anker, Rød. p.
485. Overtoldbetjent Christen Carlsen Barclay, Brevik, 1757—1809. Albretsen, Brevik. p.
486. Sophie Marie Barclay f. Grubbe, f. 1772. Do.
487. Regimentschirurg Petter Herman Barclay, f. 1781. Do.
488. Lodsoldermand Claus Berthel Bugge Barclay, f. 1784. Do.
489. Severine Gottfrida Barclay f. Böhme 1751—1789. Do.
490. Kjøbmand Ole Grubbe 1736—1813, Brevig. Do.
491. Isabelle Cathrine Grubbe f. Stockfleth, † 1810. Do.
492. Presten Stockfleth?. Do.
493. Elisa Katarina Schou f. Hovbrenner 1805—1883. Fru Gina Borchgrevink, Lillehammer. Kopi.
- 494—531. Ukjendte. N. F. 1131. p.
- 531—535. Ukjendte. V. K. p.
- 536—561. Kapt. H. Klerck 1833, Jfr. Marie Klerck 1833, Bernt Vedeler 1842, Gert H. Vedeler 1833, Anne Sophie Wiese 1833, Hansine Daae 1845, Nanna Klerck 1832, Clara Offersen 1862, Johan Schrøder 1847, Hansine Salvesen 1836, Luise Wiese 1845, Divert Vedeler 1842, Danchert Vedeler 1845, Johanne Offersen 1857, Anna Marie Offersen 1863, Lydia Jordan 1833, Janniche Ellert-

- sen 1833, Caspar Jordan 1832, Christiane Jordan 1833, Amalie Jordan 1833, Thomas Offersen 1831, Hans Offersen 1831, Andreas Offersen, Anne Christine Offersen 1831, Elisabeth Offersen 1831, Georg Vedeler 1842. V. K. p.
- 562—592. A. C. Stuwitz d. æ. 1831, Lydia Stuwitz f. Geelmuyden 1825, Gertrud Stuwitz d. æ. 1825, Anna Abel 1833, Hans G. Abel, Matthias Abel 1833, Mette Stuwitz 1825, Catharina Stuwitz 1831, Martin Stuwitz, Wollert D. Krohn 1832, Fru Alida C. Krohn 1831, Andreas Abel 1833, Fru Susanne Abel 1833, Johan Abel 1833, Stipendiat Peter Stuwitz 1834, Ditlef Stuwitz 1825, Jean Etienne Abel 1831, Fru Cecilia Abel f. Krohn 1831, Johan Plathe Krohn 1831, Fru Marie Krohn f. Wiese, Gerhard Krohn, Susanne Fischer 1833, Albertine Vedeler 1833, Malene Sundt 1833, Gerhardine Wiese 1862, Susanne Vedeler 1833, Elisabeth Dwerhagen 1831, Martin Dwerhagen 1831, Christopher Holwegh, Cathrine Dwerhagen 1833, Marie Dwerhagen 1825. V. K. p.
- 593—623. Gerhard Stuwitz 1825, Fru Wilhelmine Stuwitz f. v. Tangen 1831, Elisabeth Stuwitz 1831, Adolph Stuwitz 1831, Lydia Stuwitz 1831, Fru Malene Tornøe 1833, Fru Caroline Holm f. Bredal 1833, Sophie Bredal 1833, Frk. Molla Wiese 1842, Frk. Caroline Knagenhjelm 1840, Frk. Olava Irgens 1842, Lydia G. Stuwitz 1834, Alida Stuwitz 1831, A. C. Stuwitz jr. 1832, Adolph Stuwitz 1851, Lydia Stuwitz 1851, Matthias Abel 1860, Fru Magdalena Abel f. Lossius 1860, Alida Abel Mens Koren 1862, Fru Christine Koren f. Abel 1862, August Mowinkel 1831, Frk. Sophie Wiese 1839, Matthias Abel 1831, Christine Abel 1837, Alida Abel 1837, Mette Frørup 1860, Fredrikke Keutel 1831, Wollertine Abel, Constance Voss 1845, Fru Wilhelmine Stuwitz f. v. Tangen 1829. V. K. p.
- 624—653. August Konow 1831, Fru Juliane Konow 1832, Anne Konow 1832, O. Møller 1832, Madame A. E. Angel 1834, Ritmester Th. v. Westen Sylow 1835, Fru Ritmester Sylow 1835, Kapt. C. W. Sylow 1831, Frk. Elisa Sylow 1835, Madame A. Festmann 1845, Fru Keilhau 1845, Kapt. Keilhau 1845, Johannes Lund 1837, Christian Keutel 1843, Fru Catharina Keutel f. Berl 1831, David Paasche 1834, Madame Paasche 1834, Fru N. Dietrichson 1848, Berger Dietrichson 1848, Lise Dietrichson 1848, Carl Angell 1832, Clarke Angell 1834, Thomas Angell 1834, Marthin Dwerhagen 1832, Beate Angell 1834, Georg Wiese 1833, Fru D. M. Wiese 1833, Brostrøm 1848, Anne Sophie Wiese 1825, Louise Wiese 1833. V. K. p.
654. P. Lidemark, † 1826, m. frue. Fru C. Andersen, Lena. p.
655. Grev Bernthoff Gyldensteen. N. F. T. 521—14. p.
656. Caroline Henriette Tugenreich Thaulow f. Looft, f. 1777. N. F. T. 522—14. p.
- 657—659. Alette Møller f. Suhr, Henriette Suhr f. Thaulow 1801—1867, Line Iwersen f. Suhr. N. F. T. 12—17. p.
660. Caroline Feldmann f. Thaulow, f. 1806. N. F. T. 509—14. p.

661. Amsforvalter I. F. Thaulow i Apenrade m. h. C. H. T. Thaulow f. Looft. N. F. T. 548—14. p.
662. Andreas Melchior Glückstad Wiel, Fr.hald, 1826—1900. Fru A. Wiel Andersen, Kr.a. p.
663. Just Wright, ridder, † 1814, m. h. Bolette Cudrio, † 1850. Apotheker J. W. Flood, Tr.hjem. p.
664. Fru Ingeborg Lassen ca. 1760—1840. Fru Marie Brun, Kr.a. p.
665. Sognepr. U. F. Bøyesen 1773—1841. Telegrafbest. Koren, Kr.a. p.
666. Anne Brøsting Bøyesen f. Teilmann 1777—1849. Do.
667. Ukjendt. Fru Helmsdorff, Kr.a. p.
668. Kammerråd Christopher Malthe. Frkn. Moe, Kr.a. p.
669. Kammerraadinde L. A. S. A. W. Malthe f. Le Nordmand de Bretteville. Do.
670. Nicolai Wergeland 1770—1848. Eidsvoldsm. Eidsvolds. Sml. p.
671. Grosserer Christian Andersen, Fr.hald, m. fam. ca. 1845. Fru A. Lenschow, Kr.a. p.
672. Ukjendt. Sorenskr. Knutzen, Kr.a. p.
673. Stadshauptmand Hans Hansen Weilbye, Tr.hjem, 1763—1839. Pastor W. Holdt, Bergen.
674. Styrn. Thorvald Schjøth 1820—1852. Overlærer Hans Schjøth, Kr.a.
675. Peter Martin Anker til Rød og Fru Thrine Anker f. Gløersen m. 7 barn. Godseier Anker, Rød. p.
676. Ukjendt. Fru Kammerherre Cappelen, Kr.a. p.
677. Simon Wright 1769—1843, Inger L. Flood f. Wright 1819—1910, Boye Joakim Flood 1806—1872, Petronelle Wright f. Blom 1786—1830, Simon Flood 1839—1898, Peder Flood 1840—1874, Margrethe Flood f. 1844, Johannes Flood 1842—1916. Apotheker J. W. Flood, Tr.hjem. p.
- 678—683. Annette Beate Anker f. v. Wacknitz 1776—1855, Thomas Stang 1802—1875, Elen Margrethe Stang f. Anker 1802—1896, Niels Anker Stang f. 1832, Anna Beata Michelet f. Stang 1838—1866, Thomas Henrik Stang 1834—1886. Fru Dr. Schweigaard, Kr.a. p.
684. Frk. Johanna Butenschön. Fru kammerherre Cappelen, Kr.a. p.
685. Amborg Wright f. Cappelen. Apotheker J. W. Flood, Tr.hj. p.
686. Fru Emma Butenschön f. Bang. Fru kammerherre Cappelen, Kr.a. p.
687. Ring. K. K. 6528.
688. Slipsnaal, ukjendt portræt. Overlærer Hans Schjøth, Kr.a.
689. Erik Schjøth 1776—1824 m. 6 barn. medajong. Do.
690. Jørgen Johan Gether 1769—1833, Larvik, m. 2den h. Fransisca Georgine f. Falchenberg m. brordøtre. Kjøbm. Gether, Larvik.

BENYTTET LITERATUR

- H. R. D'Allemagne: Histoire des Jouets. Paris.
 C. Schüddekopf: J. F. Anthing. Weimar 1913.
 Archives Suisse. 9de aarg. Zürich. 1905.
 G. Biermann: Deutsches Barock u. Rokoko. I—II. Leipzig 1914.
 M. v. Boehn: Miniaturen u. Silhouetten. München. 1919.
 L. Brieger: Die Silhouette. München. 1921.
 M. Bucherer: Spitzenbilder etc. München. 19207.
 A. Corsep: Die Silhouette. Leipzig. 1909.
 K. L. Flägel: Geschichte des Grotesk—Komischen I—II. München 1914.
 L. Grünstein: Silhouetten aus der Goethezeit. Wien. 1909.
 Katalog for den Historiske Udstilling i Trondhjem 1897.
 M. Knapp: Deutsche Schatten- und Scherenbilder. München.
 E. Kroker: Die Ayrerische Silhouettensammlung. Leipzig. 1899.
 Kulturhistoriske Udstilling i Kristiania 1901. Beskr. Katalog.
 Kunst og Kultur, Studier og Afhandlinger. Kr.a. 1908.
 Kunst og kultur. 1910. Bergen.
 J. Leisching: Die Silhouette.
 E. Lemberger: Bildnis- Miniatur in Skandinavien. I-II. Berlin 1912.
 E. Nevill-Jackson: History of Silhouettes. London. 1911.
 ——— Ancestors in Silhouette cut by August Edouart.
 London. 1921.
 Nordiska Museets Meddelanden 1895—96.
 Th. Oppermann: Kunsten i Danmark. Kjøbenhavn. 1904.
 A. Sjögren: Ur Anteckningsboken. Stockholm. 1921.
 Tidsskrift for Kunstindustri. 1886, 1896—97, 1899. Kjøbenhavn.
 Zeitschrift f. Bücherfreunde. 10. aarg. 1906—07. I.
 P. Weilbach: Dansk Kunstnerlexikon.
 N. H. Weinwich: Kunsthistorie. 1811.
 ——— Kunstnerlexicon. 1829.

FORKORTELSER

- A. M. = Arendal Museum.
 B. M. = Bergens Museum.
 D. H. S. = De Heibergske Samlinger.
 D. M. = Drammens Museum.
 K. K. = Kristiania Kunstindustrimuseum.
 N. F. = Norsk Folkemuseum.
 N. F. T. = Norsk Folkemuseum, Thaulowmuseet.
 N. K. = Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum.
 S. M. = Skiens Museum.
 S. S. = Sandvigske Samlinger.
 V. K. = Vestlandske Kunstindustrimuseum.

9. Sorenskr. O. B. Heiberg.
D. H. S.

16. Henriette L. P. D'Eickstedt.
Gode. Anker, Red.

22. Conferenceraad C. Anker m. fam.
P. M. Anker Kru

83. Henrich Meincke.
Ark. G. Stabell, Thj.

88. B. L. Krogh.
Ark. G. Stabell, Thj.

115. Kjøbm. C. v. Cappelen med fam.
D. M. 2240.

122. Fam. Lange m. svigerbarn.
Brøndstet Dybwad, K.a.s.

123. Kjøbmann M. Malling m. fam.
D. M. 1851.

107. Ukjent gruppe.
N. F. 958—10

135. Lodsoldern. D. O. Nickelsen m. fam.
Fru H. Nickelsen. Kr.a.

113. Hofagentinne Sommer m. fam.

S. M. 2190.

213. Skibsreder Søren Pedersen m. fam.

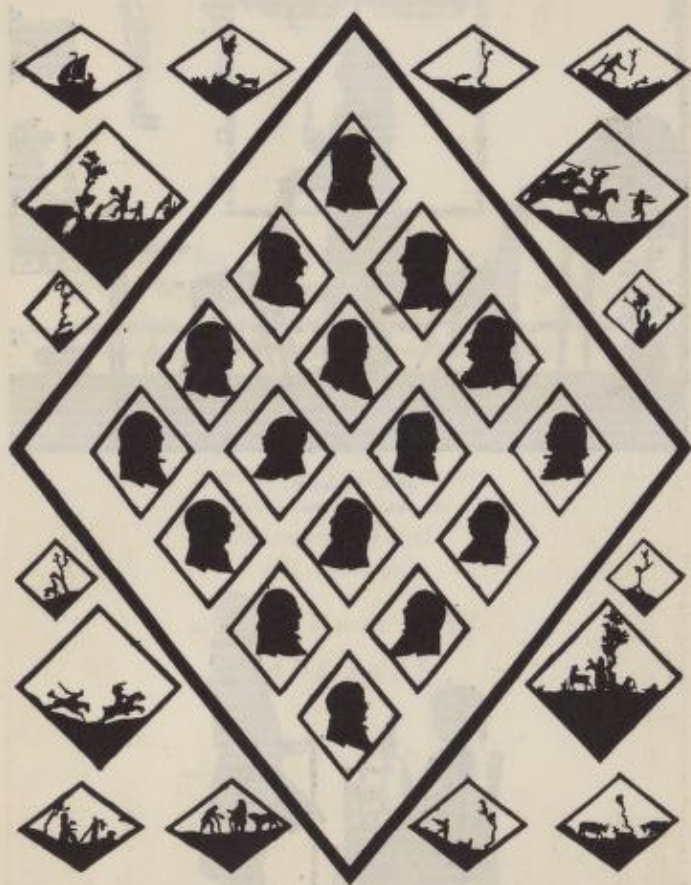
Fru H. Dedekam, Mandal.

339. Sørenskr. J. Koren m. fam.
Stiftsamt, Koren, Kræmde.

340. Familien Christie.
Cand. W. H. Christie, Bergen.

313. Sønnefødske embedsmenn.
Fyk. S. Birkeland, K.a.

368. Ukjendt.

Dr. Kiersulf, Kra.

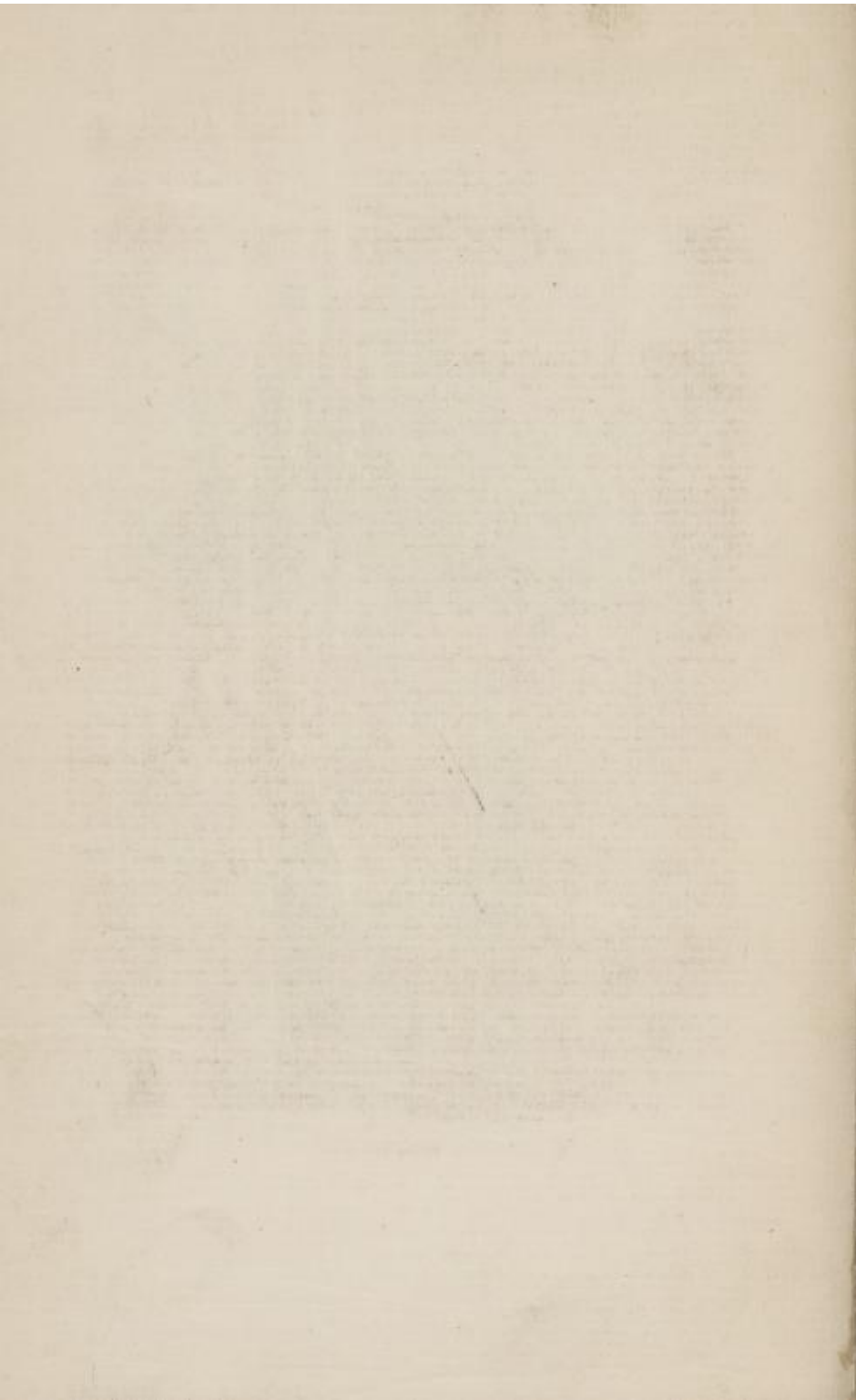
152. Hr. Schrøder m. hustru.

Dr. Kinck, Tel.

*Atter har Norsk Folkemuseum til en
særutstilling lagt beslag på den velvilje som både
offentlige institusjoner og private ved slike
leiligheter uten prutningsmonn viser mu-
seet. Dette ber også iår å få fremsføre
sin varme takk, denne gang til de
mange hvis navn foranstående
lister viser. Utskriften av
avisene er foretatt av
museumsassistent
frk. Bjercke.*

BYGDØ 1 MAI 1922

HANS AALL

Depotbiblioteket

76sd 34 169

KIRSTES DOKTRYKKERI
KRISTIANIA

HENRI KERR VENDOR: SILLHOFER